

2016

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre
1. časť

TRAGÉDIA V HEJCOCH

19. január 2006

Dňa 19. januára 2016 si pripomenieme desiate výročie jednej z natragickejších udalostí v dejinách Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

V tento osudný večer došlo pri maďarskej obci Hejce, neďaleko letiska v Košiciach, k havárii lietadla An-24 SQF - 6505, ktoré prepravovalo príslušníkov misie KFOR vracajúcich sa domov. Na palube lietadla bolo 43 príslušníkov Ozbrojených síl SR. Haváriu prežil len jeden vojak, ostatných 42 príslušníkov ozbrojených síl zahynulo.

Češ' ich pamiatke!

Havarované lietadlo An-24

Posledná rozlúčka

Pamätník pri obci Hejce pripománajúci letecké nešťastie príslušníkov misie KFOR

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2016
1. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. Ivan SÁLAŠI
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
pplk. PaedDr. Zdenko HILČÍK
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
kpt. Mgr. Oľga KOHÁRYOVÁ

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

plk. Ing. Radoslav IVANČÍK
Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

Rok vydania: 2016

Vydanie: prvé

Náklad: 300 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-10-9

Obsah:

1. **Úvodné slovo** 2
2. **Bitka pri Moháči (1526) a jej význam pre dejiny Slovenska**
Mgr. Marek **ORAVEC**, Bc. Andrej **FRÁTRIK** 3
3. **Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka**
Mgr. Jana **ZNAMENÁKOVÁ** 27
4. **Sýria ako geopolitický problém**
Ing. František **MATYÁŠ**, PhD. 46
5. **Zvyšovanie finančnej gramotnosti - cesta k efektívnejšiemu využívaniu finančných zdrojov**
Ing. Soňa **JIRÁSKOVÁ**, PhD. 61

2. strana obálky:

Tragédia v Hejcoch - 19. január 2006
Pripravil: Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

3. strana obálky:

Historický kalendár 2016
Pripravil: Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov profesionálnych vojakov a vybraných skupín zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Články vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na www.osveta.mil.sk

POZNÁMKY

ÚVODNÉ SLOVO

Tematika spoločenskovedných seminárov je každoročne stanovená v Smerniciach o príprave OS SR tak, aby bola v súlade s vojenským predpisom o výchove profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky (Vých-1-1) a pokryla aktuálne otázky z rôznych oblastí.

Tematický plán spoločenskovedných seminárov na rok 2016 obsahuje témy z oblasti histórie a vojenských tradícií, aktuálneho politického diania vo svete, legislatívnych dokumentov pre profesionálnych vojakov v služobnom pomere, psychickej a fyzickej záťaže profesionálnych vojakov, uspokojivých pracovných podmienok a zásad etikety a protokolu.

Veríme, že spoločenskovedné semináre aj v tomto roku prispejú k ďalšiemu zvyšovaniu vzdelanostnej úrovne profesionálnych vojakov.

Tematický plán spoločenskovedných seminárov na rok 2016

Mesiac	Názov	Počet hodín	Informačný zdroj
Január	Hlavné úlohy vojenského útvaru (jednotky) na výcvikový rok 2016	4	Tematika zabezpečená VÚ
Február	Bitka pri Moháči (1526) a jej význam pre dejiny Slovenska	4	Vojenská osвета 1/2016
Marec	Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka	4	Vojenská osвета 1/2016
Apríl	Sýria ako geopolitický problém	4	Vojenská osвета 1/2016
Máj	Zvyšovanie finančnej gramotnosti - cesta k efektívnejšiemu využívaniu finančných zdrojov	4	Vojenská osвета 1/2016
Jún	Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a jeho vplyv na výkon štátnej služby	4	Vojenská osвета mimoriadne číslo
September	Psychické procesy a stavy u profesionálnych vojakov v záťažových situáciách	4	Vojenská osвета 2/2016
Október	Stavovské povstania v Uhorsku (1604 - 1711) a ich význam pre dejiny Slovenska	4	Vojenská osвета 2/2016
November	Mobbing na pracovisku v podmienkach OS SR	4	Vojenská osвета 2/2016
December	Vojenská etika	4	Vojenská osвета 2/2016

Redakcia

BITKA PRI MOHÁČI (1526) A JEJ VÝZNAM PRE DEJINY SLOVENSKA

POZNÁMKY

Mgr. Marek **ORAVEC**, Bc. Andrej **FRÁTRIK****ÚVOD**

Tak ako si Slovensko každoročne 29. augusta pripomína výročie vyhlásenia Slovenského národného povstania, tohto roku sedemdesiatdruhé, na rovnaký dátum v našich, resp. uhorských dejinách, pripadá aj iná významná udalosť. V tomto roku uplynie 490 rokov od udalosti, ktorá vošla do dejín ako bitka pri Moháči, v ktorej sa Uhorsko snažilo čeliť ofenzíve Osmanskej ríše. Ako je známe – neúspešne.

„29. minulého mesiaca v stredu Jeho Výsost' sa zrazila s Turkom a bitka sa skončila úplnou porážkou našich.“¹⁾ Takto stručne referoval v septembri roku 1526 listom adresovaným do Ríma pápežský nuncius v Uhorsku, Antonio Giovanni di Burgio, pápeža Klementa VII. o katastrofálnom výsledku bitky pri Moháči. Tá sa kvôli svojmu charakteru stala v nasledujúcich mesiacoch a rokoch v Uhorsku pojmom – synonymom zdrvivúcej porážky. Rovnako sa stala aj významným chronologickým medzníkom, ktorý už vo svojej dobe akoby uzatváral jednu epochu. Konzekvenčne bitky vedúce k skutočnosti, že veľká časť územia dnešného Slovenska sa stala na viac ako stopäťdesiat rokov arénou uhorsko-osmanských vojen a s tým spojená chcená, či nechcená priama interakcia a konfrontácia dvoch odlišných kultúr – európskeho kresťanského a orientálneho moslimského sveta, zanechali stopy v duchovnej i hmotnej kultúre uhorskej spoločnosti. Tento „kultúrny dialóg“ pomaly a postupne viedol k transformácii uhorskej spoločnosti. Svedkom tejto premeny je i obsah viacerých archívnych dokumentov danej doby. Používanie, či argumentácie spojeniami „pred Moháčom“ a „po Moháči“ svedčí, že vtedajšia ľudská mentalita skutočne, s odstupom a postupom času z chronologického hľadiska vnímala a reflektovala na Moháč ako na určitý fenomén. Aj preto rok 1526 predstavuje v histórii a historiografii Slovenska (ale aj Maďarska) symbolický míľnik, ktorým končia uhorské stredoveké dejiny a začína sa písať nová éra – obdobie raného novoveku.

1 NÁČRT „PREDMOHÁČSKYCH“ SÚVISLOSTÍ A DOBOVEJ SITUÁCIE

Mestečko Moháč (maď. Mohács) leží na pravom brehu Dunaja asi 15 km severozápadne od priesečníka dnešných srbsko-chorvátsko-maďarských hraníc. V časoch, kedy došlo k stretu uhorskej a osmanskej armády nemalo žiadny zásadnejší, z pohľadu dobového vedenia boja, strategický význam. Prečo teda došlo k bitke, ktorá zásadne zmenila uhorské dejiny práve pri tomto, ako sa zdá, bezvýznamnom mestečku? Pre pochopenie tejto situácie je nutný krátky exkurz do dôb, ktoré o niekoľko rokov, mesiacov a týždňov predchádzali tomuto osudnému stretnutiu a aspoň v skratke načrtnúť základné faktory, ktoré determinovali rozhodovanie najvyššieho uhorského armádneho velenia.

1) CHMELÍK, M.: Bitka pri Moháči v roku 1526. In: *Historická revue*, roč. 24, 2013, č. 2, s. 46 – 51.

POZNÁMKY

V prvom rade treba mať na zreteli faktory širšieho, dokonca celoeurópskeho kontextu. V roku 1526 sa v Európe už *de facto* deväť rokov šíri hnutie reformácie, ktoré viedlo k postupnému rozpadu univerzálnej celoeurópskej kresťanskej identity a nábožensky ju polarizovalo na tábory katolíkov a protestantov. Európa, doteraz viac-menej unifikovaná na báze kresťanského univerzalizmu sa začala dezintegrovať. Latentným sprievodným javom náboženskej polarizácie Európy, ktorá bola signifikantná predovšetkým v Rímskonemeckej ríši, bola i polarizácia v rovne európskych politických vzťahov. Negatívna saturácia medzinárodných vzťahov pramenila prirodzene v spomínanej náboženskej kríze vo vnútri Rímskonemeckej ríše. Imperiálny charakter kontinentálnej politiky rímskonemeckého cisára Karola V. zostal paralyzovaný náboženským rozkolom vo vnútri jeho ríše, čo oportunisticky využíval k unifikácii blok „starých nepriateľov cisárstva“ s cieľom revízie a prekreslenia vtedajšej mapy Európy. Nárast politického antagonizmu v európskom priestore prerástol do konštituovania vojenských aliancií – na jednej strane Francúzskeho kráľovstva, talianskych mestských republík (Floencia, Miláno, Benátky) a Pápežského štátu do tzv. Cognackej ligy, na druhej strane Rímskonemeckej ríše, Španielskeho kráľovstva a ich menších spojencov. Dejiskom zmätočných a dlhotrvajúcich bojov sa stal Apeninský polostrov, kde bránila Rímskonemecká ríša a Španielsko svoje državy pred bojovými akciami Cognackej ligy. Táto rivalita dokonca spôsobila, že francúzsky kráľ František I. sa pokúšal do rozbiehajúcej sa vojny angažovať na svojej strane i Osmanskú ríšu a tak donútiť Habsburgovcov bojovať nielen na Apeninskom polostrove ale aj na druhom fronte – napr. práve na tom východnom, v Uhorsku.

Uhorsko bolo princípmi sobášnej politiky, ešte z čias cisára Maximiliána I. Habsburského a Vladislava II. Jagellovského *de jure* spojencom Rímskonemeckej ríše. Odlišná konfesia nepredstavovala prekážku, ak mohla v machiavellistickom duchu hesla „účel svätí prostriedky“ naplniť vlastné ambície. Je však otázne nakoľko snahy Františka I. skutočne prispeli ku participácii vo vojne, resp. vojenskému ťaženiu Osmanskej ríše voči Uhorsku. Isté však je, že do leta roku 1526, kedy už armáda Osmanskej ríše „maršovala“ k južným hraniciam Uhorska sa už akákoľvek výraznejšia forma pomoci (vojenská, či ekonomická, ktorá by poskytla možnosti zastaviť osmanskú hrozbu pred hranicami Uhorska) zo západnej Európy, zmietanej náboženskými a vojenskými nepokojmi, čakať nedala.

Nesporne kríza na domácej pôde negatívne vplývala na obranyschopnosť Uhorska. Anarchia a svojvôľa domácich feudálov, ako vyjadrenie „vdáky“ za požívanie početných stavovských výsad bola na prelome 15. a 16. storočia v Uhorsku už relatívne tradičným javom s hlbšími historickými koreňmi. V tomto období sa však stala najväčšou prekážkou v prijímaní kľúčových rozhodnutí s cieľom eliminovať hrozbu alebo v budovaní akýchkoľvek foriem obrany. Túto krízu možno ilustrovať pokusom uhorského kráľovského dvora v roku 1500 začať preventívnu ofenzívnu vojnu proti Osmanom s podporou Francúzska, Benátok a Poľska. Tento pokus však stroskotal práve na svojoľnom odpore uhorských magnátov, ktorí neboli ochotní poskytnúť do boja svoje bandériá (šľachtické vojská) a vyhovárali sa, že na ich vydržovanie im chýbajú financie. Najvyšší zodpovední za obranu Uhorska však boli odkázaní

spoliehať sa v plnej miere na pomoc šľachty, pretože relatívne efektívna vojenská organizácia a kráľovské vojsko, vybudované ešte v časoch kráľa Mateja Korvína, boli z dôvodu prázdnej kráľovskej kasy (v dôsledku korupcie) i na nátlak domácich magnátov ešte koncom 15. storočia rozpustené. Z rovnakých príčin chátrali aj pohraničné pevnosti na brehoch Sávy a Dunaja, pričom sa stávali ľahkou korisťou početných pohraničných ofenzív osmanskej armády. Krízová situácia v lete roku 1514 dosiahla jeden zo svojich kulminačných bodov. Preventívna križiacka výprava proti Osmanekej ríši, ktorej bojové jadro tvorili predovšetkým poddaní a vidiecka chudoba, iniciovaná Pápežom Levom X. a ostrihomským arcibiskupom Tomášom Bakócom, sa počas pochodu k juhovýchodným hraniciam Uhorska zvrhla na protifeudálne povstanie. Povstanie, známe aj ako Dóžovo, vojská uhorskej šľachty počas pacifikácie utopili v krvavom kúpeľi.

Vnútorň rozklad a dezintegráciu síl Uhorska by bolo možné ilustrovať, od začiatku 16. storočia do bitky pri Moháči desiatkami príkladov, za ktorými dokonca ani nestála hrozba vychádzajúceho osmanského polmesiaca. Nemožno však mlčaním obísť i mocenskú (aj keď v zásade vynútenú) impotenciu na najvyšších stupňoch politických štruktúr kráľovstva – uhorský kráľ Vladislav II. Jagellovský sa do dejín zapísal poľskou prezývkou „dobrze“ (dobro, lat. *bene*). Tá má svoj pôvod v rokovaniach uhorského snemu, kde musel „cudzí“ panovník, z dôvodu vlastnej mocenskej i finančnej slabosti domácim magnátom pritakať na ich návrhy, aby si udržal korunu i kráľovstvo ako-tak pokope. Snemovania uhorských stavov nemali veľa spoločného s obranou krajiny, ktorá síce bývala pertraktovaná nanajvyš verbálne, do praxe sa však nič nepremietlo. Byť kráľom Uhorska v časoch rezistencie magnátskej vrstvy, ktorá mala „páky“, kompetencie a v konečnom dôsledku väčšiu moc ako najvyššia inštitúcia v krajine, bolo v skutku danajským darom.

Na záver úvodného vstupu nechajme prehovoriť pápežského nuncia v Uhorsku menom Antonio Giovanni di Burgio, ktorý na margo biedneho stavu, v ktorom sa krajina nachádzala krátko pred bitkou pri Moháči, napísal do Ríma: „*Niet tu nijakej vlády, chýbajú peniaze, niet vojska a všade vládne neporiadok. Keby bolo možné zachrániť krajinu za cenu troch zlatých, nenašli by sa traja ľudia, ktorí by boli ochotní priniesť túto obeť.*“²⁾ Aj obsah jeho ďalšieho listu dokresľuje tragickú situáciu s pesimistickou víziou budúcnosti: „*Musím otvorene vyznať, že táto krajina nie je schopná sa brániť a vydaná je na milosť nepriateľa. Aj z vojny vyjde tak, ako si to bude želať nepriateľ. Ved' či si možno predstaviť, aby Uhorsko mohlo viesť vojnu proti celej tureckej moci, keď jeho kráľ a magnáti nerozmýšľajú vôbec o tom, aby vojsko brániace jeho hranice, dostalo svoj plat. Kráľ je v takej ťažkej finančnej situácii, že často nemá čím uhradiť výdavky na svoju kuchyňu, magnáti sa svária medzi sebou a šľachta je rozbitá do mnohých proti sebe stojacich skupín. Keby aj zavládla v tejto krajine solidarita a jednota, ako by sa mohli brániť Turkom, keď nemajú k tomu ani najpotrebnejšie vojenské sily, ani výzbroj. Môžu len raz začať vojnu, ale tá sa skončí ich porážkou.*“²⁾ Dokonale vystihol situáciu v Uhorsku, pričom jeho slová sa prorocky (či skôr nevyhnutne) naplnili 29. augusta 1526.

2) HORVÁTH, P. – KOPČAN, V.: *Turci na Slovensku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971.

POZNÁMKY

1. 1 Rozvrat južnej obrannej línie Uhorska

Vyššie načrtnutá tragická vnútorná situácia Uhorska sa v období „vychádzajúceho polmesiaca“ nevyhnutne premietla, resp. našla svoje vyjadrenie i v každodennej realite uhorsko-osmanského pohraničia. Už do prvej polovice 20. rokov 16. storočia postupne osmanským silám kapitulovali viaceré pohraničné oporné body brániace prístup do Uhorska z juhu, z krajín centrálneho Balkánu, ktoré boli už od 15. storočia okupované Osmanskou ríšou. Dôvodom rozkladu obrannej línie bolo zanedbanie a spustnutie oporných bodov, zastaraná výzbroj a nízke početné stavy posádok v nich dislokovaných, atď. V priebehu jesene 1512 tak padli bosenské pevnosti Srebrenica, Tešanj a Sokol (v súčasnosti všetky na území Bosny a Hercegoviny). V roku 1521 padli srbské pevnosti Belehrad, Šabac i Zemun (dnes sa nachádzajú na území Srbska) a bosenská Banja Luka (dnes v Bosne a Hercegovine). V roku 1522 padol dalmátsky hrad Knin (v súčasnosti v Chorvátsku) a mesto Oršava (dnes Oršava v Rumunsku) v Severínskom banáte. V roku 1524 kapituloval hrad Szörényvár (dnes Drobeta-Turnu Severin v Rumunsku) rovnako v Severínskom banáte. Neschopnosť Uhorska ubrániť svoje južné hranice viedla k definitívnemu prebratiu bojovej iniciatívy do rúk osmanskej armády. Okrem taktiky obliehania, sledujúcej zničenie statickej pohraničnej obrany sa začala uplatňovať aj taktika hlbokých nájazdov do Chorvátska, Dalmácie a Slavónska. Takto sa v ohrození ocitli už aj alpské krajiny Štajersko, Korutánsko, či Dolné Rakúsko. Latentným sprievodným javom plienenia krajiny sa tak stala i rekognoskácia priestoru k budúcej expanzii.

Rovnakou mierou ako politické elity krajiny, však často bývali za kapituláciu obranných bodov zodpovední aj hradní kapitáni a velitelia hradných posádok, ktorí si neplnili svoje vojenské povinnosti. Exemplárnym príkladom môže byť veliteľ posádky v Belehrade vicebán Ladislav More, ktorý po dvojmesačnom obliehaní pevnosti radšej dezertoval. Rovnako však bolo možné nájsť i príklady vojenskej cnosti, či heroizmu – posádka pevnosti Šabac, ktorej velil Šimon z Logodu si zvolila pri obliehaní hrdinskú smrť a svoju pevnosť bránila do posledného muža. Osmanskému obliehaniu odolala i posádka bosenskej pevnosti Jajce (dodnes v Bosne a Hercegovine). Tá sa ale následným postupom osmanskej armády na sever ocitla izolovaná v tyle nepriateľa a pri obrane Uhorska už aktívnejšie participovať nemohla.

Ani priama hrozba v podobe straty mnohých, strategicky dôležitých bodov nedokázala pozitívne saturovať a donútiť ku kooperácii štruktúry zodpovednej za obranu. Uhorské vojsko (ak možno v tomto čase vôbec hovoriť o organizovanej brannej moci) naďalej zostávalo v pasivite a vojenské úspechy boli skôr ojedinelé. Príkladom môže byť rok 1523 a iniciatíva kaločského arcibiskupa a zároveň dolnouhorského hlavného kapitána Pavla Tomoriho, ktorému sa v Sriemsku (dnes srbsko-chorvátske pohraničie) podaril jeden z mála úspešných pokusov odraziť osmanské oddiely. Uhorskú fortifikačnú líniu, ťahajúcu sa od Sedmohradska pozdĺž dolného toku Dunaja, v menšej miere i po Dráve, opierajúc sa o močariny pri jej sútoku s riekou Karašica až po Sávu v Chorvátsku osmanská armáda rozvrátila za približne jednu dekádu bez toho, aby narazila na významnejší pokus o organizovaný odpor.

1. 2. „Casus belli“

Čo však bolo oným povestným *casus belli*, ktorý viedol Osmanskú ríšu k tomu, že do jej „optiky“ sa dostalo Uhorsko? Možné dôvody a príčiny sú dodnes často diskutovaným predmetom historického diskurzu.

Obrázok 1: Turecký sultán Sulejman v bitke pri Moháči (turecká miniatúra)

Na jednej strane existuje hypotéza, ktorá je založená na údajných „provokáciách“ zo strany uhorského kráľa Ľudovíta II. Táto hypotéza obviňuje uhorského kráľa zo zasahovania do vnútorných záležitostí Valašska, od roku 1462 tureckého vazala. Jadrom ďalšej hypotézy je „provokácia“ uhorského kráľa v zmysle odmietnutia mierovej ponuky, niekoľko mesiacov pred bitkou pri Moháči. Ponuku inicioval osmanský sultán Sulejman s cieľom oficiálne kodifikovať obnovenie mieru medzi ich krajinami v podobe *status quo*, ktorý vypršal už v roku 1512. Akt odmietnutia tejto ponuky zo strany Ľudovíta II. mohol byť interpretovaný osmanskou stranou ako urážka sultánovho majestátu. Skrytým motívom týchto hypotéz je snaha ospravedlniť vypovedanie vojny Osmanskou ríšou.

Iné hypotézy znižujú podiel viny uhorského kráľa vo veci vypuknutia konfliktu a hovoria, že dobytie Uhorska bolo od začiatku v pláne Sulejmanovej expanzívnej politiky. Rovnako, už vyššie sme naznačili možnosť apelov francúzskeho kráľa Františka I. na sultána k vojenskej intervencii voči cisárovi Karolovi V., ktoré však v konečnom dôsledku museli nevyhnutne viesť aj k vojne s Uhorskom.

Ťažisko ďalších teórií leží v hospodársko-náboženskom charaktere súdobej Osmanskej ríše. Možno sa oprávnene domnievať, že Osmanská ríša po vojenských výpravách, ešte za sultána Selima I. (otca Sulejmana), síce teritoriálne expandovala, ale úmerne vedením vojny sa aj finančne i hospodársky vyčerpala. Potenciál podrobených území už nemusel poskytovať rozľahlej Osmanskej ríši dostatočné hospodárske zdroje a tak sa pozornosť sústredila na Uhorsko, ktoré mohlo byť v procese svojej vnútornej dezintegrácie relatívne ľahkou korisťou. Istú váhu tiež možno pripísať náboženskej bipolarite danej doby, resp. konfesionalnej rozdielnosti a islamskému náboženskému kategorickému imperatívu, vyplývajúcej z militantnej povahy práva šarija.

POZNÁMKY

Je celkom isté, že sultán potom čo v roku 1522 úspešne zavŕšil vojenskú kampaň proti ostrovu Rodos, sa už nijako netajil svojím úmyslom ďalšej vojenskej kampane, tentoraz namierenej proti Uhorsku. O tom si dovoľil informovať aj uhorského kráľa otvoreným listom so slovami „...ja sultán Süleyman Sijach, ja Ti toto oznamujem – a Ty ma počúvaj! Tvoja ríša sa podobá stajni. Ja sultán (...) najvznešenejší syn Muhammadov, chcem tvoje vojsko biť a zničiť. Kniežatá a tvojich vojakov ako tučné voly chcem dostať pod svoje jarmo!“¹⁾

Možno tiež špekulovať, že impulzom k útoku na Uhorsko boli aj vzbury janičiarov v Istanbule na jar v roku 1525, ktorí sa domáhali vojenskej výpravy a z nej prameniacej koristi. Sultán sa vyhlásením vojenskej výpravy snažil uklidniť situáciu v krajine a v radoch elitných príslušníkov svojej armády. Oficiálne správy od Bosporu i samotné udalosti v Osmanskej ríši, ktoré naznačovali možný vojenský konflikt, či priamo inváziu do Uhorska boli už pred, aj počas roka 1525 na kráľovskom dvore v Budíne reflektované. Zostávali ale ignorované.

1. 3 Na ceste k Moháču

Až v polovici júna 1526 prinútila kráľovská rada uhorskú šľachtu podriaďiť sa povinnej insurekcii a začať sa zhromažďovať pri dnešných južných hraniciach Maďarska. Letnú krízu prehĺbila ešte správa o kapitulácii pevnosti Petrovaradín (Srbsko) koncom júla (pevnosť musel z rozkazu kráľa bez boja opustiť Pavol Tomori) a hradu Ilok (maď. Újlak, v súčasnosti v Chorvátsku) začiatkom augusta. Padli posledné prekážky, ktoré bránili osmanskému postupu na sever. Ďalší cenný čas uhorská strana premárnila rokovaním o ďalšom postupe a čakaním na posily nechotnej šľachty v mestečku Tolna (dnes v južnom Maďarsku). Práve v Tolne, v noci z 23. na 24. augusta padlo rozhodnutie, že najvyšším veliteľom tu sústredených vojenských oddielov Uhorska sa stane Pavol Tomori. Rovnako sa prijala definitíva, že uhorské vojsko sa pokúsi zastaviť osmanský postup, síce už na domácej pôde, avšak stále v pohraničí – pri Moháči. V tomto čase už osmanské oddiely prekročili rieku Sávu pri Osijeku (dnes v severnom Chorvátsku).

Údaje o počtoch živej sily bojujúcich strán, ktoré sa mali zakrátko stretnúť v boji sú značne protichodné a sú výsledkom aplikovania rozdielnej metodiky výskumu i nepresných a zveličených údajov v primárnych prameňoch. Syntézou viacerých sekundárnych zdrojov však možno dôjsť k nasledujúcim číslam. Veliteľ uhorských vojsk Tomori mal k dispozícii žoldnierske vojsko v celkovej sile asi 25 000 – 30 000 mužov. Tvorilo ho približne 15 000 jazdcov (v údaji je zahrnutá ľahká i ťažká jazda), odhadom 10 000 príslušníkov pechoty a do 80 kusov kanónov. Národnostnú pestrosť, popri žoldnieroch naverbovaných v multietnickom Uhorsku, tvorili tiež nepočetní žoldnieri naverbovaní, či pochádzajúci z Čiech, Moravy a Svätej ríše rímskej. Bojová hodnota uhorského vojska ale bola, až na výnimky – skúsených a lepšie vyzbrojených zahraničných žoldnierov, žalostná. Popri biednej bojaschopnosti uhorského vojska však existovalo celé spektrum nedostatkov, znižujúcich jeho bojovú hodnotu.

Obrázok 2: Veliteľ uhorského vojska pri Moháči Pavol Tomori

Najmarkantnejším faktorom, ktorý mohol do istej miery kompenzovať žalostný stav domáceho vojska, bola schopnosť prečísliť nepriateľa. Avšak vojská chorvátskeho bána Krištofa Frangepána v sile do 15 000 mužov, rovnako aj sedmohradského magnáta Jána Zápoľského v sile údajne do 25 000 mužov sa ku Tomorihu hlavným silám ešte nepripojili. Práve neskoršia absencia Zápoľského v boji, ktorý so svojím vojskom údajne nečinne čakal neďaleko Segedína, po bitke vyvolávala oprávnené pochybnosti. Z juhu, pozdĺž západného brehu Dunaja sa zatiaľ približovala osmanská armáda o celkovej sile zhruba 60 000 až 70 000 mužov s podporou 200 diel. Následkom dezercíí počas pochodu však do bitky pri Moháči zasiahla menšia sila.

POZNÁMKY

2 ANATÓMIA MOHÁČSKEHO BOJISKA

Trestuhodné podcenenie, či skôr zanedbanie možnosti postaviť sa osmanskej armáde na odpor na zostávajúcich miestach, ktoré ešte poskytovali vyšší obranný potenciál – na väčších vodných tokoch, konkrétne na Sáve alebo Dráve, či v močaristom teréne medzi Drávou a potokom Karašica napokon viedla k promptnému rozhodnutiu uhorského velenia, využiť aspoň aký-taký obranný potenciál priestoru okolo Moháča.

„Miesto boja vybrali na najširších a najprístupnejších plochách, ktoré ležali pri Moháči, vzdialených tisíc krokov od mestečka a polovicu od rieky Dunaj.“³⁾ Jeho výber pre boj nebol ideálny, ale ako prezrádza úryvok z kroniky Mikuláša Ištvánfiho, ani úplne náhodný. Výber determinovali najmä geografické špecifiká terénu, ktoré poskytovali ešte aký-taký potenciál k defenzíve. Samotný Dunaj, ohraničujúci priestor bojiska z východu a močaristý terén mohli byť faktormi limitujúcimi mobilitu osmanských oddielov (predovšetkým efektívnej a vysoko mobilnej lénnej ľahkej jazdy, tzv. sipáhiov) počas bojových manévrov, resp. znalosť močarín v okolí mesta mohla poskytnúť uhorským silám v boji taktickú výhodu.

Južne a západne od priestoru budúceho bojiska sa navyše rozprestierala približne 30-40 metrov vysoká planina, z ktorej sa očakával príchod osmanských síl. Navyše uhorské velenie pravdepodobne zohľadnilo pri výbere i nedávne meteorologické podmienky – výdatné augustové dažde rozmočili pôdu, preto sa očakávalo, že počas zostupu osmanských šíkov dole svahom sa ich bojová (či skôr ešte pochodová) formácia nerovnomerným postupom po rozbahnenom teréne naruší alebo aspoň spomalí. Pri zohľadnení viacerých faktorov – počnúc početnosťou živej sily, ktorú zatiaľ mohlo uhorské velenie sústrediť v priestore bojiska (očakávané posily,

3) DVOŘÁK, P. (ed.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005.

POZNÁMKY

ako sa predpokladalo, sa ešte iba presúvali k bojisku) vyznievajúcej silne v neprospech Uhrov, cez výber miesta boja, ktorý bol už len z núdze cnosťou, končiac tým, že osmanskí útočníci nepoznali miestny priestor – sa legitímne natíska otázka, či bolo rozhodnutie uhorského velenia podstúpiť boj za takejto konštelácie podmienok racionálne. Za danej situácie by azda bolo bývalo výhodnejšie takticky ustúpiť, vyčkať na príchod posíl a následne sa pokúsiť nepriateľovi vnútiť svoje podmienky boja a prebrať bojovú iniciatívu. To by však znamenalo vystaviť krajinu a civilné obyvateľstvo plieneniu nepriateľa i vlastné vojsko možným nepriaznivým defetistickým náladám s dopadom na bojaschopnosť.

Práve tieto faktory, resp. ich vzájomná synergia, podmienenosť a kombinácia – nepriaznivá medzinárodná situácia, anarchia na domácej pôde spôsobujúca paralyzáciu zodpovedných štruktúr a inštitúcií za obranu krajiny za danej situácie ohrozenia z juhu nutne implikujúce rozvrat obrannej línie i váhavosť vojenského velenia v „predvečer“ 29. augusta 1526 sú odpoveďou na otázku položenú v úvode – výber priestoru v okolí Moháča bol za danej situácie už viac-menej iba z núdze cnosť.

2. 1 Dátum: 29. august 1526 – Miesto: Moháč – Výsledok: Masaker

Rinčanie zbraní a menšie šarvátky lokálneho charakteru medzi uhorskými silami s predvojom osmanskej armády v okolí Moháča, už tri dni pred bitkou sa stali jej krvavým prológom. Deň pred bitkou, 28. augusta, boli oba znepriatelené tábory vzdialené už len 20 kilometrov.

Najvyšší veliteľ uhorských vojsk Pavol Tomori, vediač o blízkosti nepriateľa, vydal prvé rozkazy k zorganizovaniu uhorského vojska. Správy, ktoré podali po bitke preživší účastníci a svedkovia sú však značne protichodné, čo nám sťažuje presnejšie identifikovať a charakterizovať uhorskú bojovú zostavu. Syntézou viacerých (väčšinou sekundárnych) zdrojov možno s určitosťou povedať, že uhorské sily utvorili líniovú formáciu tvorenú dvoma sledmi, pričom každý sled pozostával z niekoľkých radov. V centre prvého sledu sa nachádzala väčšina pechoty a na pravom krídle pod velením Františka Baťányho i ľavom pod velením Petra Perényho sa rozmiestnilo jazdectvo (je však ťažké presnejšie určiť o aký druh jednotiek šlo, či o ľahkú alebo ťažkú jazdu, prípadne ich kombináciu) doplnené údajne tiež pechotou (čo je tiež otáznе). Vysunutý hrot prvého sledu tvorili viac-menej s určitosťou oddiely ľahkej jazdy. Prvý sled taktiež dopĺňalo, na krídlach i v priestoroch medzi útvarmi krídel a stredom formácie, poľné delostrelectvo. O psychologickom účinku delostrelectva (viere v jeho silu u tých, ktorí ho použijú i odstrašujúcom efekte na morálku nepriateľa) v tejto dejinnej dobe nepriamo vypovedá úryvok z Ištvánfiho kroniky: „*Stredne veľké kanóny na kolesách, ktorých mali skoro osemdesiat, rozmiestnili [Uhri – pozn. autora] na vhodných miestach medzi prvým a druhým šikom. Hoci ich rozmiestnili hneď na začiatku, mnohí sa nazdávali, že skôr než príde k boju, nepriateľov nielenže zastrašia, ale aj zaženú.*“³⁾ Práve medzi týmto jednotkami, ktoré sa mali podľa bojového plánu dostať ako prvé do kontaktu s nepriateľom sa pohyboval i Pavol Tomori. Druhý sled, tvoriaci *de facto* zálohu, tvorili v strede jazdné oddiely (opäť je ťažké určiť bližšie túto

jazdu), vrátane kráľa Ľudovíta II. Na krídlach sa rozmiestnili rovnako menšie oddiely pechoty i jazdy.

Uhorské velenie, vedomé si početnej sily nepriateľa tiež nariadilo rozťahnuť bojovú formáciu do dĺžky zhruba 4 kilometre, aby sa minimalizovalo riziko obklúčenia, vyplývajúce zo sústredenia bojových jednotiek v kompaktnom celku na menšom priestore i z vysokej mobility osmanských jazdných oddielov. Rovnako o osobnej prítomnosti Ľudovíta II., z božej milosti kráľa, ako prvku pozitívne stimulujúci bojovú morálku vojska vypovedá Mikuláš Ištvánfi: „*Kráľ na koni obchádzal vojsko a prezeral ho (o jeho prítomnosti mnohí zjavne pochybovali). Palatín [Štefan Bátor – pozn. autora] vyvolával a rukou všetkým ukazoval, že kráľ je prítomný a vojnové šťastie im prinesie ľahké víťazstvo.*“³⁾ Je nutné mať na zreteli fakt, že imaginácia i poverčivosť vojakov (platilo to však o všetkom obyvateľstve daného obdobia) bola rámcovaná kresťanskou podstatou doby. Inštitúcia kráľa nadobúdala, na základe teologických výkladov o pôvode jeho moci, na bojisku charakter „talizmanu“ víťazstva.

V dopoludňajších hodinách dňa 29. augusta 1526 sa z vyvýšenej planiny, po svaahu smerom k moháčskemu bojisku, začali spúšťať prvé oddiely osmanského vojska z prvého sledu – ľahká sipáhiská jazda a rumélske jazdné jednotky pašu Ibrahima, ktoré tradične pochodovali v čele, nasledované po svojej pravej strane janičiarimi a delostrelectvom. Zámerom Pavla Tomoriho, podľa princípu bojového plánu, bolo postupne likvidovať oddiely Osmanov, kým sú ešte nepreskupení do bojových formácií a za pomalého pochodu dolu rozbahneným svahom nútení vyrovnávať svoje rady. Uhorská artiléria okamžite spustila paľbu a pod touto palebnou priehradou zahájili spoločný útok uhorskej kavalérie – proti rumélskej jazde – pravé krídlo vedené Baťánym a Tomorim. Priamy účastník bitky, kronikár Štefan Brodarič o úvodnej fáze boja napísal: „*Na signál na útok prvá bojová zostava hrdinsky napadla nepriateľa, vystrelili sme aj z diel, ale útok nespôsobil veľké škody.*“⁴⁾

Aj kronikár z opačného tábora, Mustafa Dželatzade, zaznamenal prvý kontakt bojujúcich strán: „*Vtedy sa rady Ľaurov [nevercov, t. j. Uhrov – pozn. autora] pohli... Do pekla patriaci, morálne zvrhli sa ako tmavý mrak alebo blýskajúci sa oblak naraz vrhli do útoku a dostali sa do stredu bojového priestoru... Centrum armády, asi 60 tisíc ťažkoodených prekliatcov, odetých s koňmi do brnenia (...) tiež zaútočilo na víťazné vojsko islamu...*“⁴⁾ Dželezadeho údaj o šesťdesiatistícovej uhorskej ťažkej jazde je nutné brať so značnou rezervou. Bolo kronikárskym úzom hyperbolizovať a nadsadzovať silu nepriateľa, predovšetkým po víťaznej bitke, aby sa heroizovala víťazná strana a zväčšila prestíž víťazstva. Inými slovami, tento zvyk bol nástrojom vytvárania renomé armády. Podľa deskripcií sa však v počiatočnej fáze boja snažili, vykonaním povestného „prvého ťahu“, získať iniciatívu v bitke uhorské sily. Jazda ľavého krídla, vedeného Perénym, zatiaľ zachovávala *status quo* – bojovou úlohou tejto formácie bolo spustiť ofenzívu na pravé krídlo Osmanov, ktoré pozostávalo s anatólskych jednotiek pašu Behrama. Tie sa zatiaľ len presúvali do priestoru bojiska a ešte neboli v dohľade.

4) DANGL, V.: *Bitky a bojiská v našich dejinách : Od Samovej ríše po vznik stálej armády*. Bratislava : Perfekt, 2007.

POZNÁMKY

Premena kinetickej energie jazdného útoku (tu možno s určitou uvažovať o útoku ťažkej jazdy, ktorá línie neprerážala len silou zbraní ale i pohybovou energiou jednotiek v dôsledku vysokej hmotnosti „obrneného“ koňa i jazdca) na potenciálnu, v dôsledku zrážky uhorského pravého krídla s prvou líniou formácie rumélskych jednotiek, spôsobila, že tie začali kolísať, ich formácia sa začala rozpadáť a dokonca začali ustupovať, ako uvádza Brodarič: *„Na nepriateľskej strane padlo viac mužov než na našej strane, až kým pod hrdinským náporom našich nezačal nepriateľ ustupovať. Či už pod tlakom našich, alebo preto, aby nás prilákal pod ústia svojich diel.“*

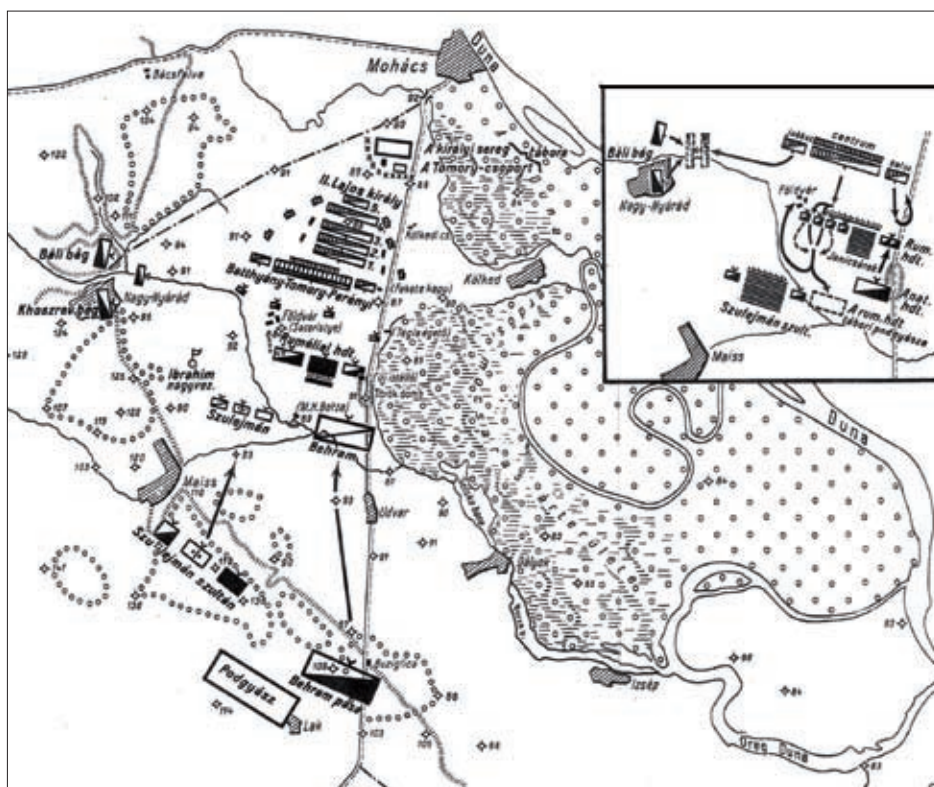
⁴⁾ Tento moment sa zvykol často interpretovať ako lešť zo strany osmanského vojska – pokus vmanévrovať nepriateľa do požadovaného priestoru a tam ho prichystanými prostriedkami zničiť. Kritická historiografia však komparáciou viacerých zdrojov memoárového, či denníkového charakteru z pera priamych účastníkov a svedkov dospela k interpretácii, že rumélske jednotky skutočne pod tlakom Uhrov začali ustupovať.

Stretom týchto jednotiek sa vytvoril predpoklad pre uhorské velenie nasadiť do boja stredovú, pechotnú formáciu. V tomto momente sa však už rovnako vytvárali predpoklady povestného „bodu zlomu“ celého moháčskeho stretnutia. Kým sa vyššie menované jednotky stretli v boji, osmanská pechota – janičiari spolu s delostrelcami sa už dokázali presunúť k úpätiu svahu. Tu začali urýchlene budovať provizórne poľné opevnenie, tvorené barikádami a zaostrenými kolovými prekážkami v predprsni. Tie mali chrániť živú silu v „opevnení“ a zároveň umožniť v plnej miere nasadiť do boja artilériu. Taktiež delostreleckú techniku na tomto stanovišti osmanskí pešiáci zviazali dohromady železnými reťazami s cieľom predísť jej rozptýleniu a udržať tak kompaktnosť delostreleckej batérie, vystužiť tým obranu a zabrániť prieniku uhorskej jazdy cez stanovište. V tomto momente podporila útok uhorskej jazdy aj pechota, práve s úlohou zaútočiť na už pracujúce, či ešte zostupujúce turecké „ženijné“ oddiely.

Aspekt, či špecifikum bojiska, ktorý uhorské velenie pred rozhodnutím zviest boj na zvolenom mieste prehliadlo, či azda fatálne podcenilo bola vyvýšená planina nad bojiskom. Tá osmanským „plánovačom“ a veliteľom už pred tým, ako došlo k zahájeniu boja, poskytla nespornú taktickú výhodu – prehľad o rozostavení a organizácii uhorského vojska bez potreby vyčleniť živú silu k rekognoskácii. Z osmanského vojska boli pre maximalizáciu tejto výhody vyčlenené dva oddiely (s najväčšou pravdepodobnosťou jazdeckta v sile do 10 000 mužov) pod velením begov Baliho a Khasreva. Úlohou týchto jednotiek bola potreba uskutočniť obchvat a vpadnúť Uhrom do boku, či do tyla, napadnúť ich hlavný tábor v zázemí, prípadne odrezať im ústupové cesty alebo zabrániť im v prísune posíl a paralyzovať logistickú podporu.

Tomorihu reakcia na osmanský manéver spočívala vo vyslaní jazdeckej skupiny pod velením Gašpara Raškayho proti menovaným osmanským oddielom. Ďalšie osudy týchto uhorských jednotiek nie sú známe, podľa všetkého ich menované osmanské oddiely do jedného pobili, čo dokladá i pasáž z Ištvánfiho kroniky: *„Tomori*

tvrdil, že vojsko, ktoré prešlo tajne cez valy, má sedemtisíc mužov a Solimanov [sultán Sulejman – pozn. autora] vojvodca Balibeg Nandoralba pôjde vopred vyplieniť náš tábor, aby našich, ktorí sa tak dostanú do dvojakého nebezpečenstva, zamestnal. A že keď zničí posádku tábora a keď do svojich rúk vezme víťazstvo, ako víťaz zaberie stany; traja vojvodcovia, ktorých Tomori poslal na výzvedy, a preto mali malý počet vojska, sa stretli s nepriateľmi skôr než nepriatelia urobili výpad do tábora a ľahko si upevnili postavenie. Jedného z nich, Kalajusa, v boji zajali, ale udatnosťou druhov v tom okamihu aj znova dosiahol slobodu a s ostatnými druhmi sa ponáhlal späť ku kráľovi.“³⁾ Ištvánfi vo svojej kronike ďalej opisuje tragické konzekvencie tejto skutočnosti i osudy niektorých príslušníkov uhorského tábora, ktorí sa v ňom nachádzali počas osmanského plienenia: „Pri plienení tábora Eliáš Gondosius, náčelník kráľovskej kuchyne a predstavený kuchárov, človek bdely a váženej, mužnej sily, predpokladal, že kráľ sa vráti a pripravoval mu obed. Zabili ho, aj jeho služobníctvo, medzi kuchynským riadom, keď bránil ešte nepripravené jedlo. Aj tak lepší osud a viac šťastia mal Anton Segedinus z kráľovej rodiny františkánov od bratov kazateľov. Potom, čo po niektorých zo strážcov kráľovstva zostala výzbroj, dlho bojoval proti nepriateľom a ťažké rany utrpel na tvári. Napokon mu šťastie priviedlo do cesty jedného z kráľových koní a spomedzi nepriateľov horko-ťažko utiekol. So zohavenou tvárou ešte dlho žil.“³⁾

Obrázok 3: Mapa moháčskej bitky

Vráťme sa však späť do bojovej vravy. Moment, kedy sa rumélske jednotky dali na ústup pod náporom Uhrov, vytvárajúc, resp. zanechávajúc svojím ústupom po sebe v radách prielomy, vyslal Pavol Tomori ku kráľovi Ľudovítovi II. spojku s rozkazmi, aby útok prvého sledu podporil so svojou jazdou nastúpenou v druhom slede. To sa zakrátko stalo realitou – kavaléria zo zálohy vyrazila do útoku. V prebiehajú-

POZNÁMKY

com boji, Baťány s dobrým úmyslom, energicky prenasledoval a snažil sa zničiť ustupujúce rumélske jednotky. Nanešťastie tento manéver jeho jazdu i pechotu, ktorá sa medzitým pripojila k útoku, nasledujúc postup jazdy, priviedol k opevnenému osmanskému postaveniu, a tým pádom pred hlavne „zakopaných“ diel a mušket zoradených janičiarov.

Pri vzájomnej konfrontácii sa prejavila vysoká bojová efektivita, organizovanosť a profesionalita tureckých palných zbraní, faktorov ktoré dokázali udržať exponovaný úsek frontovej línie až do príchodu posíl – anatólskych jednotiek i sultánom vedených oddielov. Štefan Brodarič o tejto fáze boja píše: „...kde nedávno prebiehal boj, bolo vidieť mnoho našich mŕtvych široko-ďaleko v poli ležiacich, ale ešte viac nepriateľov... Naši sa zatiaľ borili s nepriateľom a udatne bojovali, aj kráľovský oddiel sa ta ponáhľal – pokiaľ je vojsko v brnení schopné ponáhľať sa – ale pravé krídlo sa začalo ohýbať. Veľa sa ich dalo na tej strane na útek, domnievam sa, že ich zastrašili delové gule, ktoré nepriateľ len teraz začal používať v boji.“⁴⁾ Kým však dorazil na miesto kráľ so zálohou, tak ako žiadal Tomori, janičiari s delostrelectvom i rumélske jednotky (ktoré sa zvládli pod krycou paľbou janičiarov a artilérie preskupiť a sformovať k defenzíve) dokázali niekoľkými salvami odraziť uhorské útoky a eliminovať jazdu s pechotou. Sulejmanov Denník z ťaženia uvádza, že formácia janičiarov „...celkom tri-štyrikrát zaútočila strelbou z pušiek a snažila sa zatlačiť podlých ďaurov...“⁴⁾ Pomyselným klincom do rakvy uhorským snahám zdolať Osmanov bola smrť Pavla Tomoriho, ktorý padol vo víre boja v prvých radách. Jeho smrťou sa zrútilo jednotné velenie uhorského vojska. Kavaléria zo zálohy, vedená kráľom, dorazila neskoro na miesto, aby podporila „ztec“ prvého sledu, pričom bez úspechu ostali i jej vlastné pokusy zdolať nepriateľa za kritickým „opevnením“.

Obrázok 4: Moháčska bitka (obraz B. Székelyho)

To, čo sa spočiatku javilo ako prevaha Uhrov, dávajúca optimistické nádeje a šancu na víťazstvo (alebo aspoň priaznivejšiu pozíciu v prípade bilaterálneho ro-

kovania o dočasnom klude zbraní) sa začalo meniť na krvavý kúpeľ smerujúci k porážke. Zvyšok osmanského vojska – anatólske jednotky, ktoré v tomto čase dorazili na bojisko, svojou početnosťou ešte zvýraznili nepomer síl. Peter Perény so svojim ľavým krídlom prvého sledu sa ešte pokúsil zvrátiť výsledok bitky v prospech Uhorska a zaútočil proti preskupujúcim sa anatólskym jednotkám, ktoré však jeho útok odrazili. Ako sa zhodujú vojenski historici, vysoká bojová morálka a efektivita janičiarov, rovnako tak aj osmanská artiléria zabezpečená formou kolových, reťazových a iných prekážok, ktoré útočiace uhorské oddiely neboli schopné zdolať, sa ukázali z pohľadu výsledku ako kľúčové. Stáli na počiatku kauzálneho reťazca, kde zapríčinili zničenie pravého jazdného krídla a následne i pechoty, pričom svoju smrť tu našiel i hlavný veliteľ Tomori, čo následne viedlo k paralyzovaniu a rozpadu velenia a dezorganizácii zvyšku uhorských síl.

2. 2 Smutné bažiny jedného kráľa a jeho vojska

Neúspešné útoky kráľa so zálohou i Perényho ľavého krídla spolu s narastajúcou početnou prevahou Osmanov v priestore bojiska boli príčinami, ktoré stáli za definitívnym rozkladom bojovej morálky vojenských síl Uhorska. Tie začali chaoticky opúšťať bojisko, najmä preživší príslušníci jazdy, ktorých mobilita im dávala šance sa zachrániť. Príslušníci oddielov pechoty, ktorým sa kavaleristi neobťažovali pomôcť vedeli, že útek pred ľahkou jazdou nepriateľa je nemožný. Ostali tak na bojisku, sformujúc sa do obranných postavení a prakticky boli do posledného muža pobití. Tu sa ukazuje potreba užších a bližších vzťahov medzi príslušníkmi vojska i pozitívnych väzieb na krajinu, za ktorú sa bojuje, pričom práve na báze týchto vzťahov by bolo možné i za nepriaznivého vývoja situácie znova operatívne vybudovať organizovanú rezistenciu. Takéto vzťahy však v žoldnierskom vojsku, akým bolo pri Moháči i to uhorské (v zásade ale aj to osmanské), z jeho samotnej definície absentujú.

V momente keď už nebolo pochyb o výsledku bitky, pokúšal sa z boja ustúpiť aj uhorský kráľ Ľudovít II. Dajme slovo opäť kronike Mikuláša Ištvánfiho, ktorá opisuje posledné chvíle jeho života: „*Kráľ s niekoľkými, ktorých umiestnil v tyle, v takom nebezpečenstve, na ktoré sám častejšie upozorňoval, bol donútený hľadať záchranu v úteku. Opustili Moháč vpravo, cvalom na koňoch dali sa smerom na Pátkostolie [Pécs v dnešnom južnom Maďarsku – pozn. autora]. Ale keď prišli ku Karašici, močaristej rieke medzi Moháčom a dedinou Čeliou, mali prejsť cez neistý barinatý brod. Vtedy náhle práve vody vyliate od Dunaja a prudký dážď, čo sa na konci boja zmenil na hojne padajúce krupobitie, ešte viac zdvihli vody. A temnota noci, a aj strach z prenasledovania nepriateľmi spôsobili, že nevyskúšali v pokoji brod, ale vydali sa prudkému, rýchlemu, násilnému osudu. Tá, čo náhodu a šťastie nosí, prešla pomimo nich na stranu nepriateľa a z brehu rieky urobila neprekonateľnú prekážku. Kráľ otočením uzdy a s dozadu skloneným koňom padol do rozliateho bahnitého toku a pod váhou ťažkej výzbroje a ešte pritlačený zápasiacim koňom veľmi biedne zahynul, najpoprednejší knieža nadania a ducha (...) nezaslúžil si taký biedny odchod zo života.“³⁾ Stručne priebeh boja zhrnul i kráľovu smrť opísal aj Štefan Brodarič: „*Sotva bitka začala, všetci Panóni sa náhle dali na útek. Samotný kráľ, ktorého kôň dozadu zhodil do močiara, hoci sa pokúšal dostať**

POZNÁMKY

na hrádzu, zahynul, pohltentý močiarom.“ ³⁾ V osudných močiaroch bol azda kráľov kôň postrelený, či sa zviera splašilo, každopádne svojho pána prilahlo. Očitými svedkami smrti panovníka boli kráľov komorník Ulrik Cetricius a kapitán Štefan Aczel.

Pokiaľ ide o stručné charakterizovanie dôsledkov bitky, azda najvýstižnejšie to možno urobiť parafrázovaním slov vojenského historika Vojtecha Dangla – bitka samotná trvala niečo cez pol druhu hodiny, ale jej konzekvencie poznamenali Uhorsko na vyše pol druhu storočia. Obraz rumoviska, ktorý ponúkalo bojisko niekoľko hodín a dní po boji, podáva opäť kronikár Mikuláš Ištvánfi: *„Cetricius s námahou prechádzal všetky močiare, pozoroval, v akom je kráľ nebezpečenstve, ale nemohol mu prispieť na pomoc. Miesto si presne zapamätal preto, aby neskôr kráľovo telo na základe jeho údajov hľadali a našli.“* A ďalej pokračuje: *„Zajatcov pre toto nebol veľký počet. Bolo to podľa nariadenia Solimana, ktorý v deň pred bitkou poslal do všetkých stanov tých, ktorých Turci nazývajú čavuš [posol – pozn. autora], aby nikto nebral živých nepriateľov. Prísne to zakázal. Predsa však mnohých chytili na úteku. Medzi nimi boli Mikuláš Herceg, Bertold Maiteni a Michal Imrefi, zvaný Čierny. Im nejaký Ibrahim, sultánov dvoran, láskavo dovolil sa vykúpiť koňom, mečom a dvoma inými darmi. Tiež aj dvaja Poliaci, šľachtici, familiári kráľovského komorníka, Pilecius a Ján Matiouscius, keď zaplatili cenu za oslobodenie, vrátili sa ku kráľovnej. (...) Všetky delá, aj tie, ktoré v boji použili, aj tie, ktoré v tábore a na lodiach boli umiestnené, dostali sa nepriateľovi. Gróf Ján Hardek, ktorý ich mal na starosti, sa zdĺhavejšie než bolo potrebné v stratenej noci, rozhodoval oznámiť, že svoju spásu musí hľadať v úteku. Keď narastal počet zrážok, zápachom toľkých mŕtvol sa nielen pôda bojiska, ale aj vzduch zdal plný a skazený. Potom ako nepriatelia opustili bojisko, veľké množstvo psov sa na ne pažravo vrhlo, že aj živí ľudia, pocestní, ktorí tadiaľ prechádzali vraj bez ohrozenia života ani nemohli prejsť. (...) Dorota Kanižaiová, vdova po palatínovi Imrichovi Perénim, žena nezvyčajne súcitná, plačúc, na svoje náklady priviedla štyristo mužov. Tí z kresťanov, ktorí zomreli, keď udatne bránili vlasť, vrstvy široko-ďaleko ležiacich tiel, ktorých pozostatky nie bojom a zbraňou, ale obžrané psami zostali, do ohromných hrobov dala pochovať.“* ³⁾

Osmanské vojsko, ani sultán Sulejman, však útek uhorských vojsk, s ktorými práve jeho vojaci zviadli boj, ešte za svoje víťazstvo nepovažovali. Vojsko Uhorska, ktoré sa postavilo na odpor pri Moháči pokladali zatiaľ iba za predvoj hlavných síl, ktoré čakajú hlbšie za bojiskom. Preto ešte niekoľko nasledujúcich hodín po boji strávili osmanské vojská v stave bojovej pohotovosti, očakávajúc nápor hlavných uhorských vojsk. Toho sa už ale nedočkali. Na úsvite dňa 30. augusta, keď Osmani začali v neurčitom podozrení, z absencie očakávaného útoku, systematickejšie prehľadávať bojisko si uvedomili rozsah svojho včerajšieho víťazstva a spustili rozsiahlu pustošivú ofenzívu po okolí. Už v úvode spomínaný pápežský legát di Burgio krátko po bitke pápežovi napísal: *„V noci a deň nasledujúce po bitke nepriatelia zaplavili celé okolie bojiska, čo našli zničili, spálili, neušetrili žiadneho smrteľného tvora, ani pohlavie, ani vek, ani vierovyznanie, ale ohyzdne páchali ukrutnosti na chudobnom ľude.“* ⁴⁾ Pri bližšie mesiac po udalosti, referovala o bitke pri Moháči a následnom osmanskom besnení aj dobová tlač v Rímskonemeckej ríši.

Na záver dajme slovo naposledy Štefanovi Brodaričovi a jeho opisu bitky, ktorá v má v tomto prípade až charakter nekrológu: „V prvom šíku padol udatne bojujúci mních Tomori. Nepriatelia nasledujúceho dňa jeho hlavu, odťatú od trupu, nosili pripnutú na dlhej tyči dookola cez tábor a miesto víťazstva. Potom ju postavili pred stan vodcu. Toho dňa keď bitku dokončili, tisíc štyristo z tých, ktorých zajali, a medzi nimi bola veľká časť šľachticov, postavili do kruhu a v prítomnosti víťazného vojska im odsekli hlavy, svojmu cisárovi [t.j. sultánovi – pozn. autora] odlievali ich krv ako svojim bohom. Niektorých zo zajatcov ušetrili, aby sa cisár [sultán – pozn. autora] a Ibrahim paša, keby bolo treba, mohli ich vypytovať. Medzi nimi bol Mikuláš, priezviskom Herecg, ktorého naša reč označuje ako veliteľa, veliteľ vážený a hodnotený ako kráľovský poklad. Tiež aj Ján Pilecký a Ján Maciejonsky, Poliaci, všetci služobníci kráľovského komorníka. Od nich sme sa neskôr, keď sa vrátili ku kráľovnej, veľa dozvedeli, čo ale teraz, aby sme skrátili príbeh, nemôžeme spomenúť. Ušetrení boli Michal Fekete a Bartolomej Majtény, ktorí boli neskôr veľkým množstvom kovu odtiaľ vykúpení. V tejto bitke a na úteku okrem kráľa zahynuli títo z najvyššie postavených: Ladislav Zalka, ostrihomský arcibiskup, Pavol Tomori, kaločský biskup [arcibiskup – pozn. autora], vojenský vodca, František Perény, varadínsky biskup, Filip Mori, pätkostolský biskup, Blažej Paxy, jágerský biskup, František Čahol, čanádsky biskup, Juraj de Palina, bosniatsky biskup, z barónov Juraj Zápoľský, spišský župan a druhý vojenský radca [aj trenčiansky župan – pozn. autora], Ján Dragfi, sudca kúrie, František Orság, komorníci Peter Korlátsky [dvormajster a komárňanský župan – pozn. autora] a Andrej Trepka, hlavný dverník Šimon Horvát, hlavný kráľovský čašník Tomáš Sécí [vašský župan – pozn. autora], Gabriel Perény [ugočský župan – pozn. autora], Ambróz Šarkan [kráľov komorník a zaliatsky župan – pozn. autora], Anton Palóci [zemplínsky župan – pozn. autora], Matej Cetini, gróf Frangepan, Žigmund Bánfi, František Hamp, Ján Baťan, Štefan Šlyk, Čech a niektorí iní Česi a Moravia. Zo šľachticov a mocnejších kráľovstva: František Balaša [chorvátsky bán – pozn. autora], Mikuláš Tarcaj [spišský župan – pozn. autora], Ján Paxy, Ján Ištvanfi, Imrich Várđi, Michal Podmanický [kráľovský komorník, kapitán kráľovskej pešej telesnej stráže – pozn. autora], Juraj Orlovčič, kapitán Segaiensis, Štefan Atzel, kastelán Bratislavy, Žigmund Pogan [marmošký župan – pozn. autora], Ján Tornaly, Ján a Štefan Kalnajovci, Mikuláš Forgáč a okrem nich viac ako 500 šľachticov. Okrem 3 až 4-tisíc pešiakov zachránilo sa veľmi málo ľudí. Bolo tiež 12- alebo 13-tisíc pešiakov, z ich vodcov sotva sa zachránil niekto iný okrem Hanibala Cipria. Všetky vojenské stroje, aj tie, ktoré boli v boji, aj ktoré sčasti boli v tábore a sčasti zostali na lodiach, získali nepriatelia. Grófovi Jánovi Hardekovi, mužovi odhodlanému, usilovnému, ktorý bol pri kráľovi od začiatku a veľmi svedomito si počínal a kráľovi bol milý ako málokto, zverili velenie iba v noci pred bitkou. (...) Kráľovná, ktorá bola prítomná pri porážke vojska, dosiaľ ešte neistá, či kráľ zahynul, rýchlo utiekla do Bratislavy s vesprémskym biskupom [Tomášom Zalaházim – pozn. autora] a Alexiusom Turzom a veľkú časť svojich vecí odniesla za Dunaj. Vyšehrad, kde uschovávali kráľovskú korunu, chránili vidiečania a mnísi. Mnohé hrady, medzi nimi Tata, Komárno a Stoličný Belehrad [dnes Székesfehérvár – pozn. autora], nepriateľ nezabral. Nevieme, čím dôvtipom bolo ničenie obmedzené, keď obliehať

POZNÁMKY

hrady a obmedzené miesta sa nik neodvážil. Celkovo zahynulo v bitke, ako sme mohli poznať, asi 200 000 ľudí. Nie je mojou úlohou oplakávať porážku našich mužov v predošlých a nasledujúcich dňoch. Nemôžem sa však presvedčiť, že sa niekedy odohrala v Uhorsku krutejšia porážka ako táto.“³⁾

Porážka uhorského vojska pri Moháči znamenala pre Uhorsko stratu najvyšších kráľovských a cirkevných predstaviteľov, a tiež stratu stoviek vyšších, či nižších príslušníkov šľachtického stavu, tvoriacich politickú elitu a reprezentáciu krajiny. Je však nutné brať s rezervou Brodaričov údaj o dvestotisíc padlých – dobový kronikársky úzus je v tomto prípade polarizovaný opačne a mal zvýrazniť a hyperbolizovať snahu uhorského vojska brániť krajinu konštruovaním obrazu, koľkí muži položili za kráľovstvo život. Podľa archeologických výskumov, na uhorskej strane padlo približne 10 000 pešiakov (prakticky celá pechota), 4 000 jazdcov i všetci príslušníci uhorskej artilérie. Po bitke bolo popravených ďalších asi 1 500 uhorských zajatcov a následná osmanská (represívna?) ofenzíva v okolitom priestore stála život vyše 5 000 miestnych obyvateľov. Na uhorskej strane tak straty činili dokopy zhruba 20 000 životov. Straty osmanského vojska sa podľa archeológov odhadujú približne na 15 000 mužov.

Obrázok 5: Nájdenie tela uhorského kráľa Ľudovíta po bitke (obraz B. Székelyho)

3 KONZEVENCIE BITKY A NA CESTE K TURECKÉMU JARMU

Víťazstvo pri Moháči otvorilo Turkom dvere k postupu takmer bez odporu, pozdĺž západného brehu Dunaja na sever do uhorského vnútrozemia. Po ceste rabovali a vypaľovali dediny i mestá. O niekoľko dní sa objavili vo vrchovine Vérteš (východ-

ne od Budapešti), kde vyvraždili miestny odboj. Niektoré oddiely Turkov prenikli až k Rábu (Győr) odkiaľ odviekli do otroctva miestne obyvateľstvo. Dňa 12. septembra dobyli Budín a vyrabovali miestne kostoly. Oddiely janičiarov prenikli až k rieke Ipeľ. Nepokoje v Anatólii vo vnútri Osmanskej ríše donútili sultána opustiť Budín, ktorý nechal vypáliť a pozdĺž Tisy sa stiahol na juh. Posádky ponechal len v juhovýchodnom pohraničí. Tak skončila prvá priama skúsenosť Uhorska s Turkami na vlastnom území.

Otázniky vyvolával sedmohradský magnát Ján Zápoľský, ktorý mohol mať svoj podiel na výsledku bitky. Ten údajne nečinne táboril so svojim vojskom pri rieke Tisa v Segedíne. Sám po prehratej bitke vzniesol nárok na uhorskú korunu, ktorú nakoniec získal, čo vyvoláva podozrenie, že oportunisticky vyčkal na porážku kráľovskej armády. Navyše tým, že sa v bitke neangažoval si proti sebe nepopudil ani Turkov, s ktorými neskôr nadviazal spojenectvo. História mu za to prisúdila prívlastok „kráľ s biľagom zradcu“.

Ani katastrofa pri Moháči nedokázala správne saturovať politickú scénu v Uhorsku. Šľachta pokračovala v podkopávaní ústrednej moci a politické spektrum sa opäť, tak ako viackrát v minulosti, rozdelilo na dva prúdy. Na prívržencov magnáta Jána Zápoľského, ktorý bol 11. novembra 1526 korunovaný za uhorského kráľa (1526 – 1541) v súlade so zákonom, ktorý na jeho popud vydal uhorský snem v roku 1505, a ktorý stanovil, že po vymretí Jagellovcov bude môcť byť za uhorského kráľa zvolený len magnát domáceho pôvodu. Druhý prúd bol prívržencom dynastickej dohody kráľa Vladislava II. s cisárom Maximiliánom I., ktorá vyniesla 17. decembra 1526 na uhorský trón Ferdinanda I. (1526 – 1564). Uhorsko malo zrazu dvoch kráľov, ktorí začali bojovať proti sebe. To ešte viac dezintegrovalo sily už tak dosť oslabeného Uhorska, ktoré nebolo pripravené čeliť ďalším osmanským útokom.

Konflikt medzi dvomi uhorskými kráľmi pretrvával, no postavenie Habsburga bolo stabilnejšie. Postupne dobýval pevnosti, ktoré ovládal Zápoľský. Ten tým pádom strácal aj podporu šľachty, ktorá stála na jeho strane. Vzhľadom na to, že väčšina miest a vyššej šľachty podporovala Ferdinandove nároky na trón a Jánovi sa postupne zmenšovalo územie, ktoré ovládal, zdalo by sa, že o vláde nad krajinou je rozhodnuté. Zápoľského, ktorý sa pred svojim súperom utiahol do Poľska, však vtedy zachránil fakt, že sa nezapojil so svojim vojskom do samotnej moháčskej bitky, a teda mal „kvázi“ stabilnú pôdu na rokovanie s Osmanskou ríšou. Sultán Sulejman ho uznal za uhorského kráľa a prisľúbil mu pomoc, čo však podkopávalo jeho domácu pozíciu a pripravovalo ho o zvyšky sympatií. Na druhej strane mal za sebou osmanské vojsko, čo mu dodávalo taktickú výhodu, vďaka ktorej si mohol udržať trón. Tomu pomohol aj fakt, že Ferdinandovi vojenský velitelia a nemeckí žoldnieri páchali neprávnosť na uhorskom obyvateľstve, čo nakoniec zavážilo asi najviac a misky váh, ale aj sympatie obyvateľstva, sa opäť začali prikláňať na stranu domáceho kráľa. Osmanské oddiely pohraničných begov sa stali základom Jánovej moci a s ich pomocou si od roku 1529 mohol udržať vládu nad väčšinou krajiny. Situácia v kráľovstve však bola vyslovene nestála, čomu napomohli aj spory uhorskej šľachty,

POZNÁMKY

ktorej príslušníci prestupovali z jedného tábora do druhého, hľadiac predovšetkým na svoje vlastné majetkové záujmy. Po desaťročí bojov o vládu nad krajinou sa nakoniec v roku 1538 obaja panovníci stretli vo Veľkom Varadíne (Oradea v dnešnom Rumunsku), kde prebehli mierové rokovania, ktorých výsledkom bolo rozdelenie Uhorska na dve časti. Sedmohradsko, severovýchodné Uhorsko a centrum krajiny aj s hlavným mestom Budínom pripadlo Jánovi Zápoľskému a Chorvátsko, severozápadná časť Uhorska, Spiš a Gemer si ponechal Ferdinand Habsburský. Územie, ktoré ovládal Zápoľský malo po jeho smrti (ak by zomrel bez zákonného dediča) pripadnúť Ferdinandovi a jeho potomkom a naopak.

4 UHORSKO TROCH PÁNOV

Až do roku 1540 sa situácia vyvíjala jednoznačne v prospech Habsburgovcov, kedy sa Jánovi narodil syn Ján Žigmund. Avšak len dva týždne po jeho narodení uhorský kráľ Ján Zápoľský nečakane umrel. Ferdinand túto situáciu ihneď využil a sľúbil sultánovi každoročný tribút, ak ho uzná za jediného uhorského kráľa. V tom čase však so sultánom rokovali aj zástupcovia malého Jána Žigmunda a jeho matky Izabely, ktorí boli vo svojom snažení úspešnejší. Sultán totiž podporil ich žiadosť, pretože Uhorsko zjednotené pod vládou silného Habsburga bolo preňho oveľa silnejším nepriateľom než Uhorsko, ktoré by zamestnávali boje o trón. Tak v septembri roku 1540 zvolila uhorská šľachta na Rákošskom poli pri Pešti za svojho kráľa trojmesačného Jána Žigmunda Zápoľského.

S tým sa však nezmieril Ferdinand, ktorý neuznal voľbu nemluvňata a boje o uhorský trón sa začali znova. Roku 1541 vyslal svoje vojsko, aby obsadilo Budín, kde sa zdržiavala Izabela s malým kráľom a členmi krajinskej rady. Hoci sa kráľovná chcela vzdať a vydať im mesto, spomínaní členovia krajinskej rady (na čele s Jurajom Utešenovičom, veľkým podporovateľom predošlého kráľa, Jána Zápoľského) ju uväznili a vyslali žiadosť o pomoc k sultánovi. Ten sa vydal na čele svojho vojska k Budínu, kde porazil obliehajúce vojsko Habsburgovcov, ktorému velil Viliam Roggendorf. Následne sa zmocnil ním oslobodeného mesta a územie od Dunaja až k Tise vyhlásil za územie priamo patriace k Osmanskej ríši. Teraz už bývalé hlavné mesto Uhorského kráľovstva sa stalo centrom osmanskej správy, tzv. *vilájetu*, na čele ktorého stál *beglerbeg* s titulom *paša*. Pod územie budínskeho vilájetu spadali menšie správne jednotky, *sandžaky* a *náhije*. Z Budína, ktorý sa stal hlavnou základňou pre ďalšie osmanské výboje, museli z rozhodnutia sultána odísť mladučký Ján Žigmund, jeho matka Izabela a uhorskí veľmoži, ktorí stáli na ich strane. Bola im však zverená vláda nad Sedmohradskom a Zátisím. Osmanské výboje v nasledujúcich rokoch pokračovali, nezastavila ich ani Ferdinandova snaha o dobytie Budína, vďaka čomu sa zmocnili Ostrihomu (na ľavom brehu Dunaja založili vysunutú pevnosť *Džigerdelen Parkan* – dnešné Štúrovo), Taty, Stoličného Belehradu, Visegrádu a Novohradu. Až po týchto úspechoch pristúpil Sulejman na mier s Habsburgom, ktorý uzavreli v roku 1547 v Drinopoli. Uzavretie mieru s Osmanmi tak poskytlo príležitosť pre rozvinutie pretrvávajúcich snáh Habsburgovcov o ovládnutie územia, ktorému vládol Ján Žigmund, kde však de facto vládol Juraj Utešenovič. Po neúspešných

rokovaníach prívržencov Habsburgovcov a Zápoľských, do ktorých sa čoraz viac pletli aj Osmani, a ktoré skončili zavraždením Utešenoviča, sa boje medzi Habsburgovcami a Turkami obnovili. Sulejman sa postupne zmocnil Segedínu, Temešváru, Šiah, Ďarmôt, Sečian a Fiľakova (ktoré sa stalo základom fiľakovského sandžaku). V snahách o ovládnutie celého okliešteného Uhorska pokračoval aj Ferdinandov nástupca, Maximilián I. Na tieto jeho snahy reagoval Ján Žigmund, ktorý sa obrátil so žiadosťou o pomoc na Sulejmana. Ten v roku 1566 viedol výpravu proti Sigetu (Szigetvár v južnom Maďarsku), ktorý statočne bránil Mikuláš Šubič Zrínsky. Počas tohto obliehania v tábore umrel sultán Sulejman, čím sa skončila jeho veľkolepá výprava. Napriek jeho smrti Osmani Siget dobyli, no po tomto úspechu ich armáda z Uhorska odtiahla.

Sulejmanov nástupca, Selim II., uzavrel v roku 1568 s Maximiliánom I. mier v Drinopoli, ktorý mal trvať osem rokov. Podľa neho si Osmani ponechali všetky územné zisky a taktiež zostal platný aj ročný tribút vo výške tridsaťtisíc zlatých. Uhorské kráľovstvo tak zostalo bez svojej centrálnej časti, od Ostrihomu a Fiľakova, cez Budín, Visegrád a Stoličný Belehrad, až po Siget a Segedín. O dva roky neskôr uzavreli Habsburgovci mier aj s Jánom Žigmundom, v nemeckom meste Speyer. Ten sa na základe zmluvy vzdal nárokov na titul uhorského kráľa, Maximilián ho však uznal za zvrchovaného vládcu Sedmohradska a sedmohradským veľmožom ponechal voľbu kniežata aj do budúcnosti. Týmto zmluvami sa zavŕšilo rozdelenie Uhorska na tri časti: Uhorské kráľovstvo, kde vládol kráľ z rodu Habsburgovcov, Sedmohradské kniežatstvo, kde vládli volené kniežatá a Budínsky vilájet pod vládou Osmanskej ríše.

Moháčska katastrofa mala oveľa ďalekosiahlejšie dôsledky ako sa pôvodne tušilo. Najprv to boli dynastické boje medzi dvomi právoplatnými kráľmi. Neskôr, 15 rokov po bitke, došlo k obsadeniu uhorského hlavného mesta, k dezintegrovaniu samotného kráľovstva a následne k vytvoreniu najsevernejšej základne Osmanskej ríše, priamo v centre Uhorska. O 44 rokov neskôr sa kvôli týmto udalostiam oddelilo od kráľovstva Sedmohradské kniežatstvo, ktoré *de iure* bolo stále jeho súčasťou, no *de facto* to bolo autonómne územie s vlastnou vládou a panovníkom (kniežatom). A všetky tieto dôsledky, zapríčinené porážkou kresťanských vojsk pri Moháči, viedli k ďalším politickým, vojenským či kultúrnym zmenám v dejinách Uhorska (a v súčasnosti aj Slovenska).

5 POMOHÁČSKE OBDOBIE DEJÍN

Po tom, ako bolo bývalé Uhorsko rozdelené na tri samostatné časti, sa situácia ustálila aj vo vlastnom Uhorskom kráľovstve. To tvorili už len niekdajšie severné (dnešné územie Slovenska) a východné časti Uhorska. Spolu to bolo už len 30 stolíc (z toho len asi 10 mimo územia dnešného Slovenska) z pôvodných viac ako 70. Hornatejšie územie severného Uhorska a rozsiahle močiare okolo Dunaja boli prirodzenou prekážkou pre plynulý postup armády, preto sa tieto oblasti stali hranicami Kráľovského Uhorska. Hlavným mestom krajiny sa už v roku 1538 stala Bratislava,

POZNÁMKY

ktorá mala výhodnejšiu polohu, ako vtedy ešte len ohrozovaný Budín. To znamená, že sa do nej presunuli aj významné uhorské inštitúcie, medzi ktoré patrila napríklad aj Uhorská komora. Tú zriadil ešte v roku 1528 Ferdinand I., aby mohol lepšie spravovať finančné záležitosti kráľovstva, čiže vyberať dane, clá či spravovať kráľovské majetky. Postupne sa za Dunaj presunuli (alebo tam priamo vznikli) aj iné významné inštitúcie. Uhorská komora bola priamo podriadená Dvorskej komore vo Viedni a pre územie Horného Uhorska (súčasného východného Slovenska) bola zriadená tzv. Spišská komora. Uhorská šľachta len ťažko niesla, že Uhorská komora bola priamo podriadená Dvorskej, no ešte ťažšie znášali fakt, že do nej boli obsadzovaní najmä nemeckí alebo rakúski úradníci. To sa stalo aj hlavným predmetom kritiky a sporov zo strany Uhrov.

Význam Bratislavy však výrazne stúpol. Status hlavného mesta kráľovstva jej prinášal mnoho výhod. Stala sa zároveň aj korunovačným mestom a na Bratislavskom hrade boli uchovávané korunovačné klenoty. V meste sídlila tiež Miestodržiteľská rada, taktiež sa v nej najčastejšie schádzal aj uhorský snem. Okrem Bratislavy však vynikli aj iné mestá. Medzi najvýznamnejšie patrila Trnava, ktorá sa stala centrom Ostrihomského arcibiskupstva, napriek tomu, že kvôli svojim politickým úlohám sa uhorský prímás väčšinou zdržiaval v Bratislave. Okrem ostrihomského arcibiskupstva sa na sever presídlili aj pätkostolský, veľkovaradínsky a jágerský biskup, ktorí si za svoje sídlo zvolili Košice. Územie dnešného Slovenska si teda vďaka osmanskej hrozbe výrazne polepšilo, keďže sa na toto územie presťahovali všetky dôležité krajiné a cirkevné inštitúcie. Takmer všetky tieto ustanovizne zotrvali na slovenskom území až do 18. storočia, teda dlho po osmanskej porážke.

Kvôli neustálej hrozbe osmanských útokov bolo Uhorsko v podstate pohraničnou oblasťou, v ktorej pretrvávali ozbrojené konflikty. Z toho dôvodu bolo kráľovstvo rozdelené na vojenské okresy, tzv. kapitanáty, do čela ktorých vymenoval kráľ vojenských veliteľov, kapitánov, ktorí sa mali starať o vojenské záležitosti danej oblasti. Na území dnešného Slovenska sa pôvodne nachádzali dve tieto oblasti: Hornouhorský a Preddunajský kapitanát, ku ktorým sa neskôr pridal Banskomeštský kapitanát (ktorý sa však v 17. storočí integroval do Preddunajského). Počet týchto vojenských okresov sa však neustále menil, z dôvodov väčšieho či menšieho ohrozenia, tej-ktorej oblasti. Pôvodne ich bolo šesť (Hornouhorský, Preddunajský, Banskomeštský, Zadunajský, Szigetvársky, Dolnouhorský), no v 17. storočí sa ich počet ustálil na deväť (Hornouhorský, Preddunajský a Novozámocký, Zadunajský, Komárňanský, Rábsky, Oproti Kaniži, Vendsko-pertrinjský, Chorvátska a morská hranica, Bánsky). Priamo na hraniciach strážiilo začiatkom 17. storočia pohraničie vyše 20-tisíc vojakov, pričom v sídlach kapitanátov bolo rozmiestnených dokopy vyše 17-tisíc mužov.

Posilňovanie hlavnej línie obrany kráľovstva bolo jasným indikátorom, že turecká hrozba je stále reálna. Na konci 16. storočia vypukol na hraniciach nový konflikt, ktorý bol zapríčinený neustálymi vojenskými zrážkami jedného či druhého tábora. Uhorský kráľ a nemecký cisár Rudolf I. uzavrel spojenectvo so sedmohradským

kniežaťom Žigmundom Báthorym a s valašským vojvodom Michalom. Ich snaha o rozvrátenie osmanskej moci a znovuzískanie niekdajších uhorských území však skončila fiaskom. Napriek tomu, že sa časť osmanských oddielov stiahla kvôli nepokojom v Anatólii a Perzii, nedokázalo kresťanské vojsko získať uhorské územia späť (v roku 1598 sa Mikulášovi Pálffymu podarilo dobyť iba Győr, za čo Turci vyplienili Preddunajsko). V roku 1603 sa však vyostřila situácia v Sedmohradsku, na čo sa rozhodol viedenský cisársky dvor na čele s arcivojvodom Matejom, budúcim cisárom, zareagovať pripojením Sedmohradska naspäť k Uhorsku. Tu však narazili na odpor sedmohradskej evanjelickej šľachty, čo viedlo k rozbrojom medzi šľachtou a dvorom. Tieto rozpory viedli v priebehu 17. a začiatkom 18. storočia ku tzv. protihabsburským povstaniam, ktoré boli iniciované sedmohradskými kniežatami, s podporou osmanských veliteľov a sultánov.

Počas 17. storočia sa situácia medzi Uhorskom a Osmanskou ríšou veľmi zmenila. V pohraničí sa stále viedli boje, ktoré niekedy prerástli do väčších bojových stretov. Do toho všetkého sa zamiešala pretrvávajúca reformácia a následná rekatolizácia, tridsaťročná vojna či protihabsburské povstania. Tieto konflikty, ktoré významne zasiahli do vývoja Uhorska, mali zárodky už v skoršom období. Proti-habsburské povstania priamo súviseli s rekatolizačnými snahami Habsburgovcov, ale rovnako aj s ich zámerom znovu integrovať Sedmohradsko do Uhorska, či obmedzovať uhorskú šľachtu na úkor nemeckej a rakúskej. Všetky tieto faktory mali svoj počiatok už v dynastických bojoch o trón medzi Habsburgovcami a Zápoľskými, ktoré priamo podnietila katastrofálna prehra pri Moháči. Len vďaka nej sa dostali Turci na samotné územie Uhorska, ktorého veľkú časť odvtedy okupovali. Len vďaka ich prítomnosti (a pomoci) mohlo byť zorganizovaných toľko rozbrojov a povstaní uhorskej (či sedmohradskej) šľachty voči vládnucej dynastii. Bez podpory sultána by totiž sedmohradské kniežatá nemali dostatok síl a prostriedkov na vedenie, čiastočne priamo otvorenej, vojny voči panovníkovi, či už to bolo povstanie Štefana Bocskaya (Bočkaja), Gabriela Bethlena (Betlena), Juraja I. Rákocziho, Imricha Tököliho a Františka II. Rákocziho, alebo rôzne sprisahania, medzi ktoré patrí najmä sprisahanie vtedajšieho palatína Františka Wesselényiho (Vešelényiho). Osmanskej ríši vlastne iba vyhovovalo vnútorné oslabovanie svojho nepriateľa, ktorým bola celá habsburská monarchia, preto s radosťou pomáhali odstredivým snahám v radoch uhorskej a sedmohradskej šľachty.

Zdalo sa, že Osmanská ríša je po dlhšom čase opäť na víťaznom postupe. To sa potvrdilo aj v roku 1660, kedy Turci obsadili Veľký Varadín a v roku 1663 po obsadení Nových Zámkov (tzv. Hradby západu), Nitry, Levíc a Hlohovca. Najsilnejší tlak však Turci vyvinuli v roku 1683, kedy s podporou Imricha Tököliho zaútočili na Viedeň. Po jej dvojmesačnom neúspešnom obliehaní uštedrili 12. septembra 1683 spojené vojská Jána Sobieskeho, Maximiliána II., Emanuela Bádenského a Karola Lotrinského Turkom zdrvujúcu porážku, po ktorej sa sultánove sily museli stiahnuť. Túto situáciu využil pápež Inocent XI., ktorý na jar roku 1684 založil protiosmanské spojenectvo Ríše, Poľska a Benátok, ktorého hlavným cieľom bolo vytlačiť Osmanskú ríšu z Euró-

POZNÁMKY

py. Tieto spojenecké vojská postupovali nezadržateľne vpred a cestou oslobodzovali územia, ktoré už dlhšie ovládal sultán (Nové Zámky, Budín, Jäger a Belehrad). Ďalší postup protitureckého spojenectva sa však zastavil kvôli novo vypuknutej vojne medzi Leopoldom I. a Ľudovítom XIV. V oslobodzovaní Uhorska sa pokračovalo až po uzavretí mieru medzi nimi. Posledným klincom do rakvy pre Osmanov bola ich porážka v bitke pri Zente z roku 1697, v ktorej ich porazil princ Eugen Savojský a následne na to, v roku 1699 uzavretý mier v Karlovaci, podľa ktorého sa museli konečne vzdať všetkých území v Uhorsku, ktoré vyše poldruha storočia ovládali.

6 ZÁVER

Moháčska bitka bola bezpochyby najdôležitejšou bitkou, aká sa v stredovekých dejinách Uhorska odohrala. Uhorské kráľovstvo zažilo nespočetné množstvo významných bitiek či vojen, no ani jedna z nich nezmenila jeho osud natoľko, ako tá moháčska. Práve ona sa stala tým ukazovateľom, ktorý oddeľuje uhorské stredoveké a novoveké dejiny. A hoci prelom týchto dvoch dejinných celkov je umelo vytvorený historikmi, napriek tomu táto udalosť ovplyvnila životy obyvateľov Uhorska natoľko, že si uvedomovali, že sa jedna etapa ich života končí a začína sa niečo úplne nové. Zmena, ktorá bude mať za príčinu, že všetko čo doteraz poznali už nebude platné, a ak aj áno, tak v takej podobe, v akej ju dovtedy nepoznali. Nástup novej dynastie, rozdelenie kráľovstva, mohutné migrácie obyvateľstva, neprestajné vojenské potýčky a najmä priam až oslepujúca prítomnosť najväčšieho z nepriateľov kresťanského sveta. Bitkou pri Moháči začalo toto všetko a ešte omnoho viac. Veď práve neúspech rytierskeho vojska poukázal na to, že je potrebné zmeniť organizáciu armády a začať stavať na strelných zbraniach a artilérii, že ťažké brnenia sú viac záťažou ako obranou, a že kvôli týmto novým prvkom vo vojenstve sa musí radikálne zmeniť aj vojenská taktika a stratégia. S tým súvisel aj rozvoj vzdelanosti, kultúry či umenia. Takže môžeme povedať, že hoci mala bitka pri Moháči katastrofické následky na politickom či bojovom poli, vďaka novej a silnej panovníckej dynastii a jej politickým vplyvom sa táto slávna prehra stala hlavnou príčinou, ktorá mala za následok, že sa Uhorsko rozvíjalo ako snáď nikdy predtým.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BLACK, J. (zost.): *Sedemdesiat veľkých bitiek v dejinách ľudstva*. 1. vyd. Bratislava : Slovart, 2006. 304 s. ISBN 80-8085-126-3.

DANGL, V.: *Bitky a bojiská v našich dejinách. Od Samovej ríše po vznik stálej armády*. Bratislava : Perfekt, 2007. 243 s. ISBN 80-8046-310-7.

DANGL, V. - KOPČAN, V.: *Vojenské dejiny Slovenska. II. zväzok : 1526 – 1711*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1995. 224 s. ISBN 80-967-113-2-8.

DANGL, V. - SEGEŠ, V.: *Vojvodcovia : 111 osobností vojenských dejín Slovenska*. Praha : Ottovo nakladateľství, 2012. 472 s. ISBN 978-80-7360-986-3.

DVOŘÁK, P. (ed.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII. : Turci v Uhorsku I. (Život v Uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do Bratislavského snemu)*. 1. vyd. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. 365 s. ISBN 80-89222-00-5.

GURŇÁK, D.: *Štáty v premenách storočí (Dejepisný atlas)*. 2. vyd. Nitra : MAPA Slovakia, 2006. 50 s. ISBN 80-89080-47-2.

HORVÁTH, P. (zost): *Rabovali Turci... (Výber z kroník a listov zo 16. a 17. storočia)*. 1. vyd. Bratislava : Tatran, 1972. 280 s.

HORVÁTH, P. - KOPČAN, V.: *Turci na Slovensku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971. 212 s.

CHMELÍK, M.: Bitka pri Moháči v roku 1526. In: *Historická revue*, roč. 24, 2013, č. 2, s. 46-51. ISSN 1335-6550.

KAMENICKÝ, M. a kol.: *Lexikón svetových dejín*. 3. dopln. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2003. 319 s. ISBN 80-10-00001-9.

KLEIN, B. - RUTTKAY, A. - MARSINA, R.: *Vojenské dejiny Slovenska. I. zväzok. (Stručný náčrt do roku 1526)*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1994. 177 s. ISBN 80-967113-1-8.

KOPČAN, V.: *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1986. 216 s.

KRŠÁK, P. (zost.): *Ottov historický atlas*. akt. vyd. Praha : Ottovo nakladatelství, 2012. 559 s. ISBN 978-80-7360-834-7.

MANNOVÁ, E. (zost): *Krátke dejiny Slovenska*. 1. vyd. Bratislava : Academic Electronic Press, 2003. 369 s. ISBN 80-88880-53-X.

MARSINA, R. a kol.: *Dejiny Slovenska I: Do roku 1526*. Bratislava : Veda, 1986. 534 s.

MATULA, V. - VOZÁR, J. a kol.: *Dejiny Slovenska II :1526- 1848*. Bratislava : Veda, 1987. 846 s.

MRVA, I. - SEGEŠ, V.: *Dejiny Uhorska a Slováci*. 1. vyd. Bratislava : Perfekt, 2012. 397 s. ISBN 978-80-8046-586-5.

SEGEŠ, V.: *Kniha kráľov : Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. 4. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2010. 299 s. ISBN 978-80-10-02026-3.

ŠKVARNA, D. a kol.: *Lexikón slovenských dejín*. 3. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006. 381 s. ISBN 80-10-00872-9.

POZNÁMKY**TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Charakterizujte vnútornú situáciu v Uhorsku pred bitkou pri Moháči.
2. Uveďte pravdepodobné dôvody a príčiny útoku Osmanskej ríše na Uhorsko.
3. Stručne popíšte priebeh bitky pri Moháči.
4. Zhodnoťte dôsledky bitky a politickú scénu po bitke pri Moháči.
5. Popíšte situáciu medzi Uhorskom a Osmanskou ríšou v pomoháčskom období.

MRAVNÉ POŽIADAVKY NA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA

POZNÁMKY

Mgr. Jana ZNAMENÁKOVÁ

ÚVOD

Súčasná dynamická doba je poznamenaná mnohými rozpormi a paradoxmi, ktoré môžu na jednej strane jednotlivca a spoločnosť aktivizovať na ich prekonanie alebo na strane druhej, nútiť rezignovať.

Jednou z príčin tohto stavu je rúcanie tradičných vzorov ľudského správania, čo súvisí so zmenami v životnom štýle, ale predovšetkým hodnotovej orientácie človeka. Oblasťou, ktorá je možno najviac dotknutá týmito zmenami je morálka. Hľadanie riešení existujúcich mravných problémov často spočíva v prehodnocovaní platných mravných hodnôt, ideálov a noriem spoločnosti. Hlavnú úlohu v tomto procese má mravná výchova. Tým, že spoločnosť prechádza zmenami, vznikajú nové náročnejšie požiadavky na jej obsah a formu. Mravná výchova by mala na jednej strane zodpovedať požiadavkám novej doby a na druhej strane by mala zachovávať dedičstvo všeobecne platných mravných hodnôt, prípadne pozmeniť ich tak, aby zodpovedali podmienkam súčasnosti.

V špecifickom prostredí, akým sú Ozbrojené sily Slovenskej republiky má mravná výchova nezastupiteľné miesto pri formovaní morálky profesionálneho vojaka.

1 MRAVNÁ VÝCHOVA AKO SÚČASŤ VÝCHOVY PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

Mravná výchova je súčasťou výchovy, takže sa stanovuje cieľ, obsah, formy, zásady, metódy a prostriedky výchovy.

Kým sa dostaneme k uvažovaniu o mravnej výchove je potrebné definovať pojmy morálka, mravnosť, etika a následne na to pojmy mravná výchova a etická výchova.

1.1 Morálka, mravnosť, etika

Morálka je sústava hodnôt, noriem, názorov, zvykov, cieľov a ideí človeka vo všetkých sférach jeho spoločenského života, ktorých účinnosť sa opiera o moc verejnej mienky. Štruktúru morálky tvoria morálne vedomie, morálne vzťahy a morálna činnosť.

- a) **Morálne vedomie** je sústava morálnych citov, noriem, princípov, ideálov a morálnych hodnôt. Rozhodujúce pre morálne vedomie sú morálne normy, ktoré predstavujú súhrn pravidiel konania a správania sa a sú záväzné pre všetkých členov spoločnosti.
- b) **Morálne vzťahy** sa prejavujú vo vzťahu človeka k spoločnosti, prírode, k práci, k ľuďom a k svojej osobe.

POZNÁMKY

- c) **Morálna činnosť** je konkrétne praktické správanie sa a konanie jednotlivca v súlade s morálnymi normami.

Morálna činnosť je charakterizovaná prítomnosťou voľby, t. j. slobodou morálneho výberu a dobrovoľnosťou konania. Voľba nesie so sebou zodpovednosť. Otázka je, aké prostriedky použiť na dosiahnutie cieľa, aby naše konanie bolo mravné. Dve krajné a protichodné riešenia sú, že cieľ svätí prostriedky a netreba zlu brániť násilím. Druhý prípad žiada nepoužívať násilie, aj keby šlo o jeho použitie proti zlu. Často to vedie k neutralistickej pozícii, ktorá je v konečnom dôsledku nepriamou podporou zla. Absolutizácia cieľa alebo prostriedku nie je správna. Mali by sa vzájomne podmieňovať.

V prostredí ozbrojených síl sa hovorí o vojenskej morálke. Je to súbor spoločnosťou stanovených noriem, majúcich pôvod v spoločenskej morálke, ale vzťahujúce sa výlučne na vojenskú činnosť realizovanú vo vojenskom prostredí s cieľom realizovať vojenské ciele.¹⁾

Mravnosť

Mravnosť je súhrn súvisiacich správaní slobodného a rozumného človeka, ktoré zodpovedajú príslušným spoločenským normám. U jednotlivca sa začína prejavovať v konkrétnej životnej situácii, keď si uvedomuje a prežíva vnútorné napätie medzi rôznymi variantmi svojho vlastného možného správania.²⁾ V prostredí ozbrojených síl sa najčastejšie hovorí o mravných požiadavkách a mravnom správaní sa profesionálnych vojakov.

Etika

Etika je veda o morálke, skúma správanie ľudí vo vzťahu k morálnym normám, konaniu i hodnoteniu tohto konania.³⁾

Etika sa člení podľa toho akým prostredím sa zaoberá. V prostredí ozbrojených síl sa teda hovorí o vojenskej etike. Špecifikuje poznatky všeobecnej etickej teórie so zreteľom na funkcie, ktoré vojenstvo plní v záujme spoločenských cieľov. Predmetom vojenskej etiky je:⁴⁾

- **Morálny rozmer vojenskej činnosti**

Výstavba ozbrojených síl musí prebiehať v súlade so záujmami spoločnosti a jej príslušníkov. Nemôžu mať morálne opodstatnenie také ozbrojené sily, ktoré sú pripravované za účelom zotročovania cudzích národov alebo dokonca proti občanom vlastnej krajiny.

1) SCHLEGELOVÁ, J.: *Etika a armáda*. Bratislava : Magnet press, 1992. S. 61.

2) GLUCHMAN, V.: *Teoretické otázky etiky*. Prešov : Lim, 2000. S. 145- 149.

3) BOCKOVÁ, A. a kol.: *Náuka o spoločnosti*. Bratislava : SPN, 2001. S. 35.

4) HULAN, B. KORČOKOVÁ, Z.: *Niektoré problémy etiky v činnosti ozbrojených síl*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2007. S. 9.

- **Špecifické prejavy a funkcie morálky v procese prípravy profesionálnych vojakov na plnenie úloh obrany a na plnenie mierotvorných úloh**

Ide o úlohy, ktoré sa vyznačujú vysokou špecifickosťou a náročnosťou, neraz sú profesionálni vojaci reálne ohrození na živote. Aj keď sú na plnenie týchto úloh vyberaní iba vojenský profesionáli, predsa len už vedomie ohrozenia života môže vyvolať rozdielne až neprirodzené reakcie.

- **Spôsoby utvárania morálnych vzťahov a morálneho vedomia príslušníkov ozbrojených síl**

Dôležitá je zodpovednosť na každom stupni riadenia (rozvoj tímovej spolupráce, líderstvo).

1.2 Mravná a etická výchova

V odbornej literatúre sa často stretávame s pojmami mravná výchova a etická výchova. Uvedené pojmy sú však do značnej miery z hľadiska cieľov, obsahu, metód a prostriedkov výchovy totožné. Dokonca niektorí autori používajú pojmy mravná a etická výchova ako synonymá, bez ich rozlišovania.

Pojem mravná výchova má ale v pedagogickej teórii svoju tradíciu. Aj v etickom kódexe profesionálneho vojaka a vo vojenskom predpise o výchove profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky sa používa pojem mravná výchova.

Oberuč a Rosocháč ⁵⁾ uvádzajú, že mravná výchova je: „cieľavedomé, zámerné a systematické formovanie mravného vedomia, mravných citov a presvedčenia, regulácia vôľového konania vychovávaného, ktorého základom je interiorizácia, aktívne pretvorenie a osvojenie vonkajších objektívne existujúcich princípov, noriem morálky ako vnútorných pohnútok, motívov mravného konania a správania.“

Podľa názoru A. Sádovskej ⁶⁾ sú mravnou výchovou všetky činnosti, pri ktorých jednotlivec získava vedomosti o normách a hodnotách. Jeho správanie je pri nich usmerňované tak, aby konal v súlade s uvedenými normami a hodnotami.

V podmienkach Ozbrojených síl Slovenskej republiky má mravná výchova profesionálneho vojaka nezastupiteľné miesto. Znamená výchovné pôsobenie na profesionálneho vojaka, jeho rozum, predstavy, postoje, city, vôľu a konanie, aby bolo v súlade so všeobecne uznávanými zásadami Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Mravná výchova profesionálneho vojaka je presne definovaná vo Vojenskom predpise o výchove profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky (Vých-1-1). Uskutočňuje sa objasňovaním mravných požiadaviek na správanie a konanie prostredníctvom spoločenskovedných seminárov, presvedčovaním o dôleži-

5) OBERUČ, J. - ROSOCHÁČ, J.: *Teória výchovy v systéme pedagogických vied*. Michalovce : Renoma s. r. o., 2005. S. 36.

6) SÁDOVSKÁ, A.: *Mravná výchova*. Trnava : Trnavská univerzita, 2012. S. 10.

POZNÁMKY

tosti mravného správania a konania osobnými rozhovormi a besedami, poskytovaním osobného príkladu, dejinného príkladu z vojenských dejín a z dejín útvaru, objektívnym hodnotením profesionálneho vojaka a utváraním praktických návykov mravného správania a konania.⁷⁾

Cieľ mravnej výchovy

Základné definovanie cieľa mravnej výchovy je analógiou k cieľu výchovy ako celku. Ak hovoríme, že cieľom výchovy je vychovanosť, tak cieľom mravnej výchovy je mravná vychovanosť. Mravná vychovanosť je základnou vlastnosťou charakteru, charakterizuje človeka z hľadiska jeho vzťahov a z hľadiska spôsobu správania. Prejavuje sa humanizmom, vernosťou, umením pracovať medzi ľuďmi, svedomitosťou, ohľaduplnosťou.

Cieľom mravnej výchovy je sformovať pevný charakter, hlboké mravné city, názory, postoje, presvedčenie a druhy konania, ktoré budú zaručovať solidaritu s ďalšími ľuďmi.⁸⁾

Z jednotlivých názorov vyplýva, že hlavným cieľom mravnej výchovy je vychovať mravnú osobnosť. Mravná osobnosť v sebe harmonicky spája duchovné bohatstva, morálnu čistotu s intelektuálnymi, charakterovými, emocionálnymi a vôľovými kvalitami, a tak smeruje k všestrannému telesnému a duševnému rozvoju. Jednotlivec sa stáva mravnou osobnosťou vtedy, keď dobrovoľne podriaďuje svoje činy mravným požiadavkám. Hodnotí a uvedomuje si ich obsah a význam, je schopný vytyčovať si mravné ciele, hodnotiť svoje činy aj konanie okolia a vychovávať sám seba.⁹⁾

Cieľ mravnej výchovy profesionálneho vojaka je objektívne determinovaný súčasnými i perspektívnymi potrebami ozbrojených síl a prebieha v určitých konkrétnych historických podmienkach. Zároveň je subjektívne determinovaný kvalitami ľudí, vstupujúcich do toho procesu, úrovňou pripravenosti a mravnej vyspelosti vojenských vychovávateľov a vychovávaných profesionálnych vojakov.

Obsah mravnej výchovy

Obsahom mravnej výchovy profesionálnych vojakov je transformácia mravných princípov, noriem a požiadaviek spoločnosti do špecifických podmienok ozbrojených síl.

Obsah mravnej výchovy profesionálnych vojakov je možné rozčleniť na skupny vyjadrujúce:

- vzťah profesionálneho vojaka k celej spoločnosti, jej štruktúram a inštitúciám,

7) *Vojenský predpis o výchove profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky (Vých-1-1).*

8) OBERUČ, J. - ROSOCHÁČ, J.: *Teória výchovy v systéme pedagogických vied.* Michalovce : Renoma s. r. o., 2005. S. 58.

9) ROZINAJOVÁ, H.: *Základy rodinnej výchovy.* Bratislava : SPN Lúč, 1992.

- vzťah profesionálneho vojaka k prírode,
- vzťah profesionálneho vojaka k práci, činnosti slúžiacej rozvoju tejto spoločnosti (t. j. i k jej obrane),
- vzťah profesionálneho vojaka k ľuďom,
- vzťah profesionálneho vojaka k svojej osobe, k sebe samému.

Rozčlenenie mravných kvalít osobnosti profesionálneho vojaka na uvedené skupiny nie je prísne určené. Jednotlivé kvality sa môžu nielen v rámci skupín, ale i medzi nimi prelínať a úzko spolu súvisia.¹⁰⁾

a) Vzťah k spoločnosti

Prvá skupina mravných kvalít osobnosti profesionálneho vojaka obsahuje predovšetkým mravno-právne aspekty vzťahov človeka k spoločenskému prostrediu, v ktorom žije, býva, pracuje. V spoločenskom prostredí zohrávajú významnú úlohu také kvality, ako napríklad pozitívny vzťah k demokratickému usporiadaniu spoločnosti, úcta k slobode a rešpektovanie ľudských práv, vernosť vlasti. V podmienkach ozbrojených síl je potrebné do tejto skupiny mravných kvalít vojaka začleniť i pozitívny vzťah k obrane krajiny a obrane demokracie.

b) Vzťah k prírode

Druhá skupina mravných kvalít osobnosti profesionálneho vojaka predstavuje úctu k prírodným i duchovným hodnotám, starostlivosť o zachovanie prírodného, materiálneho, ale tiež duchovného a kultúrneho bohatstva.

c) Vzťah k práci

Tretia skupina mravných kvalít osobnosti vyjadruje pozitívny vzťah profesionálneho vojaka k aktívnej činnosti, k práci pre rozvoj spoločnosti i seba samého. Táto skupina mravných kvalít v podstate dotvára činnostným spôsobom kvality predošlej skupiny. Zaraďujú sa sem také mravné vlastnosti ako cieľavedomosť, disciplinovanosť, zodpovednosť, pracovitosť, rozhodnosť, svedomitosť, usilovnosť.

d) Vzťah k ľuďom

Štvrtú skupinu mravných kvalít tvoria vlastnosti vyjadrujúce vzťah profesionálneho vojaka k iným ľuďom v užšom alebo širšom meradle. Patria sem také kvality profesionálneho vojaka ako humanizmus, vzájomná spolupatričnosť, tímová zodpovednosť, skupinová kooperácia, zmysel pre spoluprácu, sklon a ochota k priateľstvu, kamarátstvu, láske a úcte k iným ľuďom, spojená s vysokou náročnosťou, spoluzodpovednosťou a vzájomnou pomocou.¹¹⁾

10) OBERUČ, J.: *Systém výchovy*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2004, S. 36.

11) OBERUČ, J.: *Systém výchovy*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2004, S. 38.

POZNÁMKY

Významnou kvalitou mravnej výchovy v tejto skupine je formovanie vysoko stmelených a dobre kooperujúcich skupín. Kompaktnosť, skupinová kooperácia a priateľstvo vyjadrujú vnútornú psychickú pohotovosť a pripravenosť realizovať v konkrétnej činnosti rôzne roviny vzájomnej interakcie s ďalšími ľuďmi.

Zmysel pre spoluprácu je zvlášť výrazný v podmienkach života vojenskej jednotky. Spolupráca je objektívne podmienená skupinovým, tímovým vedením bojovej činnosti, obsluhy bojovej techniky i tímovým spôsobom života profesionálnych vojakov v priebehu vojenskej služby. Tím je teda tvorený silnými jednotlivcami, ktorí sú ochotní a schopní podriaďovať svoje pracovné, mravné potreby a záujmy skupinovým cieľom.

e) Vzťah k svojej osobe

Piata skupina mravných kvalít, tvoriacich obsah mravnej výchovy prezentuje vzťahy profesionálneho vojaka k sebe samému. Väčšinou sú sem zaradované vlastnosti ako slušnosť, zdvorilosť, čestnosť, statočnosť, obetavosť, rozhodnosť, charakternosť, svedomitosť, samostatnosť, skromnosť, bezúhonnosť, náročnosť na seba, spojená so sebakritickosťou, zdravé sebavedomie, sebaúcta, dôveryhodnosť.

Etický kódex

Najvšeobecnejšia morálna norma nám prikazuje konať dobro a nedopúšťať sa zla. Takto všeobecne formulované pravidlo hovorí všetko, ale v každodenných situáciách nás často necháva bezradných. Platí to aj vo vzťahu k povinnostiam, k práci. Konkrétnejšie, špecifické morálne požiadavky na vykonávanie určitého povolania alebo pracovnej činnosti sú formulované v etickom kódexe.

Etický kódex je súhrn morálnych požiadaviek, ktoré majú podobu morálnych noriem, princípov či ideálov.

V podmienkach Ozbrojených síl Slovenskej republiky je vydaný Etický kódex profesionálneho vojaka, ktorý upravuje zásady a pravidlá správania sa a konania profesionálneho vojaka pri vykonávaní štátnej služby a mimo štátnej služby. Zohráva významné miesto pri formovaní morálnych kvalít profesionálneho vojaka a je aj metodickým návodom jeho činnosti.

Etický kódex profesionálneho vojaka obsahuje základné ustanovenia, v ktorých je obsiahnutá definícia Etického kódexu profesionálneho vojaka. Popisuje z čoho vychádzajú zásady a pravidlá správania sa a konania profesionálneho vojaka.

Menuje a konkrétne definuje mravné požiadavky kladené na profesionálneho vojaka, štandardy správania sa a konania profesionálneho vojaka pri výkone štátnej služby ako aj mimo nej (profesionálny vojak dodržiava pravidlá slušnosti, zdvorilosti, nepožíva alkohol, omamné látky, dbá o svoj odborný rast, fyzickú kondíciu, nepripúšťa diskrimináciu, dbá o svoju dôveryhodnosť).

Etický kódex profesionálneho vojaka definuje štandardy správania sa a konania veliteľa (Veliteľ má pozitívne a iniciatívne ovplyvňovať vzťahy a kvalitu života podriadených profesionálnych vojakov, rieši ich oprávnené požiadavky a záujmy, správa sa k nim čestne a rešpektuje ich osobnú dôstojnosť. Veliteľ nesmie využívať svoje postavenie na získanie výhod pre seba alebo iného, nesmie žiadnym spôsobom pripustiť diskrimináciu podriadených profesionálnych vojakov.).

Etický kódex profesionálneho vojaka tiež upravuje štandardy správania sa a konania profesionálneho vojaka pri plnení úloh v rámci vyslania príslušníkov ozbrojených síl mimo územia Slovenskej republiky.

2 MRAVNÉ POŽIADAVKY NA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA

Pôsobenie v Ozbrojených silách Slovenskej republiky si vyžaduje osobnosť, ktorá bude spĺňať nielen fyzické a psychické predpoklady, ale aj požiadavky na mravné vlastnosti. V etickom kódexe profesionálneho vojaka sú uvedené jednotlivé mravné požiadavky, ktoré musia byť vlastné každému profesionálnemu vojakovi:

- a) vernosť Slovenskej republike,
- b) čestnosť,
- c) statočnosť,
- d) disciplinovanosť,
- e) hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám,
- f) tímová zodpovednosť,
- g) obetavosť.

a) Vernosť Slovenskej republike

Vernosť je významná pri vytváraní a posilňovaní sebadôvery, pocitu istoty, pozitívnych pracovných vzťahov a výkonnosti, je dôležitá pri navodení pocitu spolupatričnosti a vytvorení vzťahu súdržnosti.

Vernosť Slovenskej republike znamená oddanosť profesionálneho vojaka krajine a Ozbrojeným silám Slovenskej republiky, ktoré ju bránia. Znamená stotožnenie, spojenie profesionálneho vojaka so záujmami a osudmi krajiny, Ozbrojenými silami Slovenskej republiky, útvarom, jednotkou, osobou veliteľa a ostatnými príslušníkmi celku. Blízko k tejto kvalite má pojem hrdosť, ktorý vyjadruje vzťah jedinca k útvaru, jednotke, ale tiež k vojsku, odbornosti, hodnostnému zboru alebo hodnosti.

POZNÁMKY

„Vernosť Slovenskej republiky je základnou cnosťou profesionálneho vojaka. Prejavom vernosti Slovenskej republiky je dodržiavanie vojenskej prisahy aj v tých najťažších podmienkach štátnej služby profesionálneho vojaka. Profesionálny vojak obhajuje záujmy Slovenskej republiky pri plnení úloh ozbrojených síl na jej území i mimo neho.“¹²⁾

Obrázok 1: gen. M. R. Štefánik

Generál Milan Rastislav Štefánik sa narodil 21. júla 1880 v Košariskách neďaleko Brezovej pod Bradlom. Študoval stavebné inžinierstvo v Prahe. V tomto období sa začal zapájať do spoločensko- kultúrneho života aj ako člen spolku slovenskej mládeže Detvan. V roku 1900 zanechal štúdium techniky a stal sa študentom prírodovedného odboru na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity. Najviac ho zaujímala astronómia. Po ukončení štúdia odišiel do Paríža, kde pôsobil v hvezdárni v Meudone. Vedecké poznatky spísal do vedeckej práce, ktorá bola veľmi cenená. V júli 1912 sa stal občanom Francúzska. Po vypuknutí 1. svetovej vojny sa mal hlásiť k pešiemu pluku, ale nemal uspokojivý zdravotný stav. Napriek tomu sa prihlásil k letectvu. Okrem plnenia úloh pilota, mal snahu vytvoriť armádnú meteorologickú službu.

Jeho cieľom bolo vytvoriť československú leteckú jednotku z radov slovenských a českých krajanov žijúcich vo Francúzsku, ktorá by pôsobila na fronte. Z pôsobenia v leteckej jednotke na srbskom fronte sa vrátil s podlomeným zdravím. Počas rekonvalescencie sa stretol s E. Benešom a T. G. Masarykom, s ktorými spoločne plánovali oslobodenie Slovákov a Čechov spod Rakúska- Uhorska.

Obrázok 2: M. R. Štefánik v Taliansku 1918

M. R. Štefánik sa stal zakladajúcim členom Národnej rady českých krajín a od roku 1917 bol predsedom Československej národnej rady (ČSNR).

12) Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.

Jeho spoločenské postavenie a kontakty zabezpečili Benešovi a Masarykovi audiencie u významných francúzskych štátnikov. Ústredným motívom bol boj proti Rakúsko-Uhorsku a vytvorenie samostatného československého štátu. M. R. Štefánik vytvoril československé légie vo Francúzsku, Taliansku a Rusku. Dosiahol uznanie Československej národnej rady ako najvyššieho orgánu odboja a boja za vytvorenie nezávislého Československa.

Pri návrate do vlasti 4. mája 1919 lietadlo, v ktorom sa viezol aj M. R. Štefánik pri pristávaní havarovalo a celá posádka zahynula.

Napriek tomu, že M. R. Štefánik mal kontakty vo vysokých politických kruhoch a pôsobil na mnohých miestach vo svete, svoje aktivity vždy zameral na podporu a boj za svoju rodnú vlasť aj jej obyvateľov.¹³⁾

b) Čestnosť

Čestnosť je morálna kvalita, ktorá zahŕňa pravdovravnosť, zásadovosť, vernosť prijatým záväzkom, subjektívne presvedčenie o správnosti uskutočňovanej veci, úprimnosť voči iným a sebe samému. Čestnosť má veľmi blízko k mravnosti, pretože čestný profesionálny vojak sa stotožňuje so skupinovými, teda vyššími hodnotami a pracuje v prospech vyšších celkov.

Čestnosť je vyjadrením vzťahu profesionálneho vojaka k sebe samému a vzťahu spoločnosti k profesionálnemu vojakovi. Znamená vybudovanie alebo zachovanie dobrej povesti. Čestnosť preto vyžaduje od profesionálneho vojaka také činy a prístupy k povinnostiam, ktoré vedú k upevneniu prestíže jeho osobnosti v očiach spoločnosti. Vzhľadom na význam práce v živote človeka a spoločnosti sa považuje profesionálna čestnosť za najdôležitejšiu formu tohto morálneho javu. Aby bol jednotlivec čestný na profesionálnej úrovni, musí byť dostatočne sebakritický k svojim činom a nepripustiť nič, čo by mohlo jeho povesti škodiť.

„Čestnosť je základom budovania prirodzeného rešpektu a vzájomnej dôvery. Prejavuje sa úprimnosťou, spravodlivosťou a súladom slov a činov. Osobnú česť vkladá profesionálny vojak ako svoj záväzok do naplnenia vojenskej prísahy. Profesionálny vojak sa zdržiava takého správania a konania, ktorým by ohrozil svoju česť.“¹⁴⁾

*Významnou vojenskou osobnosťou bol veliteľ 1. československej armády na Slovensku **brigádny generál Ján Golian**, ktorý sa narodil 26. januára 1906 v Dombóvári vo vtedajšom Uhorsku. Po absolvovaní Vojenskej akadémie v Hraniciach pôsobil ako poručík delostrelectva. Po vzniku Slovenského štátu bol ako kapitán pridele- ný na veliteľstvo v Trenčíne, neskôr pôsobil ako mimoriadny profesor na leteckej škole v Trenčíne.*

13) Milan Rastislav Štefánik [online]. Dostupné na internete: <<http://osveta.mil.sk/data/files/2644.pdf>>.

14) Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.

POZNÁMKY

Veľmi aktívne sa zapájal do odbojárskych aktivít. Pomáhal pri tranzite utečencov z Protektorátu a podával informácie pre československé exilové orgány v Londýne. Začiatkom roka 1944 bol menovaný za náčelníka štábu Veliteľstva pozemného vojska v B. Bystrici. Tam nadviazal užšie styky s protifašisticky orientovanými dôstojníkmi. V roku 1944 ho prezident E. Beneš menoval za vedúceho príprav ozbrojeného vystúpenia na území Slovenska. Mal za úlohu vypracovať plán vojenského vystúpenia slovenskej armády. Bolo to prirodzeným vyústením jeho dovtedajších aktivít, ktorými si vybudoval prirodzený rešpekt.

Obrázok 3: brig. gen. Ján Golian

Zdôrazňoval partizánom obmedzenie ich aktivít, aby nevyvolali odvetné opatrenie zo strany Nemecka. Aktivity neutlmili a Nemecko zasiahlo. Ján Golian vyhlásil 29. 8. 1944 heslo na zahájenie ozbrojeného povstania. Velitelia na východe Slovenska zlyhali a niektoré posádky sa k povstaniu nepridali. Ten istý deň bol Ján Golian povýšený na brigádneho generála. Aj napriek vysokej vojenskej hodnosti a nepriaznivému vývoju ozbrojeného povstania, prejavil česťnosť, úprimnosť a niekoľkokrát navštívil bojiská.

Obrázok 4: Letisko Tri Duby - Golian v rozhovore s veliteľom partizánskej brigády

Po vydaní rozkazu o prechode armády na partizánsky spôsob boja, ustupoval smerom na Poľanu a padol do nemeckého zajatia. Po výsluchoch bol odvlečený do koncentračného tábora vo Flossenburgu.¹⁵⁾

c) Statočnosť

Statočnosť je morálna kvalita, ktorá charakterizuje správanie a morálny profil takého človeka, ktorému sú vlastné smelosť, sebaobetavosť a vedomie vlastnej dôstojnosti. Prejavuje sa schopnosťou človeka konať rozhodne a čo najúčelnejšie v nebezpečnej a zložitej situácii, mobilizovaním všetkých svojich síl na dosiahnutie

15) LÁNÍK, J. a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboja 1939-1945*, Praha : Ministerstvo obrany ČR – Avis, 2005.

cieľa, ktorý pred ním stojí a v prípade nevyhnutnosti obetovaním aj seba samého. Pre profesionálneho vojaka je preto statočnosť nevyhnutná morálna kvalita, rovnako ako odvaha a hrdinstvo.

Hrdinstvom sa rozumie vykonávanie významných činov, ktoré zodpovedajú záujmom krajiny, jej slobody, suverenity, a ktoré vyžadujú od profesionálneho vojaka osobnú odvahu, odhodlanie a sebaobetovanie. Hrdinstvo je zvláštna, neobvyklá a ojedinelá forma ľudského konania, ktorú nie je možné plánovať a vzniká v danej situácii.

„Statočnosť znamená osobnú odvahu profesionálneho vojaka prekonávať strach, prekážky a nevzdávať sa pri plnení náročných úloh. Prejavuje sa pripravenosťou a odhodlaním splniť určené úlohy, a to aj s nasadením vlastného života a zdravia.“¹⁶⁾

Seržant Michael Strank sa narodil 10. novembra 1919 v Československu, v podtatranskej dedine Jarabina. Spolu s rodinou sa ako 3-ročný vysťahoval do USA. V roku 1939 vstúpil do Zboru námornej pechoty. Zúčastnil sa niekoľkých bojov, absolvoval špeciálne výcviky, avšak najviac ho preslávila účasť na bojoch na japonskom ostrove Iwodžima v Pacifiku. Vyloďenie sa začalo 19. februára 1945 najbližšie k sopke Suribači, ktorú mali za úlohu dobyť. Aj napriek tomu, že pluk prešiel najnáročnejším výcvikom, až v piaty deň od začiatku vyloďenia dosiahla skupina vojakov vrchol sopky a vztyčila tam americkú vlajku. Vlajka nebola z diaľky dobre viditeľná a tak veliteľ pluku dostal rozkaz, aby ju nahradil inou, väčšou. Tu môžeme vidieť odhodlanie prekonať vzniknutú prekážku a nevzdať sa pri plnení úlohy.

V skupine poslanej s druhou vlajkou bol okrem Michala Stranka aj reportér Associated Press Joe Rosenthal. Práve on na svojej fotografii zachytil skupinu mužov vztyčujúcich vlajku. Jedným z nich bol aj Strank. Fotografia sa stala v USA symbolom víťazstva a v roku 1945 získala Pulitzerovu cenu.

Boje o ostrov pokračovali ešte 30 dní. Po obsadení Suribači bol Michal Strank so svojou jednotkou poslaný na severný úsek frontovej línie. V ťažkých pozičných bojoch bol 1. marca 1945 zasiahnutý črepinami delostreleckého granátu. Zraneniam na mieste podľahol.¹⁷⁾

Pri opise bojov, ktorých sa Michael Strank so svojou jednotkou zúčastnil, môžeme vidieť odhodlanie splniť náročnú úlohu, aj s rizikom ohrozenia vlastného života.

16) Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.

17) Michael Strank [online]. Dostupné na internete: <<http://osveta.mil.sk/data/files/2643.pdf>>.

POZNÁMKY

Obrázok 6: Pamätník americkej námornej pechoty

d) Disciplinovanosť

Disciplinovanosť ako mravná vlastnosť vzniká u každého jedinca na základe práce a prácou. Zapojenie sa do vojenskej činnosti je preto nevyhnutný predpoklad, princíp i hlavná metóda výchovy k disciplinovanosti profesionálneho vojaka. Samotný pojem disciplinovanosť znamená predovšetkým schopnosť zachovávať poriadok v činnostiach i v prostredí okolo seba. Pri výchove k disciplinovanosti profesionálneho vojaka je dôležitý najmä denný poriadok, ktorý napomáha vychovávať. Disciplína je nevyhnutný predpoklad života najmä takej skupiny ľudí, akou je vojenský kolektív. Najúčinnjším výchovným prostriedkom a aj metódou výchovy k disciplinovanosti je osobný príklad.

Výchova k disciplinovanosti je veľmi dôležitá. Bez disciplinovanosti nie je totiž možné ani utváranie iných mravných vlastností ako je slušnosť, vytrvalosť, statočnosť, spravodlivosť, pracovitosť.

„Disciplinovanosť znamená dodržiavanie služobnej disciplíny a je základným predpokladom na dosahovanie cieľov a splnenie úloh. Prejavom disciplinovanosti je aj ochota podriaďiť sa veliteľovi.“¹⁸⁾

18) Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.

Generálplukovník Ján Ambruš sa narodil 19. mája 1899 v Gornom Mitropole v rodine slovenských krajanov žijúcich v Bulharsku.

Bol výborný študent, svojou disciplinovanosťou sa vypracoval na jedného z najlepších pilotov. Veľmi zodpovedne pristupoval k plneniu povinností. Ako poručík absolvoval kurz leteckých pozorovateľov zbraní a po povýšení na nadporučíka kurz leteckých pozorovateľov, neskôr pilotný a stíhací výcvik. Zastával funkciu veliteľa letky 43. leteckého pluku 6 v Kbeloch, kde sa prejavil ako vynikajúci pilot a akrobat.

Obrázok 7: gen. plk. Ján Ambruš

Na neoficiálnych majstrovstvách sveta v leteckej akrobacii v Paríži v roku 1934 získal 8. miesto. Vďaka svojmu leteckému talentu sa stal veliteľom 1. pokusnej letky Výskumného technického leteckého ústavu v Prahe. V roku 1935 bol povýšený do hodnosti majora letectva.

Svetoznámy sa stal vďaka rekordnému preletu z Prahy do Chartúmu v Sudáne v roku 1938, pri ktorom preletel 4 320 kilometrov a stanovil tak 40 rokov neprekonaný rekord pre športové lietadlá.

Obrázok 8: Ján Ambruš na letisku Cheb

Po ukončení aktívnej leteckej kariéry sa stal členom čs. misie v Kanade, kde pomáhal náboru československých krajanov do radov odbojových jednotiek. Na túto úlohu mal Ján Ambruš jazykové predpoklady. Hovoril po anglicky, nemecky, maďarsky, francúzsky, poľsky. Aj jeho hodnosť podplukovníka a diplomatické vystupovanie z neho robili ideálneho človeka pre túto úlohu. Po zrušení misie v roku 1943 sa stal Ján Ambruš vojenským a leteckým atašé pre Kanadu.

e) Hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám

Hrdosť je spoločenský a morálny cit vyjadrujúci sebaúctu. Je tiež formou prejavu sebauvedomenia ľudskej osobnosti. Hrdosť sa určitým spôsobom zameriava

POZNÁMKY

na správanie ľudí a reguluje ho, pretože vyžaduje od človeka také činy, ktoré zodpovedajú jeho predstave o sebe samom a nedovoľujú mu robiť to, čo by mohlo znížiť jeho dôstojnosť.

„Hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám znamená uvedomovanie si a rešpektovanie poslania, hodnôt a dôstojnosti ozbrojených síl a jej príslušníkov. Hrdosť na jednotku a ozbrojené sily sa buduje poznávaním a rozvíjaním ich tradícií a vzornou reprezentáciou ozbrojených síl.“¹⁹⁾

Obrázok 9: Ladislav Škultéty - Gábriš

Ladislav Škultéty - Gábriš od svojho trinásťteho roku slúžil osemdesiat rokov v službách štyroch cisárov. Prežil 22 vojen na 256 bojiskách a vojenská história ho pokladá za najstaršieho vojaka sveta. Bojoval dvanásťkrát proti Francúzom, sedemkrát proti Prusom, dvakrát proti Turkom a raz proti ruskému cárovi. Na každom z týchto bojísk vzorne reprezentoval cisára a krajinu, za ktorú bojoval.

V radoch Hadikovho pluku sa Škultéty dostal na bojiská tzv. sedemročnej vojny, kde sa ako 19-ročný vyznamenal v bitke pri Kolíne a vzápätí pri najúspešnejšej akcii habsburskej armády, dobytí Berlína v októbri 1757. V oboch bitkách bol Škultéty zranený, čo však neohrozilo jeho účasť na všetkých bojových akciách pluku. V rámci reorganizácie v roku 1768 bol Hadikov pluk zrušený a švadrónu, v ktorej Škultéty slúžil, prevelili do druhého najstaršieho husárskeho pluku habsburskej armády. V tomto pluku slúžil Škultéty až do konca života.

Po dvojročnom plnom bojovom nasadení v poslednej proti tureckej vojne ho 11. apríla 1790 povýšili na strážmajstra a zároveň vymenovali za zástavníka pluku.

Vyslúžil si dve najvyššie vyznamenania pre mužstvo habsburskej armády striebornú medailu za hrdinstvo a delový kríž.

Škultétyho spolupatričnosť k jednotke sa prejavila počas palácovej služby 8. husárskeho pluku v roku 1825 vo viedenskom Hofburgu. Cisár František si medzi nastúpenou čestnou strážou všimol staručkého, vtedy 87-ročného zástavníka, ktorý dôstojne a bez pohnutia držal štandardu pluku. Keď sa dozvedel, že Ladislav Škultéty- Gábriš odslúžil už 75 rokov, dal si ho predvolať do pracovne a chcel ho odmeniť za takú dlhú vojenskú službu. Ponúkol mu povýšenie a odchod do výsluhového dôchodku. Traduje sa, že Škultéty vtedy cisárovi poďakoval za túto poctu, ale poprosil ho, aby mohol ostať do konca života zástavníkom. Darované zlatky poprosil poselať jeho rodákovi do Pružinského Mojštína, aby za ne postavili kostol a školu. Cisár mu toto pranie splnil. Ladislav Škultéty

19) Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.

zostal v stave pluku ako doživotný zástavník, bol oslobodený od akýchkoľvek služobných povinností, využíval výhody dôstojníka a mal ročný príplatok k žoldu vo výške 100 zlatiek.

Vzorne reprezentoval ozbrojené sily aj tým, že bol veľmi cnostný človek. Každý mesiac sa pravidelne spovedal a vždy daroval zlatku alebo toliar svojmu spovedníkovi. Ovládal slovenčinu, maďarčinu, nemčinu a latinčinu. Vo veku 75 rokov sa samoštúdiom naučil aj po francúzsky.

Ladislav Škultéty- Gabriš sa svojou oddanosťou uniforme stal heroickým vzorom vojenskej služby v celosvetovom meradle.²⁰⁾

f) Tímová zodpovednosť

Zodpovednosť charakterizuje vzťah jednotlivca k spoločnosti z hľadiska toho, ako uskutočňuje určité morálne požiadavky, čo sa naňho kladú. Pre profesionálneho vojaka znamená stotožnenie sa so záujmami Ozbrojených síl Slovenskej republiky, útvaru, jednotky, osoby veliteľa a ostatných príslušníkov celku. Profesionálny vojak by mal byť lojálny k svojim nadriadeným, rešpektovať svojich spolupracovníkov a podriadených.

„Tímová zodpovednosť znamená aktívny a svedomitý prístup profesionálneho vojaka k plneniu povinností na splnenie úloh jednotky. Prejavom tímovej zodpovednosti je dôslednosť, vzájomná spolupráca a podriadenie vlastného správania a konania profesionálneho vojaka na splnenie úloh jednotky.“²¹⁾

Obrázok 10: pplk. Pavol Pukančík

Podplukovník Pavol Pukančík sa narodil 20. januára 1920 v Pezinku. V apríli 1940 odišiel zo Slovenska a cez Maďarsko, Juhosláviu, Turecko, Bejrút sa dostal do Francúzska. Tam sa prihlásil k letectvu. Zakrátko Francúzsko kapitulovalo a Pavol Pukančík bol evakuovaný do Veľkej Británie a bol prijatý do britského kráľovského letectva - Royal Air Force (RAF).

Absolvoval kurz palubných strelcov a ako seržant nastúpil k 311. československej peruti. V júli 1942 jeho posádka zaútočila na nemeckú ponorku a ťažko ju poškodila. Za túto akciu obdržal Pavol Pukančík prvý Československý vojnový kríž.

20) SEGEŠ, V.: Maršál Hadík a jeho odkaz. In : *Obrana*, roč. 12, 2004, č. 17, s. 21.

21) *Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.*

POZNÁMKY

Tímová zodpovednosť sa u Pavla Pukančíka najviac prejavila v novembri 1942, keď sa mu podarilo vo vzdušnom súboji s presilou štyroch nemeckých dialkových stíhačov zostreliť jeden nepriateľský stroj. Posádka Wellingtonu KX- Z aj jeho pričinením vyviazla bez zranení.

V období po februári 1948 sa nevyhol perzekúciám, bola mu odňatá vojenská hodnosť. V roku 1955 bol obžalovaný z hospodárskej špionáže v prospech CIA a odsúdený na 12 rokov nútených prác v Jáchymovských uránových baniach. V roku 1960 mu bol zvyšok trestu amnestiou prezidenta odpustený. Rehabilitácie sa dočkal až po novembri 1989.²²⁾

g) Obetavosť

Obetavosť predstavuje predovšetkým správne zoradenie priorít. Pre profesionálneho vojaka musia byť záujmy celku nadradené jeho individuálnym záujmom. Podľa Etického kódexu profesionálneho vojaka „**obetavosť znamená schopnosť a ochotu profesionálneho vojaka plniť úlohy aj na úkor svojich záujmov a potrieb bez ohľadu na úsilie a na vynaložený čas. Prejavuje sa ochotou prekonávať prekážky pri výkone štátnej služby.**“²³⁾

Obrázok 11: plk. Jozef Gabčík

Plukovník in memoriam Jozef Gabčík sa narodil 8. apríla 1912 v Poluvsí pri Žiline. V júni 1939 utiekol do Poľska, kde sa prihlásil do československej armády. Odtiaľ sa dostal do Francúzska, následne bol evakuovaný do Veľkej Británie.

V lete 1941 bol zaradený do výcviku pre zvláštne úlohy, ktorý aj absolvoval. Stal sa veliteľom skupiny ANTHROPOID, ktorá mala za úlohu spáchať atentát na ríšskeho protektora Reinharda Heydricha v Prahe. Skupina bola vysadená 29. 12. 1941 pri Prahe. S pomocou domácich vlastencov sa členovia skupiny ukrývali a plánovali útok. 27. mája 1942 sa Heydrich viezol vo svojej limuzíne Mercedes na pražské Hradčany. Gabčík a Kubiš ho čakali pri električkovej

zastávke. Vodič v zákrute spomalil, v tom sa na ceste objavil Gabčík, vytiahol zbraň a stlačil spúšť. Jeho samopal sa však zasekol a Heydrich prikázal šoférovi zastaviť, chcel na atentátnika strieľať. Vtedy hodil Kubiš na auto upravený protitankový granát. Po výbuchu Heydricha zasiahli črepiny a skolaboval. Heydrich zomrel o týždeň neskôr v nemocnici na infekciu. Podľa jednej z teórií obsahoval granát jedovatý botulotoxín. Ríšsky protektor bol vôbec najvýznamnejším nacistickým pohlavárom zavraždeným počas vojny. Hitler zúril a začalo sa masové prenasledovanie. Vo väzení skončilo 13 000 ľudí, tisíce ich bolo popravených.

22) Pavol Pukančík [online]. Dostupné na internete: <<http://osveta.mil.sk/data/files/2641.pdf>>.

23) Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.

Obrázok 12: Heydrichov Mercedes

Parašutisti Gabčík a Kubiš sa ukrývali v pražských rodinách, neskôr našli útočisko spolu s ďalšími parašutistami v krypte pražského chrámu svätého Cyrila a Metoda. Jeden z výsadbárov ich však zradil a úkryt prezradil gestapu. Nemci kostol obkľúčili. Celkovo 7 odbojárov sa niekoľko hodín bránilo pred nepriateľmi. Gabčík napokon 18. júna 1942 spolu so spolubojovníkmi spáchal samovraždu.

Jozef Gabčík bol na základe tohto činu bezpochyby vzorom obetavosti. Položil vlastný život pre dobro iných.

3 ZÁVER

Morálka predstavuje nielen normy a pravidlá správania sa a konania človeka v súkromnom živote, ale vytvára normy a pravidlá správania sa a konania aj pre spoločenský život a pracovnú činnosť.

V podmienkach ozbrojených síl má výchova a obzvlášť mravná výchova nezastupiteľné miesto pri rozvoji osobnostných kvalít profesionálnych vojakov. Jej cieľom je vytvárať a rozvíjať u profesionálnych vojakov mravné kvality ako vernosť Slovenskej republike, čestnosť, statočnosť, disciplinovanosť, hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám a tímovú zodpovednosť.

Cieľavedomé utváranie a rozvíjanie týchto kvalít, ako aj formovanie mravných predstáv, názorov, citov, návykov a mravného presvedčenia môže veľmi výrazne ovplyvniť osobnostný rast a ďalšie smerovanie profesionálnych vojakov, a tým aj skvalitniť celkovú pripravenosť profesionálnych vojakov na výkon vojenskej profesie.

POZNÁMKY

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BOCKOVÁ, A. a kol.: *Náuka o spoločnosti*. Bratislava : SPN, 2001. 374 s. ISBN 80-8003191-3.

GLUCHMAN, V.: *Teoretické otázky etiky*. Prešov : Lim, 2000. 168 s. ISBN 80-967778-7-4.

HULAN, B. - KORČOKOVÁ, Z.: *Niektoré problémy etiky v činnosti ozbrojených síl*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2007. 34 s. ISBN 978-80-8040-315-7.

HULAN, B. - KUDLIČKA, J.: *Vybrané problémy etiky*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 1998. 114 s. ISBN 80-8040-063-6.

HULAN, B. - KUDLIČKA, J. - ŠVERHA, S.: *Vybrané problémy sociálnej etiky*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2002. 74 s. ISBN 80-8040-169-1.

LÁNÍK, J. a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboja 1939-1945*, Praha : Ministerstvo obrany ČR – Avis, 2005. 348 s. ISBN 80-7278-233-9.

LORENZOVÁ, J.: Etická výchova. In: VALIŠOVÁ, A. - KASÍKOVÁ, H.: *Pedagogika pro učitele*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2011, s. 289 - 308. ISBN 978-80-247-3357-9.

Michael Strank [online]. Dostupné na internete: <<http://osveta.mil.sk/data/files/2643.pdf>>.

Milan Rastislav Štefánik [online]. Dostupné na internete: <<http://osveta.mil.sk/data/files/2644.pdf>>.

OBERUČ, J.: *Systém výchovy*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2004. 102 s. ISBN 80-8040-225-6.

OBERUČ, J. - ROSOCHÁČ, J.: *Teória výchovy v systéme pedagogických vied*. Michalovce : Renoma s. r. o., 2005. 148 s. ISBN 80-969368-0-8.

Pavol Pukančík [online]. Dostupné na internete: <<http://osveta.mil.sk/data/files/2641.pdf>>.

ROZINAJOVÁ, H.: *Základy rodinnej výchovy*. Bratislava : SPN Lúč, 1992. 188 s. ISBN 80-08-01310-9.

SÁDOVSKÁ, A.: *Mravná výchova*. Trnava : Trnavská univerzita, 2012. 121 s. ISBN 978-80-8082-573-7.

SEGEŠ, V.: Maršal Hadik a jeho odkaz. In: *Obrana*, roč. 12, 2004, č. 17, s. 21.

SCHLEGELOVÁ, J.: *Etika a armáda*. Bratislava : Magnet press, 1992. 92 s. ISBN 8085469200.

Služobný predpis hlavného služobného úradu č. 86/2015 Etický kódex profesionálneho vojaka.

VAJDA, J.: *Úvod do etiky*. Nitra : Enigma, 2004. 251 s. ISBN 80-89132-12-X.

Vojenský predpis o výchove profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky (Vých-1-1).

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**POZNÁMKY**

1. Definujte základné pojmy morálka, etika a mravná výchova.
2. Aký je cieľ mravnej výchovy profesionálneho vojaka.
3. Popíšte členenie obsahu mravnej výchovy.
4. Uvedte mravné požiadavky na profesionálneho vojaka definované v Etickom kódexe profesionálneho vojaka.
5. Uvedte vlastné príklady osobností z vojenskej histórie aj zo súčasného vojenského prostredia na jednotlivé mravné požiadavky na profesionálneho vojaka.

SÝRIA AKO GEOPOLITICKÝ PROBLÉM

Ing. František **MATYÁŠ**, PhD.

ÚVOD

Sýria – krajina, ktorá počas celej svojej histórie stála v centre geopolitických záujmov nielen svojich susedov, ale aj svetových mocností. Krajina, ktorá bola súčasťou macedónskej, rímskej aj osmanskej ríše. Krajina, ktorá je v súčasnosti zmietaná občianskou vojnou, terorizmom a nepokojmi. Krajina, s ktorou sa spája tzv. islamský štát a utečenecká kríza. Krajina s ťažkým osudom v historickej minulosti a nešťastným vývojom v súčasnosti.

Vzhľadom na množstvo udalostí, faktov, názorov a analýz sa zdá, že písať o Sýrii je veľmi ľahké. Na druhej strane však práve toto množstvo protichodných postojov a tendencií robí túto problematiku nesmierne zložitou. Vzhľadom na šírku problematiky nie je možné jej podrobné rozpracovanie v rozsahu tohto článku. Jeho cieľom nie je analýza situácie alebo predkladanie ďalšieho „nového“ názoru. Článok má za cieľ poskytnúť prehľadné, faktografické informácie o charakteristike, histórii a vývoji udalostí v Sýrii v posledných rokoch.

1 FAKTOGRAFICKÉ ÚDAJE O SÝRSKEJ ARABSKEJ REPUBLIKE ¹⁾

Sýrska arabská republika (Sýria) je štát na Blízkom východe (obrázok 1), ktorého hranice boli vytýčené víťaznými spojencami po skončení 1. svetovej vojny, naďalej však zostala pod patronátom Francúzska a Spoločnosti národov. ²⁾ Úplnú samostatnosť a suverenitu získala až 17. apríla 1946. Jej územie má rozlohu 185 180 km². Hraníči s Libanom (375 km), Izraelom (76 km), Jordánskom (375 km), Irakom (605 km) a Tureckom (822 km). Časť územia Sýrie leží bezprostredne na pobreží Stredozemného mora v dĺžke 193 km, ktoré je zároveň aj najúrodnejšou časťou územia. Najvýznamnejšou riekou je rieka Eufrat, ktorá tečie diagonálne naprieč územím zo severu z Turecka a smeruje na východ do Iraku. Dôležitou hraničnou riekou je rieka Tigris. Najvyššie pohoria sú na hranici s Libanom s nadmorskou výškou až 2 800 m. Veľkú časť územia Sýrie tvorí sýrska púšť. Strategickým a „vojensky výbušným“ územím sú na juhovýchode krajiny Golanské výšiny so zásobami životne dôležitej vody, ktoré sú v súčasnosti obsadené Izraelom. Obsadenie tohto územia Izraelom sa uskutočnilo v roku 1967 po takzvanej „Šesťdňovej vojne“. ³⁾ Hlavným mestom je Damask s 1 414 913 obyvateľmi. Najväčším mestom je Aleppo s viac ako 2 132 100 obyvateľmi.

1) Vo vzťahu k Sýrii prebieha vo svete mediálna vojna, vyznačujúca sa jednostrannými neoverenými informáciami bez potvrdenia nezávislými autoritami. Informácie v článku sa viažu ku koncu roka 2015, a preto môžu byť po určitej dobe neaktuálne. Všetky číselné údaje uvedené v textovej časti, je nutné považovať za približné vzhľadom na ich rozdielnosť v informačných zdrojoch.

2) Spoločnosť národov bola medzinárodná organizácia založená po skončení 1. svetovej vojny v roku 1919. Jej úlohou bola povojnová demilitarizácia a prevencia pred ďalšími vojenskými konfliktmi. Formálne bola rozpustená v roku 1946. Jej nástupcom sa stala Organizácia spojených národov.

3) „Šesťdňová vojna“ bol vojenský konflikt medzi Izraelom a koalíciou Egypta, Sýrie a Jordánska v júni 1967. Arabská koalícia v nej utrpela zdrvivú porážku – Egypt stratil Gazu a celý Sinaj, Jordánsko stratilo Východný Jeruzalem a celý Západný breh Jordánu a Sýria stratila Golanské výšiny.

Obrázok 1: Geografická poloha Sýrie

Štátnymi symbolmi Sýrie sú štátna vlajka, znak a hymna (obrázok 2 a 3).

Obrázok 2: Vlajka Sýrie

Obrázok 3: Štátny znak Sýrie

Počet obyvateľov Sýrie je podľa odhadov viac ako 22,5 miliónov.^{4) 5)} Okrem väčšinového arabského obyvateľstva 90,3 %, tu žijú aj Kurdi 8 %, Arméni 1,7 % a menšie komunity Asýrčanov, Turkménov, Židov, Turkov a Rómov. Hoci je Sýria považovaná za sekulárny štát, náboženstvo zohráva v štátnej politike a v každodennom živote kľúčovú úlohu. Rôznorodá zmes náboženstiev a vášnivý nacionalizmus sú príčinou mnohých konfliktov. Náboženstvo je prevažne islamské, pričom sunitskí moslimovia tvoria 74 %, ostatní moslimovia 16 % a kresťania asi 10 % populácie. Úradným jazykom je arabčina. Podľa ústavy je Sýria demokratickou republikou s prezidentským vládnym systémom. V realite však bola Sýria aj do roku 2011 republikou s výraznými znakmi nedemokratického režimu, s autokratickými rysmi prezidenta, ktorý centralizoval pre seba absolútnu politickú moc, s vládou jednej strany a s veľkou podporou a vplyvom armády. Od roku 1973 bol v krajine nepretržite zavedený výnimočný stav, ktorý bol zdôvodňovaný vojnovým stavom s Izraelom. Výnimočný stav poskytoval značné právomoci rozvetvenej štátnej bezpečnosti. Prezidentom Sýrie je od roku 2000 Bašár al-Asad (obrázok 4). Prezident je volený všeľudovým hlasovaním na sedemročné obdobie.

4) Population, total [online]. Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>>.

5) RUŽINÁKOVÁ, M. - VÁŽNA, L.: *Sýria : Stručný geograficko-politický popis územia*. Banská Bystrica : TOPÚ, 2014.

POZNÁMKY

Obrázok 4: Bašár al-Asad – prezident Sýrie

2 Z HISTÓRIE SÝRIE

Súčasnú územie Sýrie bolo už aj v staroveku strategickým územím s prístupom k Stredozemnému moru. Od roku 2000 pred n. l. sa v ovládaní tohto územia striedali Akkadská ríša, Egyptania, Asýrčania, Babylončania, Chetiti a Peržania. V rokoch 333 až 332 pred n. l. obsadil toto územie Alexander Veľký a začlenil ho do macedónskej ríše. Od roku 301 pred n. l. patrilo toto územie z väčšej časti nástupcom Alexandra Veľkého - ríši Seleukovcov a v rokoch 64 pred n. l. až do roku 395 sa stalo rímskou provinciou, neskôr súčasťou Byzantskej ríše. Sýriu v roku 634 dobyli moslimskí Arabi, ktorí priniesli so sebou islam a z Damasku urobili hlavné centrum politického, kultúrneho a obchodného diania islamského sveta. V 12. storočí sa Sýria stala miestom križiackych výprav a bojov s moslimami.⁶⁾ V rokoch 1516 až do skončenia prvej svetovej vojny v roku 1918 bola Sýria obsadená a pričlenená Turkami k Osmanskej ríši. V priebehu 1. svetovej vojny v roku 1916 si Veľká Británia a Francúzsko tajnou Sykesovo-Picotovou zmluvou rozdelili Blízky východ na záujmové sféry, pričom Sýriu získalo do svojej sféry záujmu Francúzsko. V roku 1920 vyhlásil Všeobecný sýrsky kongres nezávislosť Sýrie vrátane Libanonu a Palestíny. Toto vyhlásenie však malo len proklamačný charakter. Za kráľa Spojeného kráľovstva Sýrie bol zvolený Fajsal, syn hidžázského kráľa Husajna ibn-Aliho. Na konferencii v San Reme⁷⁾ získalo Francúzsko mandát Spoločnosti národov nad Sýriou a v júni 1920 Fajsala zosadili a vyhнали. Povstanie proti koloniálnej nadvláde v rokoch 1925 – 1927 Francúzsko krvavo potlačilo. Zmluvu, podľa ktorej sa mal v roku 1939 ukončiť francúzsky mandát nad Sýriou, francúzsky parlament neratifikoval.

6) Sýrie [online]. Dostupné na internete: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/S%C3%BDrie>>.

7) Mierová konferencia víťazných mocností v San Reme v Taliansku, v roku 1920. Konferencia rozhodla o pridelení území porazenej Osmanskej ríše do poručníctva a mandátnej administratívy víťazných mocností.

Významným obdobím v histórii Sýrie bolo obdobie 2. svetovej vojny. V roku 1941 obsadili Sýriu britské jednotky a oddiely Slobodného Francúzska. Pred koncom 2. svetovej vojny v roku 1944 získala Sýria nezávislosť, ale úplnú suverenitu dosiahla až v roku 1946 po odchode francúzskych vojsk. V roku 1958 sa Sýria a Egypt spojili do Zjednotenej arabskej republiky, ktorá však mala len krátke trvanie a v roku 1961 sa rozpadla. Vojenským prevratom v roku 1963 sa dostala k moci socialistická strana BAAS⁸⁾ a prezidentom sa stal Núr ad Din al-Atasi (1966). V roku 1970 ho zosadil generál Háfiz Asad, vrchný veliteľ letectva a stúpenec pragmatického krídla strany BAAS. Háfiz Asad bol prezidentom v rokoch 1971 – 2000. V roku 1973 Ľudová rada schválila referendum prijatú ústavu. Sýria sa stala demokratickou, socialistickou, ľudovou republikou, v ktorej sa základom zákonodarstva stal islam.

V rokoch 1960 až 2000 boli vzťahy Sýrie s okolitými štátmi v regióne veľmi komplikované. Toto obdobie bolo pre celý región charakteristické neustálym politickým napätím a vojenskými aktivitami. Sýria sa postupne orientovala na Sovietsky zväz a získavala jeho politickú aj ekonomickú podporu. V roku 1967 sa Sýria zúčastnila tzv. „Šesťdňovej vojny“ proti Izraelu. V roku 1977 sa zapojila do libanonskej občianskej vojny, dôsledkom čoho vzniklo napätie s Egyptom. V roku 1973 sa Sýria zúčastnila tzv. „Jomkipurskej vojny“ proti Izraelu. V iránsko-irackej vojne v rokoch 1980 – 1988 Sýria podporovala Irán a tým vzniklo ďalšie napätie s Irakom a Jordánskom. V roku 1982 obsadila Sýria sever Libanonu. V roku 1983 Sýria vykázala z krajiny vodcu palestínskeho oslobodzovacieho frontu Jásira Arafata, čo vyvolalo nevôľu Palestínčanov. Vzťahy s USA sa vážne zhoršili v roku 1983, po bombovom atentáte na amerických námorníkov v Bejrúte. V roku 1987 sýrske vojská obsadili Bejrút, hlavné mesto Libanonu. Začiatkom roku 1991 sa Sýria stala členom protiirackej koalície, ktorá bojovala v operácii Púštna búrka za oslobodenie Kuvajtu. Západné spoločenstvo považuje Sýriu za jedného z hlavných svetových sponzorov terorizmu. Krajina sa podieľala na vyzbrojovaní a financovaní palestínskeho militantného hnutia Hamás, aj libanonského Hizballáhu. Súčasne poskytovala podporu a útočisko aj rôznym militantným skupinám bojujúcim proti Izraelu. V oblasti medzinárodnej bezpečnosti padlo na Sýriu podozrenie z výroby jadrových zbraní, najmä po tom ako odmietla inšpekciu Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (MAAE) vo výskumnom reaktore v Damasku vo februári 2010. Aj z tohto výpočtu udalostí a faktov je zrejmé, že Sýria, ktorá leží v centre jedného z najkomplikovanejších regiónov sveta mala k dobrým susedským vzťahom, k mieru, demokracii, ale aj k ekonomickej prosperite veľmi ďaleko.

3 OBČIANSKA VOJNA V SÝRII

3. 1 Začiatok občianskej vojny v Sýrii

Vplyvom „Arabskej jari“⁹⁾ v regióne vypukla v marci 2011 v Sýrii vlna protestov proti vládnemu režimu prezidenta Bašára al-Asada a vládnucej strane BAAS. Bezprostrednou príčinou vzniku protestov bolo zatknutie a mučenie niekoľkých mladých

8) BAAS – Arabská socialistická strana obrody.

9) Arabská jar - skrátené označenie pre demonštrácie, protesty, povstania a nepokoje voči vládnej moci, ktoré prebiehali od roku 2010 vo viacerých arabských štátoch.

POZNÁMKY

chlapcov v meste Dará, ktorí maľovali na múry nápisy proti režimu. Proti krutému zaobchádzaniu s týmito mladíkmi sa začali v meste konať demonštračné pochody, ktoré prerástli do nepokojov aj v iných častiach krajiny. Vládna moc svojimi ozbrojenými zložkami tvrdo zasiahla a výsledkom boli stovky zranených a niekoľko zabitých demonštrantov. Tento zásah však situáciu nestabilizoval, ale naopak vyvolal demonštrácie a nepokoje v celej krajine najmä vo veľkých mestách ako Homs, Hamá a Aleppo.¹⁰⁾ Veľkým prekvapením boli demonštrácie v meste Latákia¹¹⁾, ktoré sa považovalo za baštu Bašára al-Asada s prevažne alavitským¹²⁾ obyvateľstvom, z ktorých bola aj väčšina vlády. Protesty demonštrantov postupne prerástli do politických aj ekonomických požiadaviek. Požiadavkami protestujúcej opozície voči vláde bolo odstúpenie prezidenta Bašára al-Asada kvôli porušovaniu ľudských práv, zmena ústavy, ekonomické reformy, zrušenie výnimočného stavu, zavedenie občianskych slobôd, potlačenie korupcie a iné. Bašár al-Asad v nasledujúcich mesiacoch pristúpil na niektoré požiadavky opozície, odvolal a vymenoval nového predsedu vlády, zrušil výnimočný stav, prepustil politických väzňov, prisľúbil novú ústavu a povolil činnosť iných politických strán. Opozícia však tieto reformy považovala len za účelové s cieľom upokojiť situáciu a naďalej nástojila na odstúpení prezidenta. Situácia v krajine sa už nedala upokojiť. Nepokoje neutíchali, ale naopak prerástli do ozbrojených stretov, násilia a bojov medzi opozičnými ozbrojenými skupinami a vládnu mocou.¹³⁾ Urovanie situácie komplikovali aj vzťahy medzi nejednotnými opozičnými skupinami, náboženské vzťahy medzi sunitmi a šiitmi, ako aj situácia Kurdov v severnej časti Sýrie.

3. 2 Snahy svetového spoločenstva o urovanie situácie v roku 2011

V auguste 2011 uvalila Európska únia na Sýriu ropné embargo.¹⁴⁾ Týmto dala najavo nesúhlas s postupom prezidenta a súčasne vyjadrila podporu opozičným skupinám. V októbri Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko a USA navrhli schváliť rezolúciu OSN odsudzujúcu násilie v Sýrii s podporou požiadaviek opozície. Rusko a Čína však túto rezolúciu vetovali¹⁵⁾. V novembri Liga arabských štátov (LAŠ) prijala rezolúciu odmietajúcu násilie v Sýrii a súčasne pozastavila členstvo Sýrie v tejto organizácii¹⁶⁾. V decembri LAŠ uskutočnila pozorovateľskú misiu priamo v Sýrii. Cieľom bolo ukončiť násilie, nastoliť prímerie, normalizovať situáciu a priviesť bojujúce strany k rokovaciemu stolu. Táto mierová misia však skončila neúspechom, ani jedna z bojujúcich strán ju nerešpektovala a následne bola zo Sýrie stiahnutá.

10) Časová osa : Detailní průběh politického konfliktu v Sýrii [online]. Dostupné na internete: <<http://www.syrskarevoluce.cz/udalosti-na-casove-ose>>.

11) Latákia – piate najväčšie mesto Sýrie na pobreží Stredozemného mora.

12) Alaviti – moslimská náboženská skupina, ktorá patrí do šiitskej vetvy islamu. Alaviti žijú najmä v Sýrii, Turecku a Libanone. Vo svete žijú približne 3 milióny alavitov. V Sýrii tvoria asi 13 % obyvateľstva.

13) COMMINS, D. D.: Syria [online]. Dostupné na internete: <<http://www.britannica.com/places/Syria>>.

14) USA už v roku 2010 uvalili na Sýriu embargo z dôvodu podporovania teroristických skupín.

15) Vo februári 2012 BR OSN opätovne predložila rezolúciu na riešenie situácie v Sýrii. Rusko a Čína ju však opäť vetovali, vzhľadom na to, že ju považovali za jednostrannú v prospech opozície.

16) Zasadanie sa uskutočnilo 12. novembra 2011 v Káhire. Zúčastnilo sa ho 18 arabských štátov. 14 bolo za rezolúciu a 3 boli proti (Sýria, Libanon a Jemen), Jordánsko sa zdržalo hlasovania.

3. 3 Eskalácia občianskej vojny v Sýrii

V dôsledku ozbrojených zrážok, nepokojov, ale aj nespokojnosti s vládnym režimom dochádzalo stále častejšie k dezercii vojakov z armády a k ich pridávaniu sa k tzv. „umiernenej opozícii“. Postupne sa vyformovala ozbrojená zložka opozície s názvom Slobodná sýrska armáda.¹⁷⁾¹⁸⁾ V novembri 2011 opozičná Slobodná sýrska armáda (FSA) uskutočnila svoju prvú významnejšiu vojenskú akciu, keď zaútočila na štátnu budovu neďaleko Damasku a následne aj na sídlo strany BAAS priamo v Damasku. Na tieto udalosti reagoval Bašár al-Asad vyhlásením, že opozičné ozbrojené skupiny sú teroristi organizovaní v teroristických gangoch a prisľúbil tvrdú odvetu. Vo februári a v marci 2012 vládne vojská uskutočnili najväčšiu ofenzívu s cieľom obsadenia mesta Homs, ktoré obsadila a bránila opozičná FSA. Po dvojmesačných bojoch vládne vojská mesto získali pod svoju kontrolu. V marci otriasli Damaskom dva výbuchy, ktoré mali na svedomí 27 obetí. Boje a násilie sa postupne preniesli do všetkých oblastí a väčších miest krajiny a situácia v Sýrii v nasledujúcich rokoch už len ďalej politicky a vojensky eskalovala.

Aj napriek neustálym bojom boli stále snahy o politické – mierové riešenie situácie. Vláda Bašára al-Asada prijala v marci 2012 referendum novú ústavu¹⁹⁾ zaručujúcu pluralitu politických strán. V marci navštívil Sýriu vyslanec OSN a LAŠ Kofi Annan, ktorý predložil mierový plán s postupom normalizácie situácie. S týmto plánom súhlasili aj predstavitelia 83 štátov z celého sveta, ktoré sa zišli na rokovaní v Istanbule. Sýrska vláda prisľúbila dodržanie tohto mierového plánu, čo sa však v praxi nepodarilo zrealizovať. V deň začiatku prímeria prebehli veľmi ostré boje a výsledkom bolo niekoľko sto padlých na oboch stranách. Z porušenia prímeria sa obviňovali obe zúčastnené strany. V apríli 2012 BR OSN prijala rezolúciu, ktorá umožnila vyslanie cca 300 pozorovateľov do Sýrie. Po troch mesiacoch však svoju pozorovateľskú činnosť z bezpečnostných dôvodov ukončili. V máji sa v Sýrii uskutočnili parlamentné voľby, ktorých sa však opozícia nezúčastnila a vyzvala k ich bojkotu. Voľby pri takejto účasti a prakticky vo vojnových podmienkach vyhrala strana BAAS, strana Bašára al-Asada. V júli 2012 Medzinárodný výbor Červeného kríža, ktorý sídli v Ženeve, oficiálne prehlásil sýrsky konflikt za občiansku vojnu.²⁰⁾

V rokoch 2012 až 2015 bola vojenská situácia stále patová, pre obyvateľstvo Sýrie kritická a ozbrojený konflikt nadobudol aj regionálny a medzinárodný rozmer. Sýrske vládne vojská zostrelili tureckú vojenskú stíhačku údajne nad sýrskym územím, Turecko následne obvinilo Sýriu z ostreľovania svojho územia, boje sa preniesli aj do Libanonu. Irán, Rusko, Saudská Arábia, ale aj mnohé ďalšie štáty priznali vojenskú a materiálnu pomoc jednej alebo druhej strane konfliktu. Do bojov čiastočne zasiahol aj Izrael a libanonský Hizballáh. USA zvýšili svoju vojenskú prítomnosť

17) Slobodná sýrska armáda – Free Syrian Army (FSA) vytvorená prevažne z osôb podporujúcich opozíciu voči vládnemu režimu, dezertovaných vojakov a dobrovoľníkov zo zahraničia. Jej počet je v rôznych zdrojoch uvádzaný od 40 000 do 50 000 vojakov. Jej vodcom je Abdul-Ilah al-Bashir.

18) Reportér BBC mluvil s dezertéry. In: *České noviny*, 25. 11. 2011.

19) Zaujímavosťou novej ústavy sú články, ktoré hovoria, že prezidentom sa môže stať len moslim, žijúci nepretržite najmenej 10 rokov v krajine pred voľbami a prvá dáma musí byť Sýrčanka.

20) Toto prehlásenie je dôležité z dôvodu, že vymedzuje zúčastneným stranám konfliktu, aké zbrane a sily môžu používať a taktiež umožňuje poskytovanie pomoci prostredníctvom tejto organizácie.

POZNÁMKY

v Stredozemnom mori a pri pobreží Sýrie. Turecko aj Irán priznali prítomnosť svojich vojakov na sýrskom území. Najväčším medzinárodným incidentom bolo zostrelenie ruského bombardéra v roku 2015 Tureckom. Týmto došlo prakticky k vojenskému stretu štátu NATO s Ruskom. Len vďaka mnohostrannému diplomatickému úsiliu nenadobudol tento konflikt širšie rozmery a zo strany Ruska sa obmedzil na politické a ekonomické sankcie voči Turecku. Boje medzi FSA a vládnymi vojskami pokračovali s nezníženou intenzitou v mestách Homs, Hamá, Aleppo, Rakka, a aj priamo v Damasku. Po niekoľkých dňoch bojov v centre Damasku prezident Bašár al-Asad v júli 2012 odišiel z hlavného mesta do svojej bašty v Latákii z bezpečnostných dôvodov. Medzi závažné incidenty patrilo aj použitie chemických zbraní 21. augusta 2013 v oblasti Ghouta na predmestí Damasku. Pri útoku zahynulo až 1 400 ľudí, z ktorých väčšina boli civilisti.²¹⁾ Použitie chemických zbraní potvrdilo vyšetrovanie OSN, nepotvrdilo však počet obetí a ani neoznačilo konkrétnych páchatelov útoku.²²⁾ Pri tomto a podobných incidentoch sa vládnny režim a opozícia navzájom obviňovali z použitia týchto zbraní. Inšpektormi OSN bolo neskôr potvrdené, že bola použitá bojová chemická látka sarin. Sýrsky režim na nátlak medzinárodného spoločenstva a pod hrozbou vojenskej intervencie súhlasil s odovzdaním ním kontrolovaných chemických zbraní pod kontrolu OSN.²³⁾ V júni 2014 teroristická organizácia ISIL²⁴⁾ vyhlásila vlastný kalifát na severe Iraku a Sýrie.

V sýrskej opozícii sa už v roku 2012 začínala prejavovať názorová nejednotnosť a rôznosť sledovaných cieľov. Zatiaľ čo tzv. umiernená opozícia naďalej trvala na pôvodných politických a ekonomických požiadavkách, začali sa postupne vyčleňovať a formovať iné skupiny sledujúce vlastné záujmy. Novým, zahraničím akceptovaným orgánom opozície sa stala Národná koalícia síl revolúcie a sýrskej opozície na čele s Muázem Chatíbom. Časť opozície odmietla Národnú koalíciu ako vrcholného predstaviteľa a začala bojovať za svoje vlastné ciele. Do Sýrie prichádzal čím ďalej tým väčší počet radikálnych islamistov – džihádovcov zo susedných arabských štátov a z Kaukazu. Určitým prekvapením je aj účasť niektorých moslimov z Európy v bojoch za ciele týchto radikálnych skupín. Rusko odhaduje počet zahraničných žoldnierov v Sýrii na 15 000.²⁵⁾ K radikálnym skupinám patrí najmä „Front al-Nusrá“,²⁶⁾ ktorého cieľom je vytvorenie vlastného islamského štátu.²⁷⁾ Ďalej sú to koalícia

21) KELLEY, M. B.: Key parts of the declassified US report on the chemical weapons attack in Syria. Dostupné na internete: <<http://www.businessinsider.com/us-intelligence-report-on-last-weeks-chemical-weapons-attack-in-syria-2013-8>>.

22) UN report to confirm chemical arms attack. Dostupné na internete: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-24089390>>.

23) OLIPHANT, R. - McELROY, D. - SHERLOCK, R.: Syria will hand over its chemical weapons, says Bashar Al-Assad. Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middle-east/syria/10304785/Syria-will-hand-over-its-chemical-weapons-says-Bashar-al-Assad.html>>.

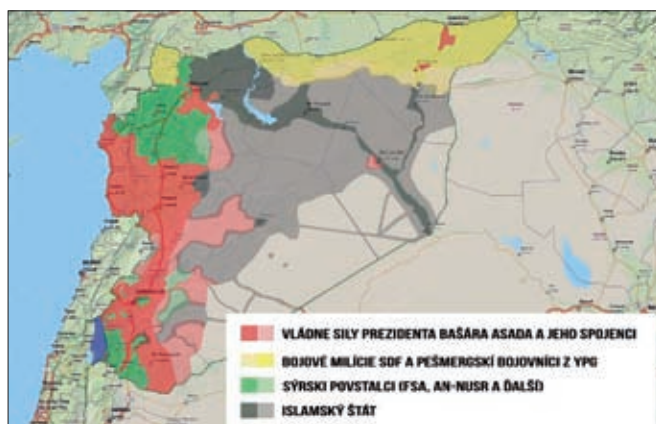
24) ISIL – skratka pre „Islamský štát v Iraku a Levante“ (Levanta je historický názov pre Sýriu). ISIL je frakcia organizácie Al-Káida.

25) MILES, T.: Russia says 15,000 foreign „terrorists“ in Syria. Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/2012/03/08/us-syria-russia-idUSBRE82714E20120308>>.

26) „Džabha an-Nusra“, radikálna islamská, saláfistická ozbrojená skupina. Jej počet sa odhaduje na 10 000 bojovníkov. Ich vodca je Abu Muhammad al-Julani.

27) „Front al-Nusrá“ sa usiluje o vytvorenie vlastného islamského štátu, ktorým však nie je totožný so súčasným tzv islamským štátom ISIL. Aj keď sú ich ideológia a prostriedky rovnaké, vládnu medzi ich predstaviteľmi veľké rozpory.

„Islamský front“²⁸⁾, ktorej cieľom je vytvorenie islamského štátu, ale len na území Sýrie. Vytvárajú sa však aj ďalšie radikálne ozbrojené skupiny s cieľom vytvoriť kalifát na báze Koránu a šarije – islamského práva. Najradikálnejšia, najkrutejšia a najobávanejšia je teroristická organizácia ISIL, tzv. „Islamský štát“ alebo tzv. „Daeš“ pod vedením Abú Bakr Bagdádího, ktorý vyhlásil vlastný kalifát v júni 2014 na severe Iraku a Sýrie. Teroristom z ISIL sa podarilo obsadiť veľkú časť územia Sýrie a Iraku. Týmto dostala vojna v Sýrii novú dimenziu „ďalšej vojny“ proti ISIL a to vládnymi vojskami Sýrie, opozičným FSA ale aj inými ozbrojenými opozičnými skupinami. Takýto vývoj udalostí vzbudil veľké obavy v arabských krajinách, ale aj v USA, Európe a v Rusku. Na konci roka 2014 a počas roka 2015 zasiahli do bojov proti ISIL na území Iraku a Sýrie rôzne koalície a mnohé štáty. Patrila k nim koalícia pod vedením USA, ktorej členovia boli Spojené štáty, Saudská Arábia, Jordánsko, Bahrajn a Spojené arabské emiráty. Veľkým úspechom bolo vytvorenie „moslimskej“ koalície, ktorá združuje 34 krajín arabského sveta, Ázie a Afriky pod vedením Saudskej Arábie. Mnohé štáty západnej Európy ako Veľká Británia, Francúzsko alebo Nemecko podnikali nálety proti ISIL samostatne. Do boja proti ISIL sa zapojilo aj Turecko. V septembri 2015 požiadal Bašár al-Asad Rusko o vojenskú pomoc proti ISIL. Následne ruský parlament dal Putinovi povolenie použiť vzdušné sily v Sýrii a od tejto doby sa v Sýrii naplno vojensky angažuje aj Ruská federácia. Boj medzinárodných koalícií proti ISIL má charakter leteckých operácií. Pozemný boj proti nim vedú vládne a opozičné jednotky Sýrie a kurdske milície. Západné štáty Európy, USA aj Rusko zaujímajú k vedeniu pozemných operácií vlastnými vojskami zdržanlivý postoj. Celková vojenská situácia v Sýrii je veľmi neprehľadná a mení sa prakticky každý deň. Mapa na obrázku 5 ukazuje obsadenie sýrskeho územia jednotlivými bojujúcimi stranami.²⁹⁾

Obrázok 5: Obsadenie sýrskeho územia bojujúcimi stranami

Počas celého obdobia rokov 2012 – 2015 bola prakticky celá krajina v ničivom ohni vojny, ktorý sa napriek rôznym snahám medzinárodného spoločenstva, svetových veľmocí, susedných štátov, sýrskej vlády ale aj sýrskej opozície nepodarilo vyriešiť. Sýrski predstavitelia na strane vlády, ale ani predstavitelia opozície nenašli

28) Počet sa odhaduje na 70 000 bojovníkov, vodcovia sú Ahmed Abu Issa, Zahran Alloush.

29) Na niektorých častiach územia nie je jasné, kto dané územie ovláda. Na obrázku sú tieto vyznačené slabším odtieňom základnej farby. Z hľadiska rozlohy ovládaného územia treba brať do úvahy aj skutočnosť, že väčšinu územia Sýrie tvoria púšte a polopúšte.

POZNÁMKY

dostatok vôle ku kompromisom a k dosiahnutiu mierového riešenia. V súčasnosti sa ich dohoda javí čoraz ťažšia, vzhľadom na slabé postavenie sýrskej vlády, ale aj vzhľadom na nejednotnosť a rozdrobenosť opozície. Možnosť dohody výrazne obmedzuje aj pôsobenie ISIL a záujmy kurdskej časti obyvateľstva.

Okolité susedné arabské štáty zaujímajú k situácii v Sýrii rôzne postoje, ktoré sú vo svetle ich vlastných záujmov. Vládu prezidenta Bašára al-Asada podporujú čiastočne Irak, libanonské hnutie Hizballáh a Irán. Sýrsku opozíciu a jej ozbrojené zložky podporujú Saudská Arábia, Katar, Jordánsko, Turecko, a tiež Izrael.

Zo svetových veľmocí USA, Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko podporujú sýrsku opozíciu, zatiaľ čo Rusko a čiastočne Čína stoja na strane sýrskeho režimu. Oba bojujúce sýrske tábory sú zo strany svojich zástancov podporované výzbrojou, výcvikom, financiami a informáciami z tajných služieb.^{30) 31)} V mnohých prípadoch aj priamymi vojenskými zásahmi, ako napr. ozbrojené aktivity Izraela a Turecka³²⁾, alebo Ruska a Iránu, ktoré sú oficiálne vedené proti ISIL, ale v skutočnosti sú priamo namierené proti bojujúcim stranám.

4 V SÝRII KAŽDÝ S KAŽDÝM ALEBO KAŽDÝ PROTI KAŽDÉMU?

V občianskej vojne v Sýrii sa stretávajú záujmy nielen rôznych skupín samotného sýrskeho obyvateľstva, ale aj záujmy susediacich štátov v regióne a navyše aj záujmy svetových veľmocí. Toto všetko vytvára spleť nečakaných spojenectiev, neočakávanej podpory, ale aj neočakávaného odmietania alebo zdržania sa v pomoci. Na základe analýzy BBC sa v Sýrii vedie niekoľko „vojen“^{33) 34)}, pričom v týchto vojnách sa využíva bojová technika a zbrane z celého sveta.³⁵⁾

a) Občianska vojna medzi vládnymi silami a sýrskou opozíciou

Občianska vojna v Sýrii medzi vládnymi silami a sýrskou opozíciou trvá už piaty rok. Vojensko-strategické ciele, ktoré si vytýčila opozícia sa dosiahnuť nepodarilo. Tým pádom nedošlo ani k naplneniu politických a ekonomických reforiem, ktoré boli formulované opozíciou. Vládny režim zotrváva na svojich postojoch a dohodu s opozíciou odmieta. V súčasnosti však ani vládnny režim nemá dostatok síl na vojenské vyriešenie situácie.

30) Obama authorizes covert US support for Syrian rebels – reports. Dostupné na internete: <<http://www.rt.com/news/us-support-syrian-rebels-obama-650>>.

31) Turkey sets up secret anti-Assad rebel base with Saudi Arabia and Qatar – reports. Dostupné na internete: <<http://www.rt.com/news/syria-rebel-base-turkey-qatar-230>>.

32) Izrael podnikol v roku 2015 niekoľko leteckých útokov proti technike a infraštruktúre sýrskej armády. Turecko priznalo prítomnosť svojich vojakov na sýrskom území.

33) Týmto delením sa sleduje utriedenie a definovanie jednotlivých účastníkov bojov v Sýrii.

34) Analýza BBC : Na Blízkom východe sa bojujú štyri vojny, môžu za nečakané spojenectvá. Dostupné na internete: <<http://www.topky.sk/cl/11/1495799/Analýza-BBC--Na-Blizkom-vychode-sa-bojuju-styri-vojny--mozu-za-necakane-spojenectva>>.

35) DEBNÁR, J.: Kto všetko, proti komu a s akými zbraňami bojuje v Sýrii. Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/305284/kto-vsetko-proti-komu-a-s-akymi-zbranami-bojuje-v-syrii>>.

Vládne sily disponujú širokým arzenálom zbraní a bojovej techniky. Sýria disponovala v rokoch 2000 až 2005 jednou z najsilnejších a najväčších armád v regióne.^{5) 36)} Pozemné vojsko malo približne 220 000 osôb a ďalších 280 000 v zálohe. Námorníctvo disponovalo 5 000 osobami a 4 000 v zálohe. Letectvo malo 40 000 osôb a ďalších 70 000 v zálohe a protiletcká obrana 60 000 osôb. V tomto období sýrska armáda mala k dispozícii aj 4 950 tankov, 590 prieskumných vozidiel, 2 450 bojových vozidiel pechoty, 1 500 obrnených transportérov, 1 440 diel, 94 taktických rakiet, 2 fregaty, 12 raketových člnov a ďalších 20 vojenských lodí rôzneho určenia. Letectvo malo k dispozícii 487 bojových lietadiel, 191 iných lietadiel, 71 bojových vrtuľníkov a 120 dopravných vrtuľníkov. Ozbrojené zložky protivzdušnej obrany mali 160 batérií pre rakety zem – vzduch a 4 000 kusov protiletadlového delostrelectva. Z konkrétnej bojovej techniky to boli napr. tanky T-72, T-62 a T-55; bojové vozidlá BVP-1 a BVP-2; prieskumné vozidlá BRDM-2; ruské vrtuľníky Mi-8, Mi-17 a Mi-25; stíhacie bombardéry Su-24 a viacúčelové lietadlá Jak-130; obranný systém Buk-M2; pobrežný raketový systém K-300P Bastion; protivzdušný raketový systém S-300; taktické balistické rakety OTR-21 Točka; samohybné pancierové vozidlá ZSU-23-4 Šilka a iné. V súčasnosti je ťažké odhadnúť početné stavy a veľkosť arzenálu zbraní sýrskej vlády, vzhľadom na takmer päť rokov prebiehajúci vojnový konflikt.

Sýrska opozícia má vo výzbroji veľmi rozmanitú bojovú techniku. Okrem toho, že má vo výzbroji bojové prostriedky ako vládne vojská, získala rôzne druhy arabskej alebo inej bojovej techniky od svojich spojencov a podporovateľov.

b) Vojna vládných síl aj sýrskej opozície proti ISIL

Vojna vládných síl a súčasne aj sýrskej opozície proti ISIL prebieha od roku 2014. Vládny režim aj sýrska opozícia si uvedomujú nebezpečenstvo, ktoré hrozí Sýrii zo strany ISIL, a preto ho považujú za spoločného nepriateľa. V tejto vojne majú širokú politickú aj vojenskú podporu celého medzinárodného spoločenstva.

Teroristická organizácia ISIL má za cieľ nastolenie vlastného islamského kalifátu na celom území Sýrie. Finančné zabezpečenie získava predovšetkým z predaja ropy, predaja historických pamätihodností a cenností a z výkupného za zajatcov.

ISIL disponuje veľmi rôznorodou výzbrojou, ktorú získala počas vojen na celom Blízkom východe, najmä v Iraku, ale aj nákupom alebo získaním na obsadených územiach. K nej patria stíhačky MiG-21; iránske drony Moádžer; balistické rakety 8K14 Scud; raketomety BM-21 Grad; samohybné pancierové vozidlá ZSU-23-4 Šilka; samohybné húfnice 2S1 Gvozdika; tanky M1A1M Abrams, T-72, T-72M, T-62M/K, T-55 a T55MV; ozbrojené transportéry M113 APC, M1117, MRAP, MT-LB, BMP-1 a BRMDM-2; vozidlá Humvee, Nimr a Cougar MRAP; protitankové strely MILAN, BMG-71 TOW, HJ-8, 9M133 Kornet a iné.

36) BESKID, J.: Ruské vojenské pôsobenie v Sýrii. In: *Obrana*, roč. 23, 2015, č. 12, s. 4 - 5.

POZNÁMKY

c) Vojna medzinárodnej koalície a ďalších štátov proti ISIL

Medzinárodná koalícia je vedená USA a jej členmi a spojencami sú Veľká Británia, Kanada, Francúzsko, Saudská Arábia, Irak, Katar, Spojené arabské emiráty, Bahrajn, sýrski Kurdi, povstalecké sily (Slobodná sýrska armáda, Sýrsky revolučný front), Kuvajt, Turecko, Izrael, Jordánsko, Austrália, Belgicko, Dánsko, Taliansko, Holandsko, Libanon a ďalší. Koalícia podniká najmä letecké útoky proti pozíciám ISIL. Pozemná operácia zatiaľ nie je plánovaná.

Koalícia disponuje veľmi silným arzenálom bojovej techniky. Prakticky každý štát má svoju vlastnú bojovú techniku, pričom v súčasnosti sa využíva najmä letectvo. USA majú v oblasti k dispozícii stíhačky F-22 Raptor, F-15E Strike Eagle, F/A-18C Hornet; lietadlá KC-10 Extender, KC-135 Stratotanker; vrtuľníky UH-60 Black Hawk a V-22 Osprey; rakety Tomahawk; vojenské lode USS George H. W. Bush, USS Philippine Sea, USS Arleigh Burke a inú techniku.

Ďalšou medzinárodnou koalíciou, ktorá vznikla na konci roka 2015 je koalícia vedená Saudskou Arábiou a jej členmi je ďalších 34 prevažne moslimských štátov.

Medzi štáty bojujúce proti ISIL sa zaradilo aj Rusko, ktoré v sýrskom meste Tartús s prevažne alavitským obyvateľstvom už dlhšie buduje leteckú základňu s úmyslom jej dlhodobého využívania. Rusko nezabúda zdôrazňovať, že vyzbrojuje oficiálne vládne sily a v Sýrii útočí na základe pozvania vládneho režimu. Rusko má taktiež snahu vytvoriť koalíciu v boji proti ISIL, ktorej členmi by mali byť Irán, Irak, libanonská šiitská organizácia Hizballáh a iné ozbrojené skupiny.

Rusko má k dispozícii lietadlá Suchoj Su-24M, Su-25, Su-30M, Su-34; vrtuľníky Mil Mi-24 a Kamov Ka-27; lietadlá An-124 Ruslan a Il-78 Midas; bomby FAB-500; protiletadlový systém Pancir S-1 a ďalšie.

Významnou bojovou a v súčasnosti najviac efektívnou silou proti ISIL sú tzv. „kurdske milície“, ktoré vedú priame pozemné boje proti ISIL.

d) Vojna Kurdov proti ISIL

Vojna Kurdov z Iraku, Turecka a Sýrie má svoj zvláštny náboj, a preto je uvádzaná osobitne. Dlhodobým kurdským záujmom je vytvorenie vlastného samostatného a nezávislého Kurdskeho štátu. Kurdi žijúci v Iraku, Turecku aj Sýrii v danej vojensko-politickej situácii vidia príležitosť na vytvorenie vlastného Kurdskeho štátu. Tomuto sa snaží zabrániť najmä Turecko, ktoré síce bojuje proti ISIL, ale cieľmi jeho leteckých útokov sú mnohokrát aj Kurdi, teda spojenci v boji proti ISIL.

e) „Politická rivalita“ arabských štátov o vplyv v regióne

V tomto prípade sa nejedná o ozbrojený konflikt vedený zbraňami, ale o „vojnu“ vedenú na politickom a diplomatickom poli, o politickú rivalitu medzi krajinami Perzského zálivu, kde ide o zvýšenie vplyvu, prípadne posilnenie svojho postavenia

v regióne. Hlavnými aktérmi sú Saudská Arábia, Turecko a Irán. Táto rivalita síce neobmedzuje ich boj proti ISIL, ale vytvára výraznú diferenciáciu v podpore bojujúcich síl proti ISIL.

5 MIEROVÉ INICIATÍVY MEDZINÁRODNÉHO SPOLOČENSTVA

Snahy medzinárodného spoločenstva o riešenie situácie na rôznych úrovniach prebiehajú prakticky nepretržite. Ich počet je len ťažko možné vyčíslieť, pretože prebiehajú na bilatelárnych aj multilaterálnych úrovniach, prebiehajú medzi veľmocami, medzi zúčastnenými krajinami, ako aj v rámci medzinárodných organizácií ako BR OSN a LAŠ.

30. októbra 2015 sa vo Viedni zišli zástupcovia USA, Ruska, európskych a arabských krajín (20 štátov) s cieľom prípravy mierového plánu pre Sýriu. Predstavitelia sýrskeho vládneho režimu, ani sýrskej opozície na stretnutie neboli pozvaní. Hoci došlo k progresu v otázke riešenia sýrskej vojny, na ďalšom osude prezidenta Bašára al-Asada sa nezhodli. Rokovania pokračovali 14. novembra 2015 druhým kolom. Účastníci rokovania sa zhodli na „cestovnej mape k mieru“ pre Sýriu, ktorá obsahuje nasledovné hlavné body:

- okamžité zastavenie útokov voči civilnému obyvateľstvu a civilným objektom,
- zastavenie vojenských aktivít a bojov (s výnimkou bojov proti ISIL),
- začatie rokovaní medzi zástupcami sýrskeho režimu a opozície (ešte v roku 2015),
- vznik prechodnej vlády na základe rokovaní (do šiestich mesiacov),
- prijatie novej demokratickej ústavy Sýrie,
- uskutočnenie slobodných volieb pod dohľadom OSN (do 18 mesiacov),
- prijatie rezolúcie BR OSN podporujúcej predložený mierový plán.

Na osude sýrskeho prezidenta Bašára al-Asada sa strany ani tentoraz nedohodli. USA a štáty podporujúce sýrsku opozíciu zastávajú názor, že Bašár al-Asad nemôže byť súčasťou žiadneho politického riešenia budúcnosti Sýrie. Rusko a krajiny podporujúce vládny režim trvajú na možnej účasti Bašára al-Asada v budúcich predpokladaných voľbách.

Dňa 8. decembra 2015 zorganizovala Saudská Arábia rozhovory, na ktorých sa zúčastnilo niekoľko desiatok zástupcov sýrskej opozície. Ide o prvé zásadné a takto početné stretnutie opozície. Predstavitelia opozície a rôznych opozičných skupín sa dohodli na vytvorení orgánu reprezentujúceho politické a vojenské frakcie opozície. Stretnutie sýrskej opozície v Rijáde však ukázalo aj stále pretrvávajúcu nejednotnosť sýrskej opozície.

POZNÁMKY

Bezpečnostná rada OSN dňa 11. decembra 2015 jednohlasne schválila rezolúciu, ktorou podporila medzinárodný plán mierového procesu pre Sýriu prijatý vo Viedni. O budúcnosti Bašára al-Asada rezolúcia nič nehovorí. Rokovania o mieri v Sýrii budú pokračovať 25. januára 2016 v Ženeve.

Za pozitívum do budúcnosti je možné považovať prijatie mierového plánu medzinárodným spoločenstvom. Sýrska opozícia, ani vládny režim však jednoznačne nepodporili tento mierový plán a k jeho prijatiu sýrskymi účastníkmi konfliktu je ešte veľmi ďaleko. Veľa otázok je nezodpovedaných a je otázne, či sýrski predstavitelia budú ochotní sadnúť si za spoločný stôl a viesť mierové rokovania o ďalšom osude krajiny.

6 ZÁVER

Vojenský konflikt v Sýrii si do marca 2015 vyžiadal viac ako 220 000 mŕtvych, z ktorých takmer jednu tretinu tvorí civilné obyvateľstvo. Najtragickejšia je skutočnosť, že medzi obeťami je veľké množstvo detí. Podľa Sýrskej organizácie pre ľudské práva (SOHR) je údajne medzi obeťami až 12 000 detí.³⁷⁾ Počet utečencov dosiahol takmer 4 milióny v susedných štátoch a v Európe a takmer 7,6 miliónov priamo v Sýrii.³⁸⁾ Okrem humanitárnych problémov predstavujú utečenci aj bezpečnostno-politický problém, lebo hrozí, že svojou prítomnosťou destabilizujú dianie v okolitých krajinách. Materiálne škody a hodnota zničenej ekonomiky a infraštruktúry je nevyčísliteľná. Dlhodobou došlo k strate spoločenských istôt, akými sú základné potreby pre život, pocit bezpečnosti, prístup k vzdelaniu alebo k zdravotnej starostlivosti. Hrozí nebezpečenstvo destabilizácie regiónu a preliatie ozbrojeného konfliktu do okolitých štátov. Obe strany konfliktu preukázateľne spáchali viacero vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Dôsledkom sýrskeho konfliktu je aj nestabilita regiónu, vznik tzv. „Islamského štátu“, utečenecká vlna, ktorá nemá obdoby, ale aj terorizmus a jeho rozšírenie do Európy.

Ďalší osud Sýrie, ako aj vývoj situácie je nejasný. Sprostredkovanie rokovaní a mierové plány zatiaľ nevedli k výsledkom. Aktivity medzinárodného spoločenstva a jeho organizácií ako BR OSN alebo LAŠ neboli prijímané bojujúcimi stranami. Isté je však to, že svetové spoločenstvo musí aj naďalej vyvíjať maximálne úsilie a podniknúť všetky možné kroky, nevylučujúc ani medzinárodnú vojenskú intervenciu, na to, aby sa situácia upokojila a našlo sa mierové riešenie v záujme sveta, Európy ale najmä v záujme sýrskeho ľudu.

37) Sýria na pokraji úplného rozpadu : Prezident Asad to nezvláda, už vyše 240-tisíc mŕtvych. Dostupné na internete: <http://www.topky.sk/cl/11/1491075/Syria-na-pokraji-uplneho-rozpadu-Prezident-Asad-to-nezvlada--uz-vyse-240-tisic-mrtvych?utm_source=topky&utm_medium=1495799&utm_campaign=interlink>.

38) Syria. Dostupné na internete: <<http://www.internal-displacement.org/assets/library/Middle-East/Syria>>.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

POZNÁMKY

Analýza BBC : Na Blízkom východe sa bojujú štyri vojny, môžu za nečakané spojenectvá [online]. 2015. [cit. 2016–01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.topky.sk/cl/11/1495799/Analýza-BBC-Na-Blizkom-vychode-sa-bojuju-styri-vojny-mozu-za-necakane-spojenectva>>.

BESKID, J.: Ruské vojenské pôsobenie v Sýrii. In: *Obrana*, roč. 23, 2015, č. 12, s. 4 - 5.

COMMINS, D. D.: Syria [online]. 2015. [cit. 2016–01-06]. Dostupné na internete: <<http://www.britannica.com/places/Syria>>.

Časová osa : Detailní průběh politického konfliktu v Sýrii [online]. 2013. [cit. 2016–01-08]. Dostupné na internete: <<http://www.syrskarevoluce.cz/udalosti-na-casove-ose>>.

Deadly detention : Deaths in custody Amid popular protest in Syria In: *Amnesty International* [online]. 31. 8. 2011. [cit. 2016–01-08]. Dostupné na internete: <<http://www.amnesty.org/en/documents>>.

DEBNÁR, J.: Kto všetko, proti komu a s akými zbraňami bojuje v Sýrii [online]. 2015. [cit. 2016–01-02]. Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/305284/kto-vsetko-proti-komu-a-s-akymi-zbranami-bojuje-v-syrii>>.

KAROVNY, M.: Death toll in Syria likely as high as 120,000 : group [online]. 2013. [cit. 2016–01-08]. Dostupné na internete: <<http://http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-deaths-idUSBRE94D0L420130514>>.

KELLEY, M. B.: Key parts of the declassified US report on the chemical weapons attack in Syria [online]. 2013. [cit. 2016–01-02]. Dostupné na internete: <<http://www.businessinsider.com/us-intelligence-report-on-last-weeks-chemical-weapons-attack-in-syria-2013-8>>.

MILES, T.: Russia says 15,000 foreign „terrorists“ in Syria [online]. 2012. [cit. 2016–01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/2012/03/08/us-syria-russia-idUSBRE82714E20120308>>.

Obama authorizes covert US support for Syrian rebels – reports [online]. 2012. [cit. 2016–01-08]. Dostupné na internete: <<http://www.rt.com/news/us-support-syrian-rebels-obama-650>>.

OLIPHANT, R. - McELROY, D. - SHERLOCK, R.: Syria will hand over its chemical weapons, says Bashar Al-Assad [online]. 2013. [cit. 2016–01-06]. Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10304785/Syria-will-hand-over-its-chemical-weapons-says-Bashar-al-Assad.html>>.

Population, total [online]. 2016. [cit. 2016–01-08]. Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>>.

POZNÁMKY

Reportér BBC mluvil s dezertéry : Sýrii zřejmě čeká občanská válka. In: *České noviny* [online]. 25. 11. 2011. [cit. 2015-12-28]. Dostupné na internete: <<http://www.ceskenoviny.cz>>.

RUŽINÁKOVÁ, M. - VÁŽNA, Ľ.: *Sýria : Stručný geograficko-politický popis územia* [online]. Banská Bystrica : TOPÚ, 2014. 14 s. [cit. 2016-01-06]. Dostupné na internete: <<http://web.topu.mil.sk/produkty/vgi/syria.html>>.

STERLING, J. - ABDELAZIZ, S.: U.N's Syria death toll jumps dramatically to 60,000-plus [online]. 2013. [cit. 2016-01-05]. Dostupné na internete: <<http://edition.cnn.com/2013/01/02/world/meast/syria-civil-war>>.

Svobodná armáda Sýrie [online]. 2015. [cit. 2016-01-08]. Dostupné na internete: <<https://ceobag.wordpress.com/tag/svobodna-armada-syrie>>.

Syria [online]. 2014. [cit. 2016-01-07]. Dostupné na internete: <<http://www.internal-displacement.org/assets/library/Middle-East/Syria>>.

Sýria na pokraji úplného rozpadu : Prezident Asad to nezvláda, už vyše 240-tisíc mŕtvych! [online]. 2015. [cit. 2016-01-09]. Dostupné na internete: <http://www.topky.sk/cl/11/1491075/Syria-na-pokraji-uplneho-rozpadu--Prezident-Asad-to-nezvlada--uz-vyse-240-tisic-mrtvych?utm_source=topky&utm_medium=1495799&utm_campaign=interlink>.

Sýrie [online]. 2015. [cit. 2016-01-08]. Dostupné na internete: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/S%C3%BDrie>>.

Téma : Sýria [online]. 2016. [cit. 2016-01-08]. Dostupné na internete: <<https://denikn.sk/tema/syria>>.

Turkey sets up secret anti-Assad rebel base with Saudi Arabia and Qatar – reports [online]. 2012. [cit. 2016-01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.rt.com/news/syria-rebel-base-turkey-qatar-230>>.

UN report to confirm chemical arms attack [online]. 2013. [cit. 2016-01-08]. Dostupné na internete: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-24089390>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Vznik a eskalácia spoločenského napätia v Sýrii v roku 2011.
2. Rozdelenie bojujúcich strán a ich podporovateľov v Sýrii, v susedných štátoch a vo svete.
3. Sýria – najväčšia humanitárna kríza od 2. svetovej vojny.
4. Mierové iniciatívy medzinárodného spoločenstva pre riešenie situácie v Sýrii v roku 2015.
5. Perspektívy a budúcnosť Sýrie.

ZVYŠOVANIE FINANČNEJ GRAMOTNOSTI – CESTA K EFEKTÍVNEJŠIEMU VYUŽÍVANIU FINANČNÝCH ZDROJOV

POZNÁMKY

Ing. Soňa **JIRÁSKOVÁ**, PhD.

ÚVOD

Aktuálna fáza vývoja spoločnosti predovšetkým v rozvinutých krajinách sa označuje pojmom vedomostná, resp. znalostná spoločnosť. Je to taká spoločnosť, ktorej prosperita je založená na znalostnej ekonomike vytvárajúcej materiálny základ pre vysokú úroveň kvality života. Táto spoločnosť využíva vedomosti v hospodárstve ako rastúci a nevyčerpatelný zdroj. Vedomostnú spoločnosť charakterizuje nasledovných päť princípov:

1. Vedomosti sú najproduktívnejším ekonomickým zdrojom.
2. Vo vedomostnej spoločnosti je zabezpečený efektívny obeh vedomostí.
3. Vedomosti sú nevyčerpatelnou surovinou.
4. Vedomosti sa používaním obohacujú a preto sú jedinečné a neodcudziteľné.
5. Každá ľudská bytosť je a môže byť vlastníkom vedomostí a môže ich využívať individuálne aj spoločensky.

Za základný prvok európskeho sociálneho modelu je považované celoživotné vzdelávanie obyvateľstva, a to v dôsledku skutočnosti, že vedecko-technologický pokrok sa neustále zrýchľuje, životnosť existujúcich profesií sa skraca, čo vedie k rýchlejšiemu zastarávaniu nadobudnutých vedomostí a zručností. Tradičná predstava jednorazovej prípravy na povolanie sa mení na koncept celoživotného učenia sa, pričom prvotné i ďalšie vzdelávanie by malo tvoriť navzájom prepojený celok.

V súvislosti s uvedeným aj v podmienkach OS SR naliehavo rezonuje otázka potreby riešenia celoživotného vzdelávania profesionálnych vojakov. Špecializovaná príprava pracovníkov v akejkoľvek profesii je totiž dôležitým predpokladom na plnenie rozmanitých úloh a dosahovanie cieľov konkrétnej organizácie i celej spoločnosti.

Podmienky výkonu vojenského povolania a samotné vojenské prostredie sa v poslednom období dynamicky mení. Profesionálny vojak sa počas svojej kariéry dostane pri vojenských a nevojenských operáciách do rozličných neštandardných situácií, v ktorých nie je možné aplikovať predchádzajúce znalosti a skúsenosti. Profesionálni vojaci, v odraze na meniace sa podmienky, musia neustále prehlbovať a rozširovať svoje vedomosti z rôznych oblastí a nadobúdať nové zručnosti. S tým, čo sa naučili počas prípravy na vojenské povolanie už nevyšľachia, a tak sa vzdelávanie a formovanie požadovaných schopností stáva celoživotným procesom. Schopnosť osvojovania si nových znalostí ako výsledku analyticko-syntetického vyhod-

POZNÁMKY

nocovania informácií a skúseností ako výsledku praktického využívania vedomostí získaných učením je pre profesionálnych vojakov životne dôležitá. ¹⁾

Riešenie rozličných zložitých praktických problémov v pracovnom živote vyžaduje komplexný prístup, vedomosti z rozličných oblastí a zapojenie pracovníkov rôznych profesií. Tieto skutočnosti vedú k záveru, že je výhodné ak je manažér, v prípade ozbrojených síl – veliteľ alebo odborný náčelník, dobrý koordinátor, ale výhodnejšie je, ak disponuje okrem svojej odbornosti ešte aj dobrou orientáciou v ďalších disciplínach. V civilnom prostredí platí zásada, že manažéri na vyšších riadiacich pozíciách, bez ohľadu na ich vzdelanie, ktoré je mnohokrát technického charakteru, sa musia dobre vyznať aj v ekonomických záležitostiach, v obchodných činnostiach, personálnom manažmente, mali by mať patričné právne povedomie i znalosti z oblasti ekológie a pod. ²⁾

Prekonávanie jednostranných prístupov a profesionálnej slepoty prostredníctvom získavania interdisciplinárnych znalostí by malo viesť k novým nápadom a inšpiratívnym riešeniam vznikajúcich problémov. V globálnom svete musia manažéri, veliteľov nevynímajúc, poznať vývojové tendencie spoločnosti, sledovať svetové udalosti v oblasti politiky, ekonomiky, vedy, ekológie, práva i sociálnych vzťahov. Profesor Krč ³⁾ zastáva názor, že okrem schopnosti bojovať vojaci potrebujú predovšetkým v mierovom živote ozbrojených síl aj celý rad ďalších schopností, aby mohli obsiahnuť široké spektrum namáhavých a náročných rolí, čo preukazuje aj prax. Profesionálny vojak často musí vstupovať do konfliktov skôr sociálno-politického než čisto vojenského charakteru a prijímať rozhodnutia a riešenia súvisiace s obmedzenými finančnými zdrojmi. Podľa jeho názoru je potrebné na vojaka nahliadať ako na skutočného manažéra, ktorý nemôže naplňovať svoju funkciu bez dostatočného ekonomického vzdelania.

Tento názor podporuje aj Frianová ⁴⁾, ktorá konštatuje, že „súčasťou prípravy manažérov jednotlivých stupňov riadenia rezortu obrany by malo byť aj ekonomické vzdelávanie, ktoré tvorí základný predpoklad pre rozvíjanie ich ekonomického myslenia a podnecovanie ekonomicky racionálneho konania v každodennej praxi“.

Realizáciou ekonomického vzdelávania ako súčasť kariérneho vzdelávania profesionálnych vojakov sú naplňované celospoločenské ciele (zamerané na komplexný rozvoj ľudskej spoločnosti ako takej) a individuálne ciele (zamerané na rozvoj osobnosti profesionálnych vojakov). Snahou je, aby u každého profesionálneho vojaka

1) JIRÁSKOVÁ, S. - NEKORANEC, J.: Vybrané aspekty celoživotného vzdelávania profesionálnych vojakov OS SR v kontexte spoločných cieľov a výziev Európskej únie. In: *Zborník z medzinárodnej konferencie „Army and knowledge society: Logistics and ecology in the armed forces“*. Brno : Univerzita obrany, 2013. S. 38 - 45.

2) VEBER, J. a kol.: *Management – základy, prosperita a globalizace*. Praha : Management Press, 2003.

3) KRČ, M.: Vzdelávaní profesionálov na pozadí vojensko-ekonomické reality. In: *Sborník z teoreticko-praktické konferencie „Rozvoj ekonomického vzdelávání vojenských profesionálov jako reflexe požadavků praxe AČR“*. Brno : Univerzita obrany, 2012. S. 40 - 47.

4) FRIANOVÁ, V.: Economic thinking as a significant prerequisite for the efficient management and functioning of the defence sector. In: *Journal of Defense Resources Management*, roč. 6, 2015, č. 1, s. 13 - 20.

boli rozvíjané zručnosti a kompetencie v súlade so zásadami manažmentu vedomostí, ktoré boli vyvinuté v rámci vedeckých štúdií OECD, a to: „vedieť čo“, „vedieť prečo“, „vedieť ako“, a „vedieť kto“.

1 FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ

Základným predpokladom bezproblémového a plnohodnotného uplatnenia sa človeka na pracovnom trhu i jeho fungovania v osobnom a spoločenskom živote je disponovanie rôznymi druhmi gramotností. Tento trend súvisí s vývojom „znalostnej ekonomiky“.

Pojem gramotnosť sa používa v rôznorodých oblastiach života. Samotný pojem sa spája s mnohými adjektívami, no prvotne sa používal na označenie schopnosti človeka čítať, písať, počítať, a to už v časoch pôsobenia Márie Terézie okolo roku 1774, kedy deti mali zvládnuť tzv. trívium, teda základ všeobecnej gramotnosti.

Gramotnosť koncom 20. storočia začala nadobúdať širokú škálu definícií, ktoré boli podmienené vždy iným základom nadobúdania nových znalostí, zručností a kompetencií v rôznych odboroch a ich vzťahoch. Na gramotnosť v súčasnosti existuje široká škála pohľadov z rôznych uhlov (pedagogika, psychológia, lingvistika, medicína, atď.), to znamená že ide o exemplárnu ukážku tzv. transdisciplinárneho výskumného problému.⁵⁾

Gramotnosť sa často vyjadruje pomocou iných, príbuzných pojmov akými sú spôsobilosti alebo kompetencie osobnosti. Človek spôsobilý a kompetentný je človekom funkčným (gramotným) pre realizáciu seba a svojich sociálnych, kultúrnych a pracovných činností. Spôsobilosť sa skôr vzťahuje na schopnosti a motiváciu človeka, zatiaľ čo kompetencie vyjadrujú cieľové požiadavky špecifikované v štandardoch.⁶⁾

Gramotná osoba je človek, ktorý získava, obohacuje, zlepšuje, rozvíja, no najmä využíva svoje schopnosti, zručnosti a kompetencie v praxi. Gramotnosť je teda spôsobilosť byť činným.

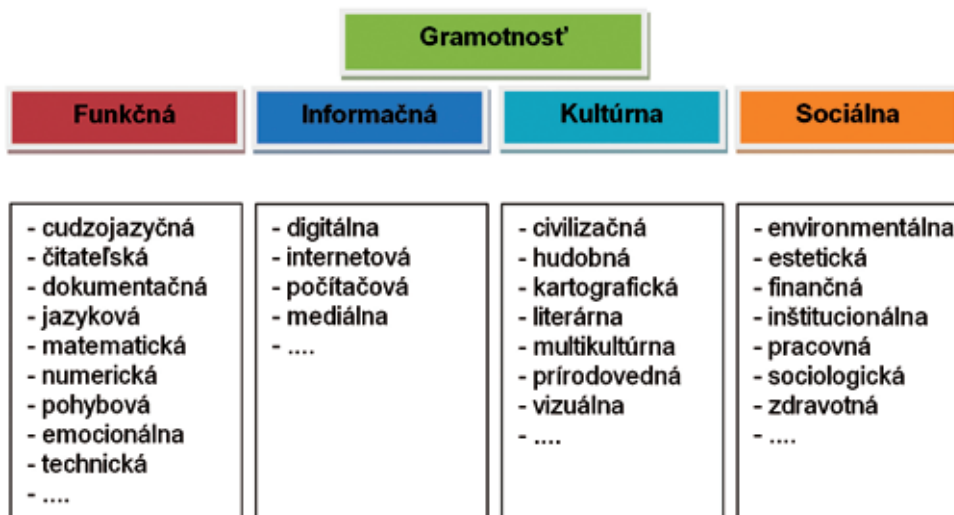
Schopnosti čítať, písať a počítať sa považujú za **základnú (bázovú) gramotnosť**. Pod pojmom **funkčná gramotnosť** sa rozumie kompetencia využívať získané vedomosti, zručnosti na riešenie problémov v rôznych životných situáciách. Ide o schopnosť človeka prispôbovať sa zmenám a tvorivo využívať nadobudnuté vedomosti. Funkčná gramotnosť dáva jedincovi slobodu zodpovedne sa rozhodnúť o svojich cieľoch a o svojom osobnostnom rozvoji. Funkčná gramotnosť je gramotnosť pre život, pretože hrá dôležitú rolu v determinácii príjmov. Skladá sa z viacerých druhov, ktoré sú spojené s požiadavkami spoločnosti v danom období.

5) ZÁPOTOČNÁ, O.: Rozvoj počiatočnej literárnej gramotnosti. In: KOLLÁRIKOVÁ Z. - PUPALA, B.: *Predškolská a elementárna pedagogika*. Praha : Portál, 2001.

6) ZELINA, M.: Funkčná gramotnosť žiakov v kontexte školskej reformy. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Rozvoj funkčnej gramotnosti v kontexte medzinárodných porovnávacích štúdií PISA a PIRLS“*: 2. dopl. vydanie. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2011.

POZNÁMKY

Niektoré druhy gramotnosti sa môžu v určitom období dostávať do popredia, iné môžu ustupovať. Zároveň platí, že človek môže byť gramotný v jednej oblasti a byť negramotný v inej. Niektoré druhy gramotnosti sa podmieňujú, iné pôsobia samostatne a ďalšie majú obidva statusy, čo znamená, že môžu fungovať samostatne aj spoločne. Klasifikácia jednotlivých druhov gramotností je uvedená na obrázku 1.

Obrázok 1: Druhy gramotnosti ⁷⁾

Finančná gramotnosť je špecifickou súčasťou sociálnej gramotnosti. Možno ju chápať ako komplex schopností, ktoré sú využívané najmä pri bezpečnom zaobchádzaní s finančnými operáciami, pri investovaní do nehnuteľností, ale aj schopnosť efektívne šetriť financie tak, aby človek neupadol do dlžôb a nenechal sa zmanipulovať prostredníctvom rôznych marketingových trikov. Potrebu zvyšovania úrovne finančnej gramotnosti vyvoláva nielen rýchle tempo rastu zadlžovania domácností, „agresívny“ predaj nových finančných produktov, ale aj pohyby na finančných trhoch. Odvetvie finančných služieb sa nezvyčajne rýchlo rozvíja, finančné spoločnosti poskytujú na výber čoraz väčší počet produktov a služieb navrhnutých tak, aby vyhovovali rôznym potrebám a okolnostiam. Technologický pokrok, nové elektronické doručovacie kanály a integrácia finančného trhu rozšírili rozsah ponúkaných služieb a spôsobov, pomocou ktorých sú dostupné. Pre mnohých ľudí sú však tieto produkty zložité a nedokážu v plnej miere posúdiť budúci vývoj ich hodnoty. V oblasti finančných služieb tak pretrváva značná informačná asymetria. ⁸⁾

Pochopenie nutnosti **finančného vzdelávania** a jeho zavedenie do praxe sa stalo súčasťou politiky v oblasti vzdelávania v mnohých štátoch. Finančné vzdelávanie sa netýka len určitých sociálnych skupín, dotýka sa všetkých, deťmi počínajúc cez tínedžerov, adolescentov až po dospelých a starších, pretože pre život je nevyhnutné, aby každý vedel hospodáriť s peniazmi.

7) SVITAČOVÁ, E.: Relatívnosť gramotnosti v spoločenskom chápaní. In: *Academia*, roč. 24, 2013, č.1-2.

8) ORBÁNOVÁ, D. - VELICHOVÁ, L.: Význam podnikavosti a finančnej gramotnosti v socioekonomickom a osobnom rozvoji mladých ľudí v Slovenskej republike. In: *Sociológia*, roč. 45, 2013, č. 5.

Úroveň finančnej gramotnosti jedinca sa netýka iba jeho osobného života. Ak sa na človeka pozeráme ako na pracovnú silu zapojenú do pracovného procesu, v ktorom hospodári so zvereným majetkom a zdrojmi, je nevyhnutné aby mal patričné vzdelanie aj z finančného manažmentu. Mimoriadna dôležitosť úrovne finančnej gramotnosti je markantná pri pracovníkoch pôsobiacich vo verejnom sektore, ktorí hospodária s verejnými finančnými zdrojmi. Finančne gramotná osoba môže byť označená ako držiteľ vedomostí o financiách a osoba rozumejúca finančným záležitosťiam. Finančná gramotnosť je schopnosť robiť odborne kvalifikované úsudky a efektívne rozhodnutia o použití a správe finančných prostriedkov, pričom sa stáva nevyhnutnou pre existenciu v modernej spoločnosti.

Vzdelávanie vo finančnej oblasti by malo poskytovať dostatočné poznatky a nástroje, ktoré vedú k lepšiemu porozumeniu finančných produktov a pojmov tak, aby sa občan mohol správne rozhodovať a aby sa so svojimi rozhodnutiami nedostal do problematických situácií, ktoré by mohli viesť až k jeho „osobnému bankrotu“, prípadne aby ako zamestnanec nespôsobil škody na zverenom majetku a zdrojoch.

V rozličných krajinách sa štandard súboru znalostí v oblasti finančnej gramotnosti od seba odlišuje. Exaktne nie je možné stanoviť pevnú hranicu gramotnosti, ktorá by selektovala ľudí na finančne gramotných a finančne negramotných. To, či človek pozná a orientuje sa vo finančnej sfére preukazuje a následne potvrdzuje prax.

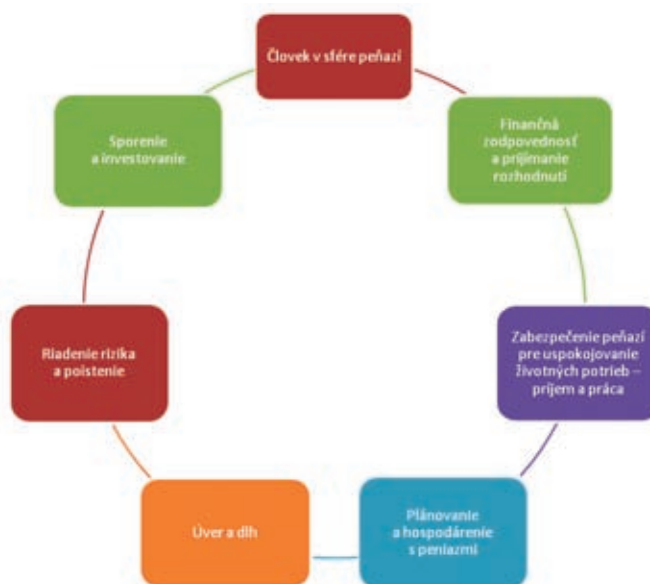
V Slovenskej republike bol v roku 2008 prijatý a následne v roku 2013 inovovaný **„Národný štandard finančnej gramotnosti“**. V tomto dokumente je finančná gramotnosť vymedzená ako: *„schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti. Finančná gramotnosť nie je absolútnym stavom, je to kontinuum schopností, ktoré sú podmienené premennými ako vek, rodina, kultúra či miesto bydliska. Finančná gramotnosť je označením pre stav neustáleho vývoja, ktorý umožňuje každému jedincovi efektívne reagovať na nové osobné udalosti a neustále sa meniace ekonomické prostredie.“*

Zavedenie cieleného vzdelávania vo finančnej oblasti a manažmente osobných financií a vytvorenie „Národného štandardu finančnej gramotnosti (verzia 1.0 a 1.1)“ v SR bolo realizované ako odozva na negatívne zistenia o priemernej až nízkej úrovni finančnej gramotnosti obyvateľstva na Slovensku ⁹⁾. Národný štandard finančnej gramotnosti vymedzuje šírku poznatkov, zručností a skúseností v oblasti finančného vzdelávania a manažmentu osobných financií a popisuje minimálne požiadavky na funkčnú finančnú gramotnosť absolventov jednotlivých stupňov vzdelávania prostredníctvom osvojených kompetencií. Sféry života človeka súvisiace s finančnou gramotnosťou sú uvedené na obrázku 2.

9) Prieskum finančnej gramotnosti obyvateľstva vykonala Slovenská banková asociácia v roku 2007.

POZNÁMKY

Dosiahnutie určitej úrovne finančnej gramotnosti sa zabezpečuje prostredníctvom finančného vzdelávania. Podľa definície Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj **finančné vzdelávanie** je „proces, pri ktorom spotrebiteľia finančných služieb a finanční investori zlepšujú svoje znalosti o finančných produktoch a pojmoch prostredníctvom informácií, vyučovania alebo objektívneho poradenstva a rozvíjajú svoje skúsenosti a sebadôveru, aby tak získali väčšiu informovanosť o finančnom riziku a príležitostiach, aby mohli robiť uvážlivé rozhodnutia, aby vedeli, kde hľadať pomoc a aby boli schopní urobiť ďalšie účinné kroky k zväčšeniu ich finančného blahobytu.“¹⁰⁾

Obrázok 2: Sféry života človeka súvisiace s finančnou gramotnosťou¹¹⁾

Vzdelávanie v jednotlivých oblastiach by malo umožniť dosiahnutie nasledovných cieľov:

- riešiť otázku bohatstva a chudoby definovaním oboch pojmov v súčasnej spoločnosti,
- zaoberať sa otázkou hodnotovej orientácie k peniazom – formovať postoj k vnímaniu peňazí vo vzťahu k ich zabezpečeniu a opačne poukázať na neschopnosť zabezpečenia peňazí,
- osvojiť si osobné a rodinné modely zabezpečenia životných potrieb,
- analyzovať ekonomické fungovanie jedincov a rodín - zdroje príjmov a druhý výdavkov,
- poznať modely fungovania ekonomicky úspešných jedincov,
- pochopiť spôsoby aplikácie týchto modelov a naučiť sa ísť podľa vzoru úspešných jedincov,

10) BALÁŽ, P.: Finančná gramotnosť, vzdelávanie a ich prepojenie s transparentnosťou poisťného trhu. In: *For Fin*, roč. 1, 2014, č. 9.

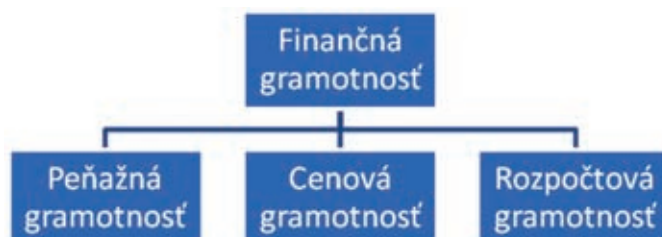
11) *Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1. 1.*

- prepojiť vyučovanie talentov s víziou ekonomickej úspešnosti jedincov,
- vnímať nárast počtu ekonomicky úspešných jedincov ako dôležitý prvok hospodárskeho rastu krajiny,
- manažovať osobné financie,
- orientovať sa na finančnom trhu.

Konečným cieľom finančného vzdelávania je dosiahnutie uváženeho spotrebiteľského správania.

Finančná gramotnosť ako správa osobných alebo rodinných financií zahŕňa tri zložky, ktoré sa vzájomne ovplyvňujú (obrázok 3):

- 1. peňažná gramotnosť** – kompetencie nevyhnutné pre správu hotovostných a bezhotovostných peňazí vrátane peňažných transakcií (napr. bežný účet, platobné nástroje, platobné karty apod.),
- 2. cenová gramotnosť** – kompetencie nevyhnutné pre pochopenie cenového mechanizmu a inflácie (súvisiacou problematikou je taktiež otázka daňového systému, ktorý ovplyvňuje príjmy občanov),
- 3. rozpočtová gramotnosť** – kompetencie pre správu osobného alebo rodinného rozpočtu (napr. schopnosť zostaviť osobný alebo rodinný rozpočet, stanoviť finančné ciele a rozhodovať o nákupe aktív), pričom ide o správu finančných aktív (vkladov, investícií a poistenia) a správu finančných záväzkov (úverov alebo leasingu).

Obrázok 3: Finančná gramotnosť ¹²⁾

1. 1 Meranie úrovne finančnej gramotnosti

Meranie úrovne finančnej gramotnosti by malo identifikovať úroveň finančných vedomostí a zručností skúmaných respondentov. Pri meraní je dôležité stanovenie indikátora, tzv. benchmarku, pomocou ktorého možno porovnávať, čo by spotrebiteľia mali vedieť z okruhu riadenia financií. Podľa P. Szovicsa ¹³⁾ existuje viacero vzdelávacích programov a dotazníkov, ktoré sú zamerané na testovanie nasledovných aspektov:

12) KOVALČIKOVÁ, Z. - SVOROŇ, L. - STRENK, R.: *Základy finančnej gramotnosti*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2011.

13) SZOVICS, P.: Quo vadis finančné vzdelávanie? In: *BIATEC*, roč. 20, 2012, č. 1.

POZNÁMKY

- ako hospodáriť s peniazmi – dokázať existovať z rozpočtu jednotlivca alebo domácnosti (napríklad zapisovanie príjmov a výdavkov),
- plánovanie finančných príjmov a výdavkov - vedieť sa vyrovnáť s neočakávanými javmi v budúcnosti (napríklad neočakávaný pokles príjmu, neočakávaný výdavok a očakávané výdavky),
- vhodný výber – mať základné informácie o finančných produktoch a vedieť si za daných okolností vybrať správne (napríklad monitorovanie produktov a výber vhodného produktu),
- získať pomoc – vedieť na koho sa možno obrátiť (sledovanie zmien a využívanie služieb finančných sprostredkovateľov a poradcov).

Meranie finančnej gramotnosti je náročné. Neexistuje totiž jasná hranica určenia, či je alebo nie je človek gramotný v oblasti financií. Je to najmä z dôvodu, že často je absentujúci alebo nie je dostatočne vyšpecifikovaný cieľ a ukazovateľ úspešnosti, ktorým chceme merať dosah vzdelávacích programov. Najčastejší spôsob meraní finančnej gramotnosti upriamuje pozornosť na meranie schopnosti sporiť. Najlepší výsledok pri prieskumoch sa objavuje zase v oblasti manažovania peňazí a plánovania.

Pri testovaní sa najčastejšie používa regresná a faktorová analýza a vyhodnotenie na základe percentuálnej úspešnosti označenia správnych odpovedí a využitia tzv. „Indexu finančnej gramotnosti (I-FiG)“, ktorý sa zostavuje na základe metodík a odporúčaní OECD. Index finančnej gramotnosti meria schopnosť klientov vykonávať efektívne rozhodnutia v oblasti riadenia a spravovania osobných financií na základe dostupných informácií.

Testy na meranie úrovne finančnej gramotnosti na základe overenia vedomostí respondentov z finančnej oblasti následne kategorizujú výsledky do nasledovných skupín:

1. **slabá úroveň** – informovanosť o financiách je veľmi nízka a z toho plynie tiež veľmi slabá schopnosť s nimi nakladať,
2. **základná úroveň** – základná až dobrá informovanosť o financiách, schopnosť orientovať sa vo svete financií je však skôr všeobecná,
3. **dobrá úroveň** - veľmi dobrá informovanosť o financiách a dobrá znalosť potrebných informácií pre kompetentné finančné rozhodovanie,
4. **výborná úroveň** – vynikajúca znalosť sveta financií, ktoré sú úplne pod kontrolou a navyše spotrebiteľia majú schopnosť poradiť vo finančných záležitostiach ostatným.

1. 2 Úroveň finančnej gramotnosti na Slovensku

POZNÁMKY

Na Slovensku boli realizované viaceré projekty zamerané na zisťovanie úrovne finančnej gramotnosti obyvateľstva. Prieskumy realizovali napr. Slovenská banková asociácia, inštitúcia PARTNERS GROUP, inštitúcia ING a agentúra FOCUS. Výsledky prieskumov boli spracované a prezentované v médiách, pričom zo záverov vyplynula jednoznačná potreba a nutnosť finančného vzdelávania celej populácie Slovenskej republiky, a to z dôvodu, že výsledky prieskumov poukázali na nízku úroveň finančnej gramotnosti. Tento fakt má svoj odraz v spotrebiteľskom správaní a následne sa prejavuje vznikom rozličných problémov ako je napr. neúmerné zadlžovanie sa domácností, nárast exekúcií, strata bývania, strata sociálneho statusu, sociálna odkázanosť a pod. Podľa zistení prieskumov, respondenti si neplánujú príjmy a výdavky, nemajú dobrý prehľad o svojej finančnej situácii, a čo je alarmujúce, až dve tretiny Slovákov žije na hranici finančného kolapsu.

P. Baláž ¹⁰⁾ konštatuje, že individuálni spotrebiteľia často preceňujú svoje finančné schopnosti vrátane porozumenia a chápania konceptu peňazí a zmeny ich hodnoty v čase. Iní spotrebiteľia sa stávajú obeťami vlastných nesprávnych predpovedí o ich finančnej budúcnosti na základe svojich skreslených preferencií. Inými príčinami negatívnych javov môže byť napr. hyperbolické zlacňovanie, impulzívne nakupovanie alebo slabá sebakontrola.

Dôležité je v tejto súvislosti zdôrazniť, že ľudia bez vzdelania v oblasti financií nemôžu premeniť informácie na užitočné poznanie a následne bez patričnej úrovne finančnej gramotnosti majú finančné problémy. Finančné vzdelávanie sa dotýka každého jednotlivca, bez ohľadu na jeho vek, pohlavie, vzdelanie, náboženstvo, rasu a podobne. Je teda aj neodmysliteľnou súčasťou osobného i pracovného života profesionálnych vojakov.

2 FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV OS SR

Po zistení negatívnych skutočností dotýkajúcich sa stavu úrovne finančnej gramotnosti slovenskej populácie došlo k zavedeniu, prípadne rozšíreniu finančného vzdelávania v rámci vyučovania na jednotlivých stupňoch škôl. Keďže problematika finančnej gramotnosti je vysoko aktuálna, bola na Katedre manažmentu Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši na riešenie navrhnutá diplomová práca s témou „Finančná gramotnosť profesionálnych vojakov ako jedna z požiadaviek súčasnej praxe“. Zámerom bolo zmapovať aktuálnu situáciu v rámci rezortu obrany, porovnať získané výsledky v rámci realizovaného prieskumu úrovne finančnej gramotnosti profesionálnych vojakov s výsledkami prieskumov realizovanými v ostatnej populácii, oboznámiť sa so spotrebiteľským správaním sa profesionálnych vojakov a následne na to formulovať odporúčania, ktoré by viedli k zlepšeniu momentálneho stavu.

POZNÁMKY

2. 1 Závěry z prieskumu úrovně finanční gramotnosti profesionálních vojakov

Prieskum úrovně finanční gramotnosti kadetov a profesionálních vojakov sa uskutočnil vo vybraných vojenských útvaroch a jednotkách OS SR.¹⁴⁾ Prieskumu sa zúčastnilo 154 respondentov, z toho 21 % dôstojníkov, 50 % práporčíkov a poddôstojníkov a 29 % skúmanej vzorky tvorilo mužstvo. Čo sa týka vzdelania, 8 % respondentov dosiahlo stredoškolské vzdelanie bez maturity, 58 % stredoškolské vzdelanie s maturitou a 34 % respondentov bolo vysokoškolsky vzdelaných.

Dotazník zostavený na skúmanie úrovně finanční gramotnosti a spotrebiteľského správania profesionálních vojakov pozostával z dvoch častí. Prvá časť predstavovala súbor desiatich otázok, na základe ktorých bol zisťovaný Index finanční gramotnosti (podľa dotazníka vypracovaného Slovenskou bankovou asociáciou, aby bolo možné porovnať výsledky testovania profesionálních vojakov s ostatnou populáciou), druhá časť dotazníka bola orientovaná na skúmanie spotrebiteľských zvyklostí a správania sa profesionálních vojakov v oblasti hospodárenia s financiami.

Prieskumom bolo zistené, že úroveň finanční gramotnosti profesionálních vojakov OS SR (68 % úspešnosť, t. j. I-FiG = 0,680519) je v porovnaní s úrovňou finanční gramotnosti obyvateľstva SR (56 % úspešnosť, t. j. I-FiG = 0,557633) zmeranej Slovenskou bankovou asociáciou vyššia. Napriek vyššej úspešnosti profesionálních vojakov sa ich úroveň finanční gramotnosti stále nachádza len v intervale definujúcom priemernú úroveň finanční gramotnosti. Vysokoškolsky vzdelaní profesionálni vojaci Ozbromených síl Slovenskej republiky majú vyššiu úroveň finanční gramotnosti (60,4 % úspešnosť) ako profesionálni vojaci s ukončenou strednou školou (58,4 % úspešnosť), čo je vzhľadom na stupeň vzdelania pochopiteľné.

Z ďalších zistení prieskumu možno uviesť nasledovné skutočnosti:

- 77 % profesionálních vojakov zúčastnených v prieskume si financie plánuje. Približne tretina profesionálních vojakov plánuje financie dlhodobo a rieši aj svoje zabezpečenie v starobe po odchode do dôchodku.
- Presný prehľad o finančnom hospodárení v domácnosti má 60 % respondentov.
- 58 % profesionálních vojakov sa nedostáva do situácie, v ktorej by mesačné výdavky prekročili ich mesačné príjmy. Slovenské domácnosti však takúto situáciu zažívajú a dokonca aj pravidelne. Túto skutočnosť môže ovplyvňovať aj fakt, že služobný plat profesionálních vojakov je v priemere vyšší ako priemerná mzda Slovákov.
- V prípade jednorazového nedostatku finanční hotovosti dochádza k požíčaniu financií od rodiny (34 %) alebo k čerpaniu financií z úspor (38 %).

14) BEZOUŠKOVÁ, N.: *Finančná gramotnosť profesionálních vojakov ako jedna z požiadaviek súčasnej praxe: Diplomová práca*. 2015.

Situáciu prekročenia výdavkov rieši 6 % profesionálnych vojakov využitím kreditnej karty, 1 % vzniknutú situáciu nerieši, 18 % využíva možné prečerpanie bežného účtu a 3 % respondentov si berie pôžičku z banky. Ani jeden z opýtaných profesionálnych vojakov neuviedol možnosť požičiavania si peňazí od nebankovej spoločnosti.

- Vytvorenú dostatočnú finančnú rezervu na nepredvídané výdavky (v odporúčanej výške 6 - a viac násobok mesačných príjmov domácnosti) má 26 % opýtaných profesionálnych vojakov. Z nich 61 % prispieva na vytvorenie finančnej rezervy pravidelne, zostatok nepravidelne v prípade dodatočného neočakávaného finančného príjmu.
- Čo sa týka problematiky zabezpečenia sa v starobe, 35 % profesionálnych vojakov sa výhradne spolieha na výsluhový dôchodok a 65 % profesionálnych vojakov si svoju finančnú situáciu v dôchodku chce ešte o niečo vylepšiť prostredníctvom prispievania si do III. piliera (20 %) alebo prostredníctvom životného poistenia (45 %).

Po celkovom zhodnotení spotrebiteľských návykov profesionálnych vojakov bolo možné skonštatovať, že 56 % profesionálnych vojakov má spotrebiteľské návyky na veľmi dobrej úrovni, priemerné návyky má takmer 30 % profesionálnych vojakov a 14 % profesionálnych vojakov, by sa nad svojimi návykmi malo zamyslieť, malo by začať viac dbať na zlepšenie prehľadu o svojich financiách, myslieť viac na budúcnosť, pripravovať sa na nepredvídateľné situácie vytváraním finančných rezerv, začať zostavovať finančný plán a rozpočet, celkovo možno povedať, že by si mali zlepšiť svoje vedomosti z finančnej oblasti.

I keď sa to na prvý pohľad nezdá, zručnosti a skúsenosti získané pri riadení osobných financií môžu mať vplyv, či už pozitívny alebo negatívny, aj na služobný výkon profesionálnych vojakov. Nedostatočná znalosť základných zásad potrebných pri spravovaní osobných príjmov a výdavkov sa môže prejavovať vznikom problémov napr. uvalením exekúcií. Táto skutočnosť sa môže stať potenciálnym bezpečnostným rizikom, keďže profesionálni vojaci disponujú, či už služobnými alebo aj súkromnými strelnými zbraňami. V dôsledku vzniku nepriaznivej situácie môže následne dôjsť aj ku kriminálnym činom. Naopak dostatočná úroveň vedomostí o správnom finančnom hospodárení môže napomôcť pri efektívnom využívaní zdrojov a majetku ozbrojených síl.

3 ZÁKLADNÉ POJMY A PRINCÍPY FINANČNÉHO RIADENIA

Cieľom nasledujúcej časti tohto príspevku je oboznámiť čitateľa so základnými pojmami a princípmi, ktoré sa dotýkajú hospodárenia a spravovania financií. Vzhľadom na rozsiahlosť problematiky a rozsah príspevku je možné uviesť informácie len v obmedzenej miere a vo vymedzených oblastiach. Širšie a podrobnejšie oboznámenie sa s uvádzanou problematikou je možné aj prostredníctvom internetu. Na prehľadnosť vedomostí je možné odporučiť nasledujúce internetové stránky, ktoré sa venujú finančnej problematike (tabuľka 1).

POZNÁMKY

Tabuľka 1: Webové stránky s finančnou problematikou

• www.financnahitparada.sk	• www.socpoist.sk
• www.financnykompas.sk	• www.vusz.mil.sk
• www.superpoistenie.sk	• www.poradca.sk
• www.financnik.sk	• www.ekonom.sav.sk
• www.sbaonline.sk	• www.nextfuture.sk
• www.partnersgroup.sk	• www.investujme.sk
• www.nbs.sk	• www.fininfo.sk
• www.fincentrum.com.sk	• www.netfinancie.sk

3. 1 Peniaze a ich formy

Peniaze ako všeobecný výmenný prostriedok (ekvivalent) ľudia vynali na uľahčenie hospodárskeho styku. Vznikli v historickom kontexte ako výsledok rozvoja výroby, delby práce a výmeny tovarov. Peniaze boli v pôvodnej forme tovarom, ktorý bol všeobecne akceptovaný ako prostriedok výmeny všetkých ostatných tovarov a služieb. Peniaze slúžia na vyjadrovanie cien iných tovarov (príp. služieb), na ich kúpu a predaj a na realizáciu rôznych platieb.

Peniaze prešli zložitým vývojom: od tovarových peňazí (dobytky, kožušiny, plátno a pod.) cez plnohodnotné peniaze stotožnené so zlatom až k neplnohodnotným peniazom (mince a papierové peniaze – bankovky a štátovky), od hotových peňazí k bezhotovostným peniazom (bankové, depozitné peniaze). V súčasnom ekonomickom systéme predstavujú peniaze univerzálnu hodnotu, univerzálny tovar.¹⁵⁾

Funkcie peňazí sú nasledovné:

- **prostriedok výmeny** - peniaze umožňujú obeh tovarov, uľahčujú výmenu tovarov a služieb,
- **zúčtovacia jednotka** - peniaze vyjadrujú cenu vymieňaných tovarov, výšku miezd, zisku a pod.,
- **uchovávateľ hodnôt** - peniaze umožňujú prenášať hodnotu do budúcnosti, udržiavať kúpnu silu v čase; peniaze ako forma majetku.

3. 2 Príjmy a výdavky, majetok a záväzky, osobný rozpočet

Človek na uspokojenie svojich potrieb rozličného charakteru potrebuje určité množstvo finančných prostriedkov. Podstatnú časť príjmov domácností tvoria príjmy zo zamestnania – mzdy a platy. Ďalšími príjmami môžu byť príjmy plynúce z podnikania (zisk) a iné druhy príjmov (renta, provízie). Tieto príjmy sa súhrnne označujú pojmom **aktívne príjmy**. Aktívne príjmy sú charakterizované tým, že na ich dosiahnutie je potrebné vykonávať aktivitu, a to najmä formou zamestnania a

¹⁵⁾ LISÝ, J. a kol.: *Ekonomía*. Bratislava : Iura Edition, 2003.

podnikania. Okrem toho existujú aj **pasívne príjmy**, ktoré sú vo väčšine prípadov podmienené vlastnením kapitálu, ktorý sa investovaním zhodnocuje, a to najmä na finančnom trhu, do nehnuteľností, komodít, príp. umeleckých predmetov.

Podľa zákona o dani z príjmov sa príjmy rozdeľujú na príjmy ktoré sú a ktoré nie sú predmetom dane z príjmov (tabuľka 2).

Tabuľka 2: Rozdelenie príjmov

Príjmy ktoré sú predmetom dane z príjmov	Príjmy ktoré nie sú predmetom dane z príjmov
Príjmy zo závislej činnosti	Dary a dedičstvo
Príjmy z podnikania, inej samostatnej zárobkovej činnosti, prenájmu nehnuteľností	Podiely člena pozemkového spoločenstva na výnosoch
Príjmy z kapitálového majetku	Podiely na zisku a dividendy
Ostatné príjmy	Úvery a pôžičky

Príjmy zo závislej činnosti majú najčastejšie formu mzdy alebo platu. Mzda je podľa Zákonníka práce peňažné plnenie alebo plnenie peňažnej hodnoty (naturálna mzda) poskytované zamestnávateľom zamestnancovi za prácu. Pojem **plat** sa používa v súvislosti s odmeňovaním zamestnancov vo verejnom sektore. Profesionálni vojaci sú odmeňovaní podľa zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov. **Služobný plat** profesionálnych vojakov tvorí hodnotný plat a príplatky. Hodnotný plat je určený vojenskou hodnotou a platovým stupňom podľa stupnice hodnotných platov profesionálnych vojakov. Platový stupeň vyjadruje výšku hodnotného platu v závislosti od času trvania štátnej služby. Okrem platu môže profesionálny vojak dostať odmenu a zahraničný príspevok. Možno povedať, že služobný plat profesionálnych vojakov tvorí podstatnú časť ich príjmov, keďže podľa zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov podnikanie im nie je umožnené.

Okrem vyššie uvedených príjmov môže rodina, resp. domácnosť profesionálneho vojaka disponovať rôznymi druhmi sociálnych dávok (tzv. druhotné transferové dôchodky).

S príjmami úzko súvisí problematika daní a odvodov. **Daň** je povinná, zákonom určená, neekvivalentná, spravidla opakujúca sa platba, ktorú daňové subjekty odvádzajú štátu v určenej výške v stanovenom termíne. Daňovú sústavu tvoria **priame dane** (platí ich daňovník, ktorý znáša aj ich daňové bremeno) a **nepriame dane** (ktoré zaťažujú spotrebiteľa tovaru alebo služby, ale do verejného rozpočtu ich odvádza predávajúci príslušného tovaru alebo služby).

Daň z príjmu fyzických osôb je v súčasnosti v Slovenskej republike upravená zákonom č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších novelizácií. Daňová sadzba platná v roku 2015 je vo výške 19 % pri príjme fyzickej osoby nepresahujúcej ročne príjem 35 022,31 € a 25 % pri ročnom príjme vyššom ako 35 022,31 €.

POZNÁMKY

Okrem dane z príjmov sú príjmy zaťažené aj ďalšími platbami do verejných rozpočtov tzv. **odvodmi** do fondov sociálneho a zdravotného poistenia (tabuľka 3).

Pri výpočte dane z príjmu sa postupuje nasledovným spôsobom. Od hrubej mzdy (platu) sa odpočíta výška odvodov a mesačná nezdaniteľná časť základu dane na daňovníka, ktorá bola v roku 2015 vo výške 316,94 €. Z tohto základu sa následne vypočíta 19 % daň z príjmu. Od vypočítanej dane je možné odpočítať tzv. daňový bonus na dieťa, ktorý je v súčasnosti vo výške 21,41 €/1 dieťa. Čistá mzda (plat) je teda hrubá mzda (plat) znížená o výšku odvodov na poistenie a výšku dane z príjmov.

Tabuľka 3: Odvody profesionálneho vojaka (%)

	Zamestnanec	Zamestnávateľ
Zdravotné poistenie	4	10
Nemocenské poistenie	1,4	1,4
Starobné poistenie	7	20
Invalidné poistenie	3	3
Úrazové poistenie	0	0,8
Poistenie v nezamestnanosti*	1	1

* Poistenie v nezamestnanosti platí iba profesionálny vojak, ktorý ešte nemá odslúžený taký počet rokov, aby mu vznikol nárok na výsluhový dôchodok.

Pri plánovaní a hospodárení s peniazmi je potrebné vychádzať nie z tzv. hrubého (nezdaneného príjmu), ale z disponibilného príjmu.

Disponibilný príjem = príjmy – dane a odvody.

Hospodárenie s peniazmi je ovplyvňované dvoma faktormi: príjmami a výdavkami. **Výdavok** predstavuje platbu (jednorazovú alebo pravidelnú), ktorá slúži na kúpu produktu s cieľom uspokojiť potrebu. Pre úspešné hospodárenie s peniazmi je potrebné mať svoje výdavky pod kontrolou, t. j. poznať svoje výdavky podľa účelu a výšky. Vhodné je rozdeliť si výdavky do dvoch skupín, a to na fixné (ich výška je konštantná, napr. náklady na bývanie, životné poistenie) a na variabilné (výška rastie s rastúcou spotrebou – výdavky na stravu, cestovanie, záľuby, dovolenky a pod.). Jednotlivé položky vychádzajú z individuálnej situácie a v čase sa menia. Odporúča sa, aby na bežnú spotrebu (strava, oblečenie, cestovné, výdavky na kultúru, šport, atď.) bolo vyčlenené maximálne 40 % z mesačných príjmov rodiny.

Presná identifikácia výdavkov je nevyhnutná aj pre zostavenie a kontrolu osobného rozpočtu. Z krátkodobého, ale aj z dlhodobého hľadiska je dôležité, aby bol rozdiel príjmov a výdavkov kladný, t. j. aby mohli byť vytvárané úspory. Je nevyhnutné, aby úspory boli vytvárané stále. Vytvorené úspory totiž predstavujú nevyhnutný základ pre tvorbu finančnej rezervy, ale aj pre ďalšie investovanie a nadobúdanie majetku.

Majetok (aktíva) predstavuje hmotné i nehmotné prostriedky, ktoré vlastní fyzická osoba a ktoré jej prinášajú ekonomický úžitok (napr. nehnuteľnosti, peniaze, finančný majetok, auto, starožitnosti a pod.). **Záväzok (pasíva)** predstavuje existujúcu povinnosť fyzickej osoby, ktorá sa dá vyčíslieť a v budúcnosti bude znamenať zníženie (úbytok) peňažných prostriedkov alebo ich ekvivalentov (úvery, pôžičky, lízing, záväzky zo splátkového predaja, kreditná karta a pod.). Aktíva sú veci, ktoré vlastníme a ktoré v prípade potreby môžeme premeniť na peniaze. Pasíva nám naopak peniaze z rozpočtu berú. Zahŕňajú všetko, čo sme dlžní.

Osobný alebo **rodinný rozpočet** predstavuje hlavný nástroj na riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti. Rozpočet príjmov a výdavkov sa zostavuje spravidla za kratšie časové obdobie (mesiac) a vyjadruje priebežný stav osobných alebo rodinných financií, oproti tomu majetok a záväzky vyjadrujú celkový stav financií v dlhšom období. Podľa výšky rozdielu príjmov a výdavkov môže byť rozpočet vyrovnaný, prebytkový alebo **deficitný**.

Najväčším problémom je **deficitný rozpočet**. V prípade, keď výdavky prevyšujú príjmy nemôže dôjsť k uspokojeniu všetkých potrieb, hlavne v prípade neočakávaných situácií, ktoré si vyžadujú dodatočné výdavky (napr. na opravy alebo obstaranie spotrebičov). K ďalšiemu prehĺbeniu problémov dochádza v prípade zníženia alebo straty príjmu (strata práce, práceneschopnosť). Jediniec resp. domácnosť sa vtedy dostáva do situácie, keď nie je schopný uhrádzať svoje záväzky.

V prípade **vyrovnaného rozpočtu** sa príjmy rovnajú výške výdavkov. Problém spočíva v tom, že sa nevytvárajú úspory, t. j. nevytvára sa rezerva pre prípad výpadku príjmov, či vzniku neočakávaných výdavkov. Optimálny stav rozpočtu je vtedy, ak je **rozpočet v prebytku**, t. j., keď príjmy prevyšujú výdavky a je tak možné vytvárať finančnú rezervu, prípadne realizovať dlhodobé investície (nadobúdať a zveľaďovať majetok). Odporúča sa vytváranie **rezervy** (aj pri nízkom príjme) a to vo výške 4 – 10 % z príjmov. Na zmiernenie rizík spojených so stratou zamestnania je potrebná rezerva vo výške 6 priemerných mesačných plátov. Cesta k zabezpečeniu primeranej finančnej rezervy je možná buď zvýšením príjmov (napr. zmenou zamestnania), alebo znížením výdavkov (napr. znížením alebo obmedzením spotreby určitých statkov, efektívnejším využívaním produktov, ktoré sú spojené s poplatkami a výdavkami).

3. 3 Sporenie a investovanie

Aby si jediniec mohol vytvoriť určitú finančnú rezervu, prípadne si mohol splniť svoje finančné ciele, je potrebné aby si zo svojho príjmu odkladal určitú sumu, t. j. aby si sporiť. **Sporenie** je teda odkladanie peňazí (na splnenie cieľov v budúcnosti) a zrieknutie sa ich súčasnej spotreby. Sporiť sa môže pravidelná čiastka (tzv. anuita) i nepravidelná čiastka, v hotovosti (doma) alebo vo finančných inštitúciách (napr. terminovaný vklad, vkladná knižka, stavebné sporenie a pod.), kde sa okrem nasporenej čiastky (istina) predpokladá i získanie úrokov.

POZNÁMKY

Účelom sporenia môže byť snaha o vytvorenie finančnej rezervy, docielenie konkrétnej sumy potrebnej na kúpu určitého produktu alebo služby, vytvorenie portfólia na investovanie, budovanie statusu solventnosti vo finančných inštitúciách a dosiahnutie synergických efektov (napr. zvýšenie bonity pri posudzovaní žiadosti o získanie lacnejšieho úveru), prípadne zachovanie kúpnej sily peňazí.¹²⁾

Pri sporení a investovaní je potrebné brať do úvahy tzv. **časovú hodnotu peňazí**. V praxi totiž platí triviálny poznatok, že peniaze, ktoré sú k dispozícii v súčasnosti majú vyššiu hodnotu ako peniaze, ktoré budú k dispozícii v budúcnosti, a to z dôvodu pôsobenia inflácie. Predpokladom pri sporení je, aby v čase bola zachovaná kúpna cena peňazí, t. j. reálny výnos by mal byť vyšší, ako je miera inflácie za dané obdobie.

Motívom pri sporení vo finančných inštitúciách je získanie **úroku**. Budúca hodnota vkladu závisí nielen od úrokovej miery ale aj od spôsobu úrokovania. Pri jednoduchom úrokovaní sa úroky platia len z pôvodnej sumy, pri zložitom úrokovaní sa platia i úroky z úrokov.

Pre výpočet konečnej hodnoty vkladu pri jednoduchom úrokovaní možno použiť vzorec¹⁶⁾:

$$K = I \cdot (1 + n \cdot i)$$

kde K je konečná hodnota vkladu,

I – uložená suma (istina)

i – úroková miera za ročné obdobie

n – počet rokov, na ktoré je istina uložená (investovaná)

Pri zložitom úrokovaní, keď sa úroky pripisujú raz ročne, sa hodnota vkladu vypočíta podľa vzťahu¹⁶⁾:

$$K = I \cdot (1 + i)^n$$

Pri posudzovaní výhodnosti sporenia je potrebné vziať do úvahy aj rozdiel medzi nominálnou a reálnou úrokovou mierou. Nominálna úroková miera je určená zmluvne medzi sporiteľom a finančnou inštitúciou, pri určení reálnej úrokovej miery sa musí zohľadniť miera inflácie a miera zdaňovania úrokového výnosu v patričnom období. Pri posudzovaní výnosov zo sporenia (v prípade terminovaných vkladov) je potrebné do nákladov započítať aj poplatky za vedenie účtu v banke, prípadne „pokuty“ za predčasný výber.

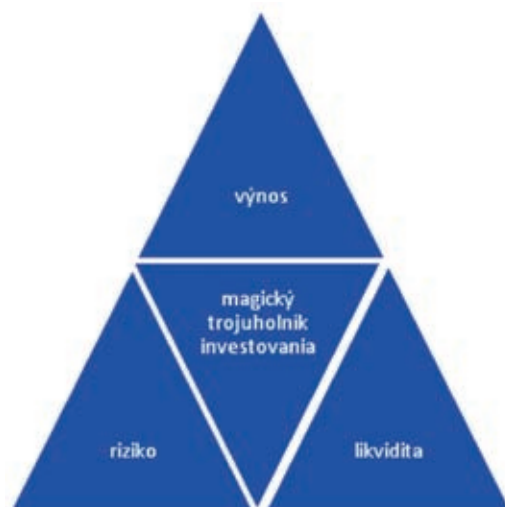
Investovanie znamená využitie finančných prostriedkov na kúpu tzv. podkladových aktív (rôzne cenné papiere, ako napr. dlhopisy, akcie atď.) s cieľom ich ne-

16) VLACHYNSKÝ, K. a kol.: *Podnikové financie*. Bratislava : Súvaha, 1997.

skoršieho predaja, pričom sa predpokladá, že ich cena vzrastie. Cieľom investovania je zhodnotenie finančných prostriedkov. Pri procese investovania (na rozdiel od sporenia) peniaze menia svoju formu. V čase sa hodnota aktív mení, a tak investor svoje peniaze buď zhodnotí, alebo v horšom prípade predá podkladové aktíva za menej peňazí, ako ich kúpil, to znamená že bude stratový. V porovnaní so sporením je s investovaním spojené vyššie riziko straty financií.

Pri investovaní sa klient môže rozhodnúť, či chce investovať kolektívne prostredníctvom tzv. podielových fondov alebo individuálne. Individuálne investovanie je odporúčané pre skúsenejších finančných spotrebiteľov, keďže touto formou sa podstupujú vyššie riziká straty peňazí.

Každú investíciu je potrebné posúdiť na základe tzv. **magického trojuholníka investovania**, t. j. podľa miery rizika, výnosu a likvidity. Dôležité je ujasniť si na akú dobu chceme peniaze investovať (likvidita), aké investičné riziko sme ochotní podstúpiť (nízke, stredné, vysoké) a aký požadovaný výnos z investície predpokladáme dosiahnuť. Medzi výnosom a rizikom je priama úmera, to znamená, že čím vyšší výnos chceme dosiahnuť, tým vyššie riziko musíme podstúpiť. Takisto platí, že stupeň rizika stúpa s časom (vzhľadom na premenlivosť podmienok). Nie je možné uskutočniť investíciu s vysokým výnosom, nízkym rizikom a vysokou likviditou.

Obrázok 4: Magický trojuholník investovania

Výnos je súhrn všetkých budúcich príjmov, ktoré investor z danej investície získka. Medzi výnosy možno zaradiť, okrem rozdielu kúpnej a predajnej ceny daného aktíva, aj úroky, dividendy, nájomné v prípade vecného investovania atď.

Riziko možno vyjadriť ako stupeň neistoty, ktorý je spojený s budúcim (očakávaným) výnosom. Riziko znamená pre investora určitú mieru neistoty, že skutočný výnos bude v budúcnosti odlišný od očakávaného, t. j. dôjde k odchýlke od očakávania. Negatívnym výsledkom odchýlky môže byť buď pokles celkovej hodnoty investície alebo nižší dosiahnutý výnos. Pozitívnym výsledkom odchýlky (tzv. šanca) je vyšší zrealizovaný výnos ako bolo pôvodné očakávanie.

POZNÁMKY

Likvidita je schopnosť, resp. rýchlosť premeny príslušného aktíva v prípade potreby na peňažnú formu (bez straty kapitálu). V praxi závisí likvidita od ponuky a dopytu podkladových aktív (ako rýchlo sa nájde na trhu niekto, kto dokáže aktíva kúpiť).¹²⁾

Investovať je možné najmä prostredníctvom správcovských spoločností, komerčných poisťovní, burzy alebo realitného trhu (trhu nehnuteľností). Investovať je možné do:

- cenných papierov,
- podielových fondov (podielových listov),
- investičného životného poistenia,
- doplnkového dôchodkového sporenia,
- komodít,
- nehnuteľností,
- umeleckých zbierok, starožitností atď.

Pri investovaní je potrebné dopredu posúdiť svoj postoj k riziku. Investori sa na základe svojho postoja delia na: riziko vyhľadávajúcich, s neutrálnym postojom a s odmietavým postojom k riziku.

3. 4 Zabezpečenie v starobe

Zmyslom starobného sporenia je vytvorenie rezervy na vykrytie výpadku príjmu po odchode do dôchodku. Dôchodkový systém v súčasnosti na Slovensku pozostáva z troch častí (pilierov)¹²⁾:

1. pilier reprezentuje Sociálna poisťovňa. Je označovaný ako priebežný pilier, a to kvôli faktu, že peniaze (získané vo forme odvodov) sa v Sociálnej poisťovni neinvestujú, ale slúžia na priebežné vyplácanie dôchodkov súčasným poberateľom. Štát určuje podmienky na platenie odvodov a poberanie dávok.
2. pilier je tvorený dôchodkovými správcovskými spoločnosťami. Tento pilier sa nazýva kapitalizačný. Dôchodkové správcovské spoločnosti vytvárajú a spravujú dôchodkové fondy.
3. pilier predstavuje dobrovoľné individuálne sporenie alebo investovanie s cieľom vytvoriť dodatočnú rezervu na dôchodok.

Zabezpečenie profesionálnych vojakov po ich skončení štátnej služby je upravené podľa zákona č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v zmysle neskorších novelizácií.

Ide o tzv. **výsluhové zabezpečenie**. Okrem neho si však profesionálni vojaci môžu sporiť v 3. pilieri formou doplnkového dôchodkového sporenia, prípadne formou kapitálového alebo investičného životného poistenia. Investičné životné poistenie vďaka napojeniu na podielové fondy môže priniesť nadpriemerný výnos a popri tom kryť aj riziká, ako sú napríklad choroby, úrazy alebo riziko invalidity.

Nevýhodou pre profesionálnych vojakov je, že na sporenie v 3. pilieri im vzhľadom na nedostatok finančných zdrojov zamestnávateľ neprispieva, no i tak má toto sporenie na zabezpečenie v starobe význam. Odporúča sa, aby si klient začal sporiť čo najskôr, pretože v dlhšom časovom horizonte sa vklady viac zúročia. Na tvorbu úspor má totiž väčší vplyv čas ako výška vkladu. Ilustruje to jednoduchý príklad: ak sa sporí 30 rokov po 40 eur mesačne a pätnásť rokov po 80 eur mesačne, vklad je identický (14 400 eur), ale zisk zásadne odlišný. Pri dlhšom sporení a priemernom výnose (napr. 4 %) sa získa na výnosoch takmer trojnásobne viac ako pri kratšom sporení. Pri sporení na dôchodok teda doslova platí „čím dlhšie, tým lepšie“. Za všetkým je tzv. zložené úročenie, respektíve výnosy z výnosov, ktoré vlastný vklad časom výrazne zvyšujú. Pre sporeteľa je preto dôležité, aby sa zaujímal o obdobie, za ktoré je úrok uvádzaný. Skratka p. a. znamená ročný výnos (per annum) – úroky sú pripisované raz do roka.

Pre zabezpečenie v starobe (sporenie na dôchodok a vhodné životné poistenie) sa odporúča, aby doň smerovalo až 20 % príjmov.

3. 5 Využívanie úverov a pôžičiek

Úver alebo pôžička je poskytnutie určitej sumy peňažných prostriedkov zo strany jednej osoby (veriteľa) v prospech inej osoby (dlžníka). Veriteľ dáva dlžníkovi k dispozícii istú hodnotu (v peniazoch, prípadne v tovare) a stará sa o správu dlhu. Dlžník sa zaväzuje splatiť svoj dlh v dohodnutom termíne a forme, ako aj platiť úrok.¹⁶⁾

Banky definujú **úver** ako produkt, pri ktorom banka poskytne na isté, vopred stanovené obdobie určenú sumu peňažných prostriedkov a klient sa zaviazne poskytnuté prostriedky včas vrátiť a zaplatiť úroky. Klient úver spláca v pravidelných, (zväčša anuitných) splátkach, ktoré zahŕňajú splátku istiny, ako aj časť úroku. Úkony spojené s poskytnutím a správou úverov sú vo väčšine bank spoplatňované. To znamená že pri posudzovaní výhodnosti úverov je potrebné do úvahy brať nielen výšku úrokov, ale aj ďalšie položky t. j. posudzovať celkovú **ročnú percentuálnu mieru nákladov** (RPNM), ktorá vyjadruje úplnú cenu úveru (okrem úrokov zahŕňa aj poplatky).

Formou úveru sa rozumie súhrn znakov, ktoré charakterizujú jeho vonkajšiu existenciu. Základným kritériom členenia úverových foriem v trhovej ekonomike je obdobie, na ktoré sa úver poskytuje. Podľa tohto parametra sa úvery členia na krátkodobé (s lehotou splatnosti do jedného roka), strednodobé (lehota splat-

POZNÁMKY

nosti od jedného do piatich rokov) a dlhodobé (s lehotou splatnosti nad päť rokov). Z hľadiska klienta možno úvery rozčleniť na bankové (napr. úvery spotrebné, úvery na bývanie, kreditné karty, kontokorentné úvery) a nebankové (predovšetkým spotrebné úvery).

Najčastejšie formy úverov využívaných v praxi sú nasledovné ¹²⁾:

- **Kontokorentný úver** je povolené prečerpanie ktoré banka môže poskytnúť klientovi spolu s bežným účtom. Banka klientovi umožňuje ísť do „mínusu“. Ide v podstate o predschrálený úver, ktorého veľkosť sa odvíja od výšky príjmu poukazovaného na účet. Povolené prečerpanie musí byť medzi klientom a bankou uvedené a dohodnuté v zmluve. Priemerné úročenie p. a. je vo výške 18 %.
- **Kreditná karta** predstavuje úverový produkt, ktorý umožňuje klientovi čerpať úver do bankou schválenej výšky úverového limitu. Kreditná karta umožňuje, podobne ako debetná platobná karta, uskutočňovať platby a výbery hotovosti. Na rozdiel od debetnej karty, klient nemusí mať v banke bežný účet. Majiteľ kreditnej karty môže čerpať úver počas istého obdobia (väčšinou 30 - 50 dní) bezúročne. Po uplynutí bezúročného obdobia musí klient zaplatiť minimálnu splátku (od 5 - 10 % z vyčerpanej sumy) a zostatok úverového limitu môže použiť v ďalšom období. Priemerné úročenie p. a. je vo výške 20 %.
- **Spotrebiteľský úver** predstavuje špecifický typ úveru v zmysle zákona o spotrebiteľských úveroch. Spotrebiteľským úverom je každý úver, poskytnutý na viac ako 3 mesiace, v rozpätí od 200 do 20 000 eur, ktorého účelom nie je zabezpečenie bývania a je splácaný viac ako 4 splátkami. Najčastejšími úvermi, ktoré sa riadia podľa tohto zákona, sú spotrebiteľské úvery od bánk, kreditné karty, lízing, úvery a pôžičky splátkových spoločností. Priemerné úročenie p. a. je vo výške 15 %.
- **Hypotekárny úver** je úver s lehotou splatnosti najmenej 4 roky a najviac 30 rokov. Je zabezpečený záložným právom k tuzemskej nehnuteľnosti, financovaný prostredníctvom vydávania a predaja hypotekárnych záložných listov hypotekárnou bankou. Môže byť poskytnutý do výšky 70 % - 100 % hodnoty založenej nehnuteľnosti. Klient si v prípade hypotekárneho úveru môže uplatniť nárok na štátnu podporu, ak ju štát poskytuje. Priemerné úročenie p. a. je vo výške 5 %.
- **Americká hypotéka** je úverový produkt zabezpečený nehnuteľnosťou, ktorý sa môže na rozdiel od hypotekárneho úveru použiť na akýkoľvek účel. Výhodou oproti spotrebiteľským úverom je nižšia úroková sadzba.
- **Stavebný úver alebo medziúver** je špecifický typ úveru, poskytovaný stavebnými sporiteľňami, určený najmä na účely zabezpečenia bývania. Samot-

nému poskytnutiu úveru predchádza fáza sporenia, ktoré je zvýhodnené štátnou prémie. Medziúver je špecifický úverový produkt, poskytovaný len stavebnými sporiteľňami, ktorý slúži na preklopenie časového obdobia do pridelenia cieľovej sumy, uvedenej v zmluve o stavebnom sporení. Priemerné úročenie p. a. je vo výške 4 % - 7%.

Niektoré druhy úverov sú podporované v SR štátom formou štátnej podpory (napr. štátna podpora hypotekárnych úverov, Štátny fond rozvoja bývania).

Nebankové úvery a pôžičky sú úvery, ktoré nie sú poskytované bankami, ale súkromnými spoločnosťami alebo jednotlivcami. Väčšinou ide o relatívne nízke sumy, ktoré sú často poskytnuté v hotovosti a na krátku dobu. Podmienky na získanie úveru od nebankového subjektu sú miernejšie ako podmienky na získanie úveru od banky, z dôvodu, že nebankové inštitúcie nevyžadujú také množstvo podkladov a úver môže získať aj menej bonitný žiadateľ. Nevýhodou je vysoký úrok, vysoké poplatky a nezriedka nedostatočná informovanosť klientov pri ponuke a uzatváraní pôžičky. Časté sú i podvody súvisiace so zakladaním nehnuteľností v prospech veriteľa. V prípade, že sa klient rozhodne využiť nebankový úver, je potrebné pozorne si prečítať podmienky úverovej zmluvy a zistiť či sa okrem úroku nemusia platiť iné poplatky a či pôžička nie je poskytnutá formou revolvingu (v prípade splatenia opätovné automatické poskytnutie úveru).

Celkovo sa pri využívaní úverov odporúča zvážiť význam, či návratnosť investície a primeranosť nákladov. „Zlaté pravidlo“ financovania hovorí, že financovanie majetku cez úver by malo byť využívané najmä v prípade dlhodobých investícií (napr. hypotekárny úver pri obstarávaní nehnuteľnosti), prípadne pri obstarávaní tovarov dlhodobej spotreby, ktoré možno využívať minimálne počas doby splácania. Inými slovami povedané, vec, na ktorú sa berie úver by mala mať dlhšiu životnosť ako je splatnosť úveru.

Zároveň sa odporúča, aby celková suma úverov nepresahovala 30 % príjmov domácnosti.

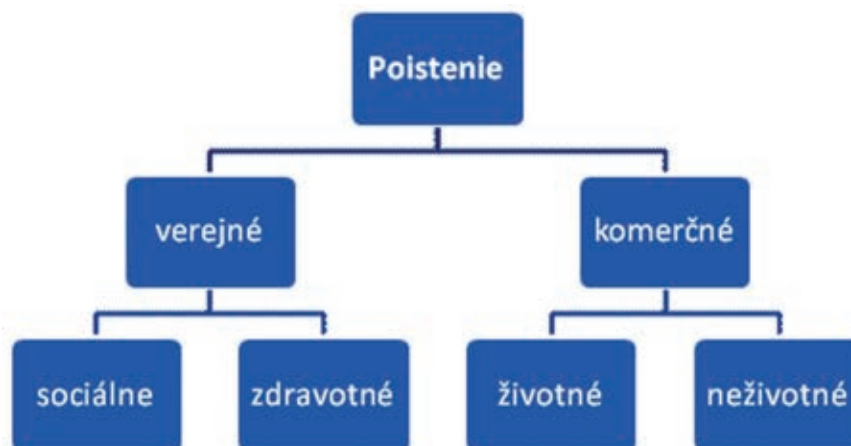
3. 6 Riadenie rizika a poistenie

Riziko znamená možnosť (pravdepodobnosť) vzniku náhodnej (nepriaznivej) udalosti. Vznik rizík je pravdepodobný a neurčitý, t. j. vopred nie sú známe konkrétne riziká ani to, kedy a v akom rozsahu sa vyskytnú. Najväčšie riziká pre existenciu človeka predstavujú stratu vecnú, finančnú alebo stratu života, či ohrozenie zdravia. Prirodzenou vlastnosťou zodpovedného človeka je vyhýbať sa riziku a v prípade jeho vzniku minimalizovať negatívne následky – straty, ktoré môže spôsobiť. Na úspešné zvládanie (riadenie) rizík a ich vplyvu na fungovanie jednotlivca alebo rodiny je nevyhnutné identifikovať riziká, následne ich analyzovať, zvoliť spôsob zvládania rizík a prípadne zabezpečiť financovanie rizika. Spôsoby zmierňovania rizík možno rozdeliť na dve skupiny: preventívne opatrenia a odstraňovanie násled-

POZNÁMKY

kov realizácie rizika. Medzi preventívne opatrenia patrí vyhýbanie sa riziku, diverzifikácia rizika a poistenie. Pri odstraňovaní následkov realizácie rizika je potrebné hľadať spôsoby úhrad (zdroje) už vzniknutých škôd. ¹⁷⁾

Jedným z možných spôsobov zmiernovania rizík je poistenie. **Poistenie** je právny vzťah, pri ktorom poisťovňa preberá na seba záväzok, že oprávnenej osobe poskytne poistné plnenie na základe dohodnutých poistných podmienok, ak nastane poistná udalosť. Poistenie predstavuje finančné krytie vzniknutého rizika a uskutoční sa za úhradu – platby poistného.

Obrázok 5: Druhy poistenia ¹²⁾

Komerčné poistenie sa zjednodušene rozdeľuje na životné (rizikové, kapitálové, investičné) a neživotné (poistenie bývania, zodpovednosti a motorového vozidla). Výber poistených rizík je potrebné zvážiť podľa skutočných potrieb v čase. Nemá význam mať poistených mnoho rizík na nízke sumy. Pri výbere poistených rizík a voľbe poistných súm je potrebné vychádzať z požiadaviek na optimálne zabezpečenie a možnosti osobného alebo rodinného rozpočtu.

4 ZÁVER

Finančne gramotní ľudia, ktorí rešpektujú a uplatňujú základné princípy finančného riadenia preberajú zodpovednosť za svoj život. Sami ho aj aktívne riadia a plánujú, dokážu si stanoviť ekonomické ciele a pre ich dosiahnutie sa snažia urobiť čím viac, sústreďujú sa na svoje kvality a silné stránky a vedia ich aj efektívne využiť. Ak narazia na ekonomický alebo finančný problém, vidia v ňom príležitosť ako ho vyriešiť a ako sa dostať ďalej. Snažia sa zvelaďovať svoj majetok, aktívne sporia a investujú, zároveň mívajú rozumne. Takíto jedinci kladú dôraz na vzdelanie vo finančnej oblasti, neustále si ho dopĺňajú a získavajú nové informácie a poznatky. ¹⁸⁾

Finančná situácia profesionálneho vojaka a jeho rodiny sa v čase mení, či už k lepšiemu alebo horšiemu. Každý finančný spotrebiteľ sa rozhoduje odlišne podľa

17) KRÁĽOVIČ, J. - VLACHYNSKÝ, K.: *Finančný manažment*. Bratislava : Iura Edition, 2002.

18) VRAVEC, J.: Analýza úrovne finančnej gramotnosti a finančnej situácie obyvateľov východného Slovenska. In: *Finančné trhy*, roč. 11, 2014, č. 4.

svojich potrieb a celkových príjmov v každej fáze svojho života. Volí rôzne produkty, či už na zhodnocovanie voľných finančných zdrojov alebo na zadlžovanie sa.

Ekonomické a finančné vzdelávanie, nadobúdanie znalostí a schopností vo finančnej oblasti, zvyšovanie povedomia profesionálnych vojakov o tom, akú majú peniaze hodnotu, ako je ich potrebné riadiť, spravovať a využívať sú zásadné predpoklady pre ich úspešný osobný i profesionálny život.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALÁŽ, P.: Finančná gramotnosť, vzdelávanie a ich prepojenie s transparentnosťou poistného trhu. In: *For Fin*, [online]. Roč. 1, 2014, č. 9 [citované 2015-10-22]. Dostupné na internete: <<http://www.derivat.sk/index.php?PageID=2334>>. ISSN 1339-5416.

BEZOUŠKOVÁ, N.: *Finančná gramotnosť profesionálnych vojakov ako jedna z požiadaviek súčasnej praxe : Diplomová práca*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2015. 95 s.

FRIANOVÁ, V.: Economic thinking as a significant prerequisite for the efficient management and functioning of the defence sector. In: *Journal of Defense Resources Management*, roč. 6, 2015, č. 1, s. 13 - 20. ISSN 2068-9403 Regional Department of Defense Resources Management Studies (DRESMARA) of Brasov.

JIRÁSKOVÁ, S. - NEKORANEC, J.: Vybrané aspekty celoživotného vzdelávania profesionálnych vojakov OS SR v kontexte spoločných cieľov a výziev Európskej únie. In: *Zborník z medzinárodnej konferencie „Army and knowledge society : Logistics and ecology in the armed forces“*. Brno : Univerzita obrany, 2013. S. 38 - 45. ISBN 978-80-7231-925-1.

KOVALČÍKOVÁ, Z. - SVOROŇ, L. - STRENG, R.: *Základy finančnej gramotnosti*. 1. vyd. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2011. 68 s. ISBN 978-80-8052-375-6.

KRÁĽOVIČ, J. - VLACHYNSKÝ, K.: *Finančný manažment*. Bratislava : Iura Edition, 2002. 419 s. ISBN 80-89047-17-3.

KRČ, M.: Vzdelávaní profesionálov na pozadí vojensko-ekonomické reality. In: *Sborník z teoreticko-praktické konferencie „Rozvoj ekonomického vzdelávání vojenských profesionálov jako reflexe požadavků praxe AČR“*. Brno : Univerzita obrany, 2012. 101 s. ISBN 978-80-7231-884-1.

Odborné texty k jednotlivým témam „Národného štandardu finančnej gramotnosti verzia 1.1“

LISÝ, J. a kol.: *Ekonomía*. 5. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2003. 507 s. ISBN 80-89047-75-0.

ORBÁNOVÁ, D. - VELICHOVÁ, Ľ.: Význam podnikavosti a finančnej gramotnosti v socioekonomickom a osobnom rozvoji mladých ľudí v Slovenskej republike. In: *Sociológia*, roč. 45, 2013, č. 5. ISSN 0049-1225.

POZNÁMKY

SZOVIČS, P.: Quo vadis finančné vzdelávanie? In: *BIATEC* [online]. Roč. 20, 2012, č. 1, [citované 2015-09-23] Dostupné na internete: <http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2012/1-2012/02_biatec12-1_szovisc.pdf>. ISSN 1335-0900.

SVITAČOVÁ, E.: Relatívnosť gramotnosti v spoločenskom chápaní. In: *Academia*, roč. 24, 2013, č.1-2. ISSN 1335-5864.

VEBER, J. a kol.: *Management – základy, prosperita a globalizace*. Praha : Management Press, 2003. 700 s. ISBN 80-7261-029-5.

VLACHYNSKÝ, K. a kol.: *Podnikové financie*. Bratislava : Súvaha, 1997. 398 s. ISBN 80-88727-15-4.

VRAVEC, J.: Analýza úrovne finančnej gramotnosti a finančnej situácie obyvateľov východného Slovenska. In: *Finančné trhy*, roč. 11, 2014, č. 4. ISSN 1336-5711.

ZÁPOTOČNÁ, O.: Rozvoj počiatočnej literárnej gramotnosti. In: KOLLÁRIKOVÁ, Z. - PUPALA, B.: *Predškolská a elementárna pedagogika*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-585-7.

ZELINA, M.: Funkčná gramotnosť žiakov v kontexte školskej reformy. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Rozvoj funkčnej gramotnosti v kontexte medzinárodných porovnávacích štúdií PISA a PIRLS“*. 2. doplnené vydanie. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2011. 161 s. ISBN 978-80-8118-057-6.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Uvedte niektoré internetové portály, ktoré užívateľom pomôžu pri zvyšovaní ich finančnej gramotnosti a pri ich finančnom rozhodovaní.
2. Poukážte na výhodnosť a nevýhodnosť jednotlivých bankových produktov v oblasti sporenia, poskytovania úverov.
3. Rozoberte problematiku znižovania potenciálnych rizík formou poistenia.
4. Porovnajte jednotlivé možnosti, ktoré súvisia so zabezpečením životných potrieb na dôchodku.
5. Diskutujte o pozitívnych a negatívnych skúsenostiach súvisiacich so správaním osobných, alebo rodinných financií.

Historický kalendár 2016

Andrej HADIK

16. október 1711 – 12. marec 1790

305. výročie narodenia významného cisárskeho maršala, pochádzajúceho zo slovenského turčianskeho zemianskeho rodu

Satumarský mier

1. máj 1711

305. výročie ukončenia protihabsburského povstania v Uhorsku, vedeného Františkom II. Rákocim

Bitka pri Jene a Auerstedte

14. október 1806

210. výročie bitiek, v ktorých napoleonské vojská rozdrvili pruskú armádu

Španielska občianska vojna

17. júl 1936 – 1. apríl 1939

80. výročie začiatku španielskej občianskej vojny, ktorá sa stala predohrou 2. svetovej vojny v Európe

Bitka pri Hradci Králové

3. júl 1866

150. výročie bitky pri Hradci Králové. Jedna z porážok Rakúskej monarchie, po ktorej Rakúsko stratilo politický vplyv v Európe

Útok na Pearl Harbor

7. december 1941

75. výročie napadnutia americkej vojenskej základne na Havajských ostrovoch. Útok znamenal zapojenie USA do druhej svetovej vojny

Tobruk

Október 1941

75. výročie začiatku nasadenia „11. čs. pešieho práporu“ pri obrane spojeneckej pevnosti Tobruk

Operácia BARBAROSSA

22. jún 1941

75. výročie napadnutia Sovietskeho zväzu vojskami nacistického Nemecka

Útok na Svetové obchodné centrum a Pentagon

11. september 2001

15. výročie teroristických útokov na budovy Svetového obchodného centra v New Yorku a na budovu Pentagon

ISBN 978-80-89609-10-9

